

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİDİLLİ’NİN FETHİ VE OSMANLI HAKİMİYETİNİN
KURULMASI

Merve SAĞLAMER

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mustafa DAŞ

İZMİR – 2016

TEZ ONAY SAYFASI



YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Midilli’nin Fethi Ve Osmanlı Hakimiyetinin Kurulması” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../.....

Adı SOYADI İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Midilli'nin Fethi Ve Osmanlı Hakimiyetinin Kurulması
Merve SAĞLAMER

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Tarih Programı

Tez çalışmamızda, Fatih Sultan Mehmet döneminin önemli bir politikasını oluşturan Ege Denizi ve Adalar üzerinde hakimiyet kurma mücadelesinin Midilli Adası'ndaki icrası açıklanmaya çalışılmıştır. Adanın, hemen hemen her dönemde denizcilik ve ticaret ile uğraşan devletlerin egemenliği altına alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Ceneviz hakimiyetine kadar Midilli Adası Bizans egemenliği altındadır. Francesco Gattilusio'nun Bizans imparatoru V. Ioannes'e tahta çıkmasında yardım etmesi sonucu -yardımlarının karşılığı olarak- hem V. Ioannes'in kız kardeşi eş olarak verilmiş hem de onun çeyizi olarak da Midilli Adası verilmiştir. Bu tarihten sonra ada; 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethine kadar yaklaşık yüz yıl boyunca Ceneviz'in egemenliği altında kalmıştır.

Midilli Adası'nın Ege Denizi'nde bulunduğu konum, Anadolu yarımadası'nın tam çıkışında oluşu ve ticaret yollarının üzerinde olması gibi sebepler adayı oldukça değerli bir konuma taşır. Böylece ada askeri ve ticari açılardan ait olduğu devlete büyük avantajlar sağlamaktadır. Aynı zamanda Midilli Adası'nda yetişen zeytinyağı Osmanlı Devleti için son derece önemlidir. Çünkü adada üretilen zeytinyağının neredeyse tamamı İstanbul'a gönderilmektedir. Ayrıca adada yetiştirilen üzüm, incir ve üretimi yapılan beyaz peynir de seyyahlar tarafından övülmüştür. Adada gerçekleştirilen balıkçılık ve tuz üretimi de yine son derece önemlidir.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde Midilli ve çoğu adanın beyleri Fatih'i görmeye gidip bağlılıklarını bildirseler de; Midilli'deki Gattilusio

ailesinin yöneticileri, Papalık donanmasıyla ittifaklar yaparak Fatih'e karşı durmuşlar ve ödemeleri gereken vergiyi de ödememişlerdir. Bu gibi nedenler Fatih Sultan Mehmet için, Midilli Adası'nı fethetmek için son derece yeterli sebeplerdir. Bunun üzerine Mahmut Paşa komutasındaki 200 kişilik donanma ve Fatih Sultan Mehmet yönetimindeki kara ordusu ile Midilli Adası 16 Eylül 1462 tarihinde Osmanlı Devleti topraklarına dahil edilmiştir ve bu tarihten sonra Osmanlı Devleti kendi idari, sosyal ve ekonomik sistemini Midilli Adası'nda uygulamaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Midilli Adası, Gattilusio Ailesi, Fatih Sultan Mehmet, Ceneviz.

ABSTRACT
Master's Thesis
The Conquest of Mytilini and The foundation of Ottoman Dominance
Merve SAĞLAMER

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of History
History Program

In our thesis study, execution on the Mytilene Island of the campaign of establishing domination on Aegean Sea and Islands which was an important policy of Fatih Sultan Mehmet era is being tried to explain. It can be seen that the Island is being tried to taken under domination by all states which are laboring with maritime and maritime commerce. Untill Genoise domination, Mytilene Island was under Byzantium domination. As for result of Fencesco Gattelusio's help to Byzantium emperor V. Ioannes about succeeding the throne, as in return of help, sister of V. Ioannes given as wife and Mytilene Island is being given as her dowery. After this date the island stayed under Genoise govern for about a hundred years untill its being conquered by Fatih Sultan Mehmet.

The location of Mytilene Island on Aegean Sea carries great importance as for the reasons like it's location on the exit of Anatolia and on trade routes. Thereby island provides great advantages to the state that owns it in terms of military and mercantile. In the same time olive oil that is produced on the island is extremely important for Ottoman Empire. Because nearly all of the olive oil that is produced on the island is being sent to Istanbul. Also island-grown grapes and figs and feta cheese that produced on island is being praised by itinerants. Fishing and salt production on the island is also important.

Even though governors of Mytilene and most of the other islands came to see Fatih and declared their loyalty after he conquered Istanbul; chiefs of Gattilusio family at Mytilene take a stand against Fatih making alliances with Papal States Navy and hadn't paid the tax that they are bounded to pay. The

reasons alike are enough for Fatih to conquer Mytilene Island. Thereupon Mytilene Island is being added to Ottoman Empire Lands with a 200 troops of navy under command of Mahmut Paşa and land army under command of Fatih Sultan Mehmet and after this date Ottoman Empire started to apply its own administrative, social and economic system on Mytilene Island.

Keywords: Mytilene Island, The Family of Gattelusio, Mehmet The Conqueror, Genoese.



MİDİLLİNİN FETHİ VE OSMANLI HAKİMİYETİNİN KURULMASI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

EGE DENİZİ VE MİDİLLİ ADASI

1.1. EGE DENİZİ VE ADALAR	4
1.2. MİDİLLİ ADASI	11

İKİNCİ BÖLÜM

CENEVİZ HAKİMİYETİNE KADAR MİDİLLİ ADASININ TARİHİ

2.1. ESKİÇAĞ’DA MİDİLLİ	20
2.2. BİZANS HAKİMİYETİNDE MİDİLLİ	23
2.3. ÇAKA BEY DÖNEMİNDE MİDİLLİ	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR DEVLET GÜÇLENİYOR: CENEVİZ CUMHURİYETİ

3.1. CENEVİZ GÜCÜNÜN DOĞUŞU	30
3.2. CENEVİZ VE BİZANS İLİŞKİLERİ	33

3.3. MİDİLLİ’DE CENEVİZ HAKİMİYETİ	50
------------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI HAKİMİYETİNDE MİDİLLİ ADASI

4.1. MİDİLLİ ADASI’NIN FETHİNE KADAR OSMANLI- CENEVİZ İLİŞKİLERİ	60
4.2. FATİH SULTAN MEHMET’İN BATI POLİTİKASI VE DENİZCİLİK SİYASETİ	70
4.3. MİDİLLİ ADASI’NIN FETHİ	78
4.4. MİDİLLİ ADASI’NDA OSMANLI HAKİMİYETİNİN KURULUŞU	97
4.4.1. İdari Yapı	99
4.4.2. Ekonomik Yapı	106
4.4.3. Sosyal Yapı	113
4.4.4. Dini Hayat	117
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	126

KISALTMALAR

Bknz.	Bakınız
yy	Yüz Yıl
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan Sayfaya
km.	Kilometre
km²	Kilometrekare
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
vb.	Ve benzerleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Midilli Adasının Haritası	s. 16
Şekil 2: Midilli Adasının Türkiye'ye Göre Konumu	s. 17
Şekil 3: Piri Reis'in Midilli Haritası	s. 17
Şekil 4: Gattilusio Ailesinin Soyağacı	s. 52



TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1488- 1887 Yılları Arasında Midilli'nin Nüfusu

s. 114



GİRİŞ

Tezimizin konusu olan “Midilli Adasının Fethi ve Osmanlı Hakimiyetinin Kurulması” ulusal literatürde çok fazla araştırılmayan bir alandır. Midilli Adası, Anadolu Yarımadası’nın doğal bir uzantısı şeklindedir. Bu özelliğiyle özellikle Doğu Ege Adaları’nı incelemek, Türklerin tarihini ele almakla aynıdır denilebilir. Özellikle Ege Adaları kamuoyunda, Balkan Savaşları ve adaların Osmanlı Devleti hakimiyetinden nasıl ayrıldığı konusuna yoğunlaşmaktadır. Oysaki bu adaların büyük bir kısmı yüzyıllar boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmışlardır.

Çalışmamızda, konumuzun kapsadığı dönem ile çağdaş olan ve tarihi kaynak niteliğindeki çalışmalar yer verilmiştir. Bunlardan en önemlileri şöyle sıralanabilir:

Aşıkpaşazade’nin “*Tevarih- i Al-i Osman*” adlı eseri, yazarı bilinen gerçek anlamda ilk Osmanlı tarihidir. Aşıkpaşazade’nin asıl adı Derviş Ahmet’tir. Çelebi Mehmet, II. Murat ve II. Mehmet dönemlerini ele almıştır. Sultanlarla olan yakınlığı dikkat çekmektedir. Aşıkpaşazade, bazen kendisini olayların, savaşların içinde bulur ve samimi bir şekilde yaşadıklarını anlatır. Tarihini yazarken yaşadıklarının yanısıra okudukları ve dinlediklerinden de faydalanmıştır.

Yorgios Sfrancis’in “*Chronicon Minus*” adlı eseri, Levent Kayapınar tarafından çevrilmiştir. Yazar, İstanbul’un fethinin Bizanslı son tanığı olarak bilinir ve eser yazarın 1401 yılında doğuşundan başlayarak ve 1477 yine yazarın ölümünden az önce sonlandırılır. Bu 76 yıllık süreç ay ay ve yıl yıl kronolojik olarak anlatılır.

Tursun Bey’in “*Tarih- i Ebü’l Feth*” adlı eseri, Fatih döneminin gaza ve fetihlerini anlatmaktadır. Kitap, Fatih Sultan Mehmet’in tahta ilk çıkışı olan 1444 yılı ile başlar ve olayları kronolojik bir sıra ile 1488 yılına kadar devam eder.

Mikhael Doukas’ın “*Tarih Anadolu ve Rumeli 1326- 1462*” adlı eseri, Tevrat’tan bazı bilgileri aktarmasıyla başlar, Türklerin Anadolu’ya yayılmasına kadar geçen zamanı kapsayan Bizans tarihini kısaca özetler ve kendi döneminin biraz öncesini ve daha ayrıntılı olmak üzere de sonrasını anlatmaktadır.

Kritovulos’un “*Kritovulos Tarihi 1451- 1467*” adlı eseri, verilen tarihmeden de görüldüğü üzere II. Mehmet döneminin hemen hemen ortalarına kadar olan kısmını ele almaktadır. Kitap II. Mehmet’in tahta çıkışı ile başlar ve II. Bosna Seferi ve Arnavutluk’un fethi ile sonlanır.

Tüm bu çalışmaların yanısıra bu konuda önemli çalışmalar yapan yerli ve yabancı pek çok araştırmacının eserleri de bizim için rehber niteliğinde olmuştur. Çalışma boyunca gerek elektronik ortamda bulunan veritabanları; gerekse kütüphane dokümanı olarak yer alan tüm ilgili kaynaklar taranmaya çalışılmış ve tezimizde kullanılmıştır.

Tezimiz dört bölümden oluşmaktadır. Tezimizin ilk bölümünde adanın bulunduğu konum olan Ege Denizi'ne ve bu denizdeki adaların sınıflandırılmasına ve en son olarak Midilli Adası'nın genel özelliklerine değinilmiştir. Aynı zamanda, Midilli Adası'nın jeopolitik ve jeokültürel konumunun yanısıra sahip olduğu özellikleri ile önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümünde, Ceneviz hakimiyetine kadar Midilli Adası'nın kısa bir tarihi değerlendirmesi yapılmıştır. Bu bölümde de genel hatlarıyla, eskiçağda Midilli Adası'nın tarihi, Midilli Adası'nın Bizans egemenliği ve son olarak da Çaka Bey'in Midilli egemenliğine değinilmiştir.

Üçüncü bölümünde, güçlenen Ceneviz gücüne değinilerek, bu dönemdeki Ceneviz ve Bizans ilişkileri genel hatlarıyla incelenmiştir. En son olarak da Ceneviz Hakimiyetindeki Midilli Adası'nın özelliklerine değinilmiştir. Yaklaşık 100 yıl Ceneviz hakimiyetinde kalan ada, Fatih Sultan Mehmet tarafından, Cenevizli Gattilusio ailesinden fethedilerek alınmıştır.

Son bölümde ise Midilli Adası'nın fethini gerçekleştiren Padişah Fatih Sultan Mehmet'in, hükümdar olur olmaz giriştiği siyasete değinerek; Batı politikası ve denizcilik siyasetine değinerek Midilli Adası'nın bu siyasette nereye oturtulabileceği saptanmaya çalışılmıştır. Midilli Adası'nın fethini ayrıntılarıyla ve bazı eserlerde verilen farklı bilgiler bir araya getirilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda, Osmanlı hakimiyeti sonrası Midilli Adası'nda Osmanlı hakimiyetinin kuruluşu ve bu hakimiyetin özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

En son olarak da “sonuç” bölümünde çalışmamızda varmış olduğumuz sonuca değinilmiştir.

Midilli Adası, tarih içerisinde pek çok devlet için olduğu kadar Osmanlı Devleti için de son derece önemli bir yere sahiptir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi sonrası hem genişleme, hem de İstanbul'u dışarıdan gelecek tehlikelere karşı koruma gibi amaçlarla adalarda tam egemenlik sağlama politikasının

bir kolu olarak Midilli Adası da fethedilmiştir. Midilli Adası, sahip olduğu konumu, ekonomik özellikleri ve askeri bir üs olarak kullanılabilmesi gibi özellikleri sayesinde Osmanlı Devleti için fethedilmesi gereken bir ada olmuştur.



BİRİNCİ BÖLÜM

EGE DENİZİ VE MİDİLLİ ADASI

1.1. EGE DENİZİ VE ADALAR

“Ege Denizi” ile “Adalar denizi” kullanımı farklı gibi görünse de; aynı bölgeyi işaret etmek için kullanılmaktadır. Bu kullanım ile ilgili olarak Ramazan Özey, yazmış olduğu makalesinde güzel bir tespitte bulunmuştur:

“Anadolu yarımadasının batısında bir deniz yer alıyor. Bu deniz; aynı zamanda Avrupa-Asya ve Afrika kıtalarının birbirlerine iyice yaklaştığı ve kaynaşma noktasını oluşturduğu bölümde yer alan Akdeniz'in bir kolunu andırıyor. Öte yandan, kuzeydoğuda Çanakkale Boğazı ile Marmara'ya ve oradan İstanbul Boğazı ile Karadeniz'e ulaşıyor. İşte Anadolu'nun batısında yeralan Akdeniz ile Karadeniz'i birbirine birleştiren bu denizin adı nedir? Ege Denizi mi? Adalar Denizi mi?”¹

Türkçe'deki “Ege” kelimesi, Fransızca “Egee” kullanımından gelir. Fransızlar hem Atina Kralı Aigaios'a hem de Ege Denizi anlamına gelen “Aigaios Pontos”a “Egee” adını vermişlerdir. Fransızca'da “Eje” olarak okunan bu sözcüğü biz “Ege” şeklinde okumaktayız.²

Mitoloji'de bir Grek Kralı'nın adı olarak bilinen “Ege”³, Atina Kralı Pandion'un oğlu, Theseus'un babasıdır. Ege, Troizen kralının kızı Aithra ile gizli ilişkiye girer. Bu gizli ilişkiden, Aithra gebe kalır. Aegeus, Aithra'dan doğacak olan çocuğa babasının ismini söylemeyeceğine dair söz alır. Aithra, çocuğu doğurur ve adını Theseus koyar. Ve babasının ismini söylemez. Theseus, büyüyünce Atina'ya gelir ve babasının kim olduğunu halktan öğrenir. Atina'da düzenlenen Panathenaia bayramında, Giritli atlet Androgeus öldürülür. Girit kralı, bunun üzerine, her yıl kurban edilmek üzere, yedi kız ve yedi erkek gönderilmesini ister. Bu şart çok ağırdır. Aegeus, oğlu Theseus'tan bu Girit canavarını öldürmesini ister ve oğlunu bir gemi ile Girit'e gönderir. Ve oğlu Theseus'a eğer kralı öldürmeyi başarırsa, gemiye beyaz yelken açmasını ve böylece uzaktan müjdeyi vermesini ister. Eğer

¹ Ramazan Özey, “Adalar Denizi ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:3, 2001, s. 29

² Ekrem Akurgal, **Anadolu Kültür Tarihi**, Tubitak Yayınları, Ankara, 2005, s. 310.

³ Aigeus, Aegeus ya da Egee olarak da bilinir.

öldürememişse, oğluna siyah yelken açmasını tembih eder. Theseus, Girit adasına gider. Giritliler ile giriştiği savaşta, Giritliler'i yener ve Girit kralını öldürür. Zaferi kazandıktan soma, Atina'ya geri döner. Dönüşte, babası deniz kıyısında onu beklemektedir. Ne varki Theseus, babasının tembihini, zafer sarhoşluğundan unuttur ve gemiye siyah yelken çeker. Siyah yelkeni gören Aegeus, oğlunun mağlup olduğunu zannederek, üzüntüsünden kendisini denize atar. Aegeus'un intihar ettiği deniz, Atina Körfezi'dir. Bu yüzden, bu körfez ve yakın çevresine “*Aegeus Pontos*” yani “*Ege Denizi*” denmeye başlar. Bu sebeple Grek tarih ve coğrafya kitaplarında, Atina Körfezi ve yakın çevresinin adı, “Ege Denizi” olarak geçmektedir.⁴

Üçüncü Jeolojik dönemin ortalarında meydana gelen yer hareketleriyle Alp kıvrımlarının kuzeyden ve güneyden sardığı bir kara parçası olan bugünkü Ege karası, üçüncü Jeolojik dönemin ikinci yarısında, aynı Anadolu ve Balkan Yarımadası'nda da olduğu gibi aşınmalarla peneplen haline gelmiş ve üzerinde pek çok tatlı su gölü oluşmuştur. Üçüncü Jeolojik dönemin sonuna doğru bu alan (Egeid Karası) kırılmalar ve çökleme ile alçalıp yükselmiş ve Girit'in güneyinden Akdeniz'in kuzeyine doğru yayılarak genişlemiş ve çukur alanı kaplamıştır. Vadi halinde bulunan Çanakkale Boğazı'ndan taşarak Marmara ve bir göl olan Karadenizle birleşmiştir. Ancak dördüncü jeolojik dönemin içinde Karadeniz'in de tatlı sularının taşarak Ege Denizi'nin içine doğru aktığını bildiğimizden dolayı bu su kaplama hareketinin karşılıklı ve birkaç defa daha olduğu anlaşılmaktadır. Bugünkü adalar ve yarımadalar Egeid karasının su üstünde kalan yüksek kısımlarıdır. Bugün Anadolu kara sahanlığının içinde yer alan, kıyı önündeki adalar ise su altına düşmüş olan Anadolu karasının su yüzeyine yönelmiş kara parçalarıdır. Yani sonradan “Ege” olarak adlandırılan bu kara, “deniz” olmuştur.⁵

“Ege” adı ilk anda Türk ve Yunan milletlerini çağrıştıran ve bu iki milletin aralarındaki rekabeti hatırlatan bir terimdir. Gerçekten de bakıldığında tarihte bu bölge için çokça mücadeleler verilmiştir. Özellikle Milli Mücadele döneminde Batı Cephesi'ndeki savaşlar bu iki milletin arasındaki mücadeleyi vurgular niteliktedir. Fakat “Ege” ile ilgili olarak hemen hemen herkes tarafından bilinen en önemli özellik

⁴ Özey, s. 30.

⁵ Sevil Tunç Gürsu, **Tarihte Batı Anadolu, Ege ve Ege Adaları, VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler I. Cilt**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1979, s. 335.

ise onun “*medeniyet denizi*” olduğudur. Jeokültürel⁶ açıdan Ege’nin konumunda, bir başka benzer yer yoktur ve bu özelliği nedeniyle kültürlerin paylaşımındaki anlaşmazlıkların Ege’yi etkilediği söylenebilir.⁷ Gerçekten de Ege olarak adlandırılan bölge pek çok kültüre beşiklik yapmıştır ve burası topraklarında pek çok misafir ağırlamıştır. En eski çağlardan beri Ege Denizi yalnızca birleştirici bir rol oynamakla kalmamış; aynı zamanda topraklarının büyük çoğunluğu verimsiz ve iklimi genellikle kurak olan bölgelerde oturan insanların geçimini sağlamasında büyük etkiye sahip olmuştur. Yani iç bölümlere yerleşen kavimler, Ege kıyılarına inmek ve deniz ürünlerinden faydalanmak için çeşitli yollar aramışlardır. Tarihin her döneminde de olduğu gibi “su” bir çekim merkezi olmuştur. Yerleşimler tarih boyunca genellikle su kenarlarında oluşum göstermişlerdir. Bununla birlikte Ege bölgesi, tarihin hemen hemen her döneminde çevresindeki coğrafi alanların türlü etkileşimlerinde de büyük rol oynamıştır. Bu havzanın merkezinde yer alan Ege Denizi’nin verimli coğrafyası, iç kesimlerde oturan kavimlerin daima ilgisini çekmiş, bu havzanın ve denizin tarih içinde bitmeyen güç ve egemenlik mücadelelerine sahne olmasına sebep olmuştur.⁸

Ege kıyı şeridinin çok girintili çıkıntılı oluşu, iyi korunmuş pek çok liman ve koylara sahip oluşu, denize dik uzanan dağlar arasında verimli vadilerin bulunuşu, iki kıta arasında jeolojik çöküntünün kalıntıları olan pek çok ada bulunuşu ve böylece Ege Denizi’nde kara görmeyen hemen hemen hiçbir nokta bulunmayışı, deniz ulaşımını ve dolayısıyla da Asya ile Avrupa arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri kolaylaştırmakta başlıca etkenlerden birisini oluşturmaktadır.⁹ Bütün Ege Bölgesi, eski çağlardan beri komşu ülkelerle siyasi ve kültürel ilişkiler içerisine girmiştir. Aynı zamanda Anadolu’nun batı kıyıları, Ön Asya’dan gelen büyük kervan ve ticaret yollarının sonunda yer almaktadır. Ayrıca Balkan yarımadasının, Akdeniz’in diğer iki büyük yarımadası gibi iç ülkelerden sıradağlarla ayrılmamış oluşu, Yunanistan’ın iç Avrupa ülkeleri ile ilişkiler kurmasını kolaylaştırmıştır. Girit ve Yunanistan’ın batısındaki bazı adalar Ege bölgesinden gerek Mısır’a gerek

⁶ Etnik kökenin yanı sıra, yaşanan coğrafyanın da etkisiyle şekillenen kültüre verilen isimdir.

⁷ Onur Bozoğlu, **Tüm Yönleriyle Adalar Denizi Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Kocaeli, 2006, s. 1.

⁸ Cevdet Küçük, **Türk Hakimiyetinde Ege Adaları’nın Yönetimi**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2002, (Türk Hakimiyeti), s.1.

⁹ Mansel, ss. 3- 4.

İtalya'ya doğal bir köprü oluşturlarken, Boğazlar ise Karadeniz ülkeleriyle Ege ülkeleri arasındaki bağları sağlamakta başlıca rolü oynamaktadır. Bu bakımdan da bakıldığında aslında bölge tam anlamıyla kendine bahşedilen “*medeniyetler denizi*” kavramını hak etmektedir.

Ege Denizi, Anadolu yarımadasının batı sahilleri ile Balkan yarımadasının doğu sahilleri arasında yer almaktadır. Kuzeyde, Türkiye'nin Marmara Bölgesi ile Karadeniz'den ayrılan Ege Denizi, yine bu bölgede yer alan Boğazlar yolu ile Karadeniz'e bağlanmaktadır. Trakya ile Aiolis¹⁰ kıyıları arasında Taşoz, Semendirek, İmroz ve Limni; bunların güneyinde Sporadlar ve Anadolu'ya yakın bir yerde Midilli, Attika ile Karya kıyıları¹¹ arasında ise Kiklad Adaları yer almış bulunmaktadır. Batı'da Eğriboz, Doğu'da Sakız, Sisam ve İstanköy Adaları hem Anadolu'yu hem de Yunanistan'ı denize doğru uzatmakta ve bu iki kıta arasındaki mesafeyi kısaltmaktadır. Yani Ege Denizi, kavimlerin bir kıtadan diğerine geçmesi için doğal bir yol olarak tanımlanabilir.¹²

Ege Denizi'ni jeopolitik konumu kadar, siyasi olarak da çekici kılan özelliklerin başında, denize serpilmiş gibi duran binlerce ada, adacık ve kayalığın oluşturmuş olduğu dağınık görüntü gelmektedir. Balkan ve Anadolu yarımadaı arasında, yaklaşık 214.000 km²'lik bir alana sahip olan Ege Denizi'nde, bir kısmı haritalarda yer alamayacak kadar küçük kayalıklardan ibaret olan, bir kısmı ise oldukça büyük yüz ölçümlerine sahip yaklaşık 10.000'e yakın ada, adacık ve kayalığın oluşturduğu bu kütle, yaklaşık 24.000 km²'lik bir alana karşılık gelmekte olup, bunların üzerinde günümüzde toplamda yaklaşık bir milyon insan yaşamaktadır. Ege adalarından yaklaşık 800 ile 1000 kadarının ismi bellidir; ancak, küçük adacık ve kayalıkların büyük bir çoğunluğu kıyı devletlerince, doğal olarak isimlendirilmemiştir.¹³

Anadolu yakasında Türkler, bu denize, içindeki adaların çokluğu nedeniyle ya da jeolojik yapıyı aksettiren ve bu havza için vaktiyle kullanılmış olan “Cezayir-i Bahri Sefid” tabirinden ilham alarak “*adalar denizi*” demişlerdir. Osmanlı literatüründe bu deniz “Bahri Sefid” (Akdeniz) adı ile anılmıştır. Bölgede

¹⁰ Günümüzde İzmir ilinin kuzey kesimi ile Midilli adasını kapsamaktadır. Güneyini Gediz Nehri, kuzeyini Bakırçay, batısını Çandalı Körfezi ve doğusunu Yunt dağı ile Dumanlı Dağı sınırlamaktadır.

¹¹ Günümüzde Aydın ve Muğla illerinin büyük bölümü ile Denizli ilinin batı ucunu kapsamaktadır.

¹² Mansel, s. 3- 4.

¹³ Ak, ss. 258- 259.

İmparatorluğun idari yapısı içinde vilayet oluşturulunca da bunun başına “Cezayir” kelimesi eklenmiştir.¹⁴ “Cezayir” kelimesi Osmanlı döneminde “ada” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır.¹⁵ Batı dillerinde ada bakımından zengin bir denizi ve takım adaları ifade eden “archipel, archipelago” kelimeleri de Ege Denizi(Aigaion Pelagos) adının orta çağda önce “Aiopelago” daha sonra da “Arcipelago” olarak dönüşmesinden türemiştir.¹⁶ 1570 yılında, Fransa’da “Ortelius” tarafından yayınlanan ilk Coğrafya Atlası'ndaki Anadolu ve Balkanlar kısmını gösteren bölümde, söz konusu bu denizi tanımlarken; “Archipelago” yazılmıştır. Bu kelimenin Türkçe karşılığı, İngilizce veya Fransızca sözlüklerde arandığında; “Üzerinde pek çok ada bulunan deniz; adalar grubu; takımadalar. The Arcipelago: Adalar Denizi” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski Türkler’de yönler renklerle belirlenmiştir. Kuzey “kara”, güney “kırmızı”, doğu “gök”, merkez veya orta yeşil, batı da “ak” olarak adlandırılmıştır. Karadeniz, Kızıldeniz, Gökırmak, Yeşilırmak gibi adlandırmalar da, işte bu eski geleneğe dayalı olarak yapılmıştır. Nitekim Osmanlı Padişahlarına, Batı'daki devletin padişahı anlamına gelen "*Ak Padişah*" denmiştir. Yönlerin renk isimleriyle belirtilmesi geleneğine, Selçuklu ve Osmanlı döneminde de devam edilmiş ve “Mediterranean Sea”, “Akdeniz” olarak adlandırılmıştır. “Adalar Denizi” de, Akdeniz’in bir kolu sayıldığından, bazı Osmanlı kaynaklarında Adalar Denizi’ne de “Akdeniz” denmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin Kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün, 30 Ağustos Zaferi’nin ardından, elini batıya doğru uzatıp işaret parmağı ile Adalar Denizi’ni göstererek “*Ordular, İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!*” emrini vermesi de bu yüzdendir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu emri ile, sadece Adalar Denizi’ni değil, hem Adalar Denizi’ni ve hem de Akdeniz’in tamamını kastetmektedir. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk, hayatı boyunca hiçbir zaman “*Ege Denizi*” adını kullanmamış ve büyük bir hassasiyet göstererek, hep “*Adalar Denizi*” tabirini kullanmıştır.¹⁷

¹⁴ Başeren, s. 1.

¹⁵ Elif Yeneroğlu Kutbay, **Doğu Ege Adalarının Osmanlı Egemenliği’nden çıkışı ve bunun Aydın Vilayeti’ne Etkileri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2005, s.16.

¹⁶ Sırrı Erinç ve Talip Yücel, **Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1978, s. 7.

¹⁷ Özey, s. 30- 33.

Adaların yanı sıra çeşitli büyüklükteki koylar ve körfezler ile boğazlar ve yarımadalar, Ege coğrafyasının temel karakterini oluşturmaktadır. Bu temel karakter Ege'nin kültürel ve sosyal durumunda da önemli bir rol oynamaktadır.¹⁸

Ege adaları üzerindeki ülkesel egemenlik devirlerinin tarihsel sürecini ortaya koymada, belli bir coğrafi yayılışa ve düzene sahip oldukları ve hemen hemen hepsinin Türk ve Yunan ana karalarının önünde bulunan deniz bölgelerinde toplanmış “ada grupları” şeklinde konuşlandıkları dikkat çekmektedir. Ege Adaları'nı, jeopolitik ve stratejik olarak beş grupta incelemek mümkündür:

1. Kuzey Sporad Adaları (Kuzey Sporadlar): Ege'nin batısında, Orta Yunanistan kıyıları önlerinde bulunan adalara verilen addır.

2. Kiklat/Siklad Adaları: Ege'nin batısında, Mora yarımadasının doğusundaki ada grubuna verilen isimdir.

3. Boğazönü Adaları ve Trakya Adası: Ege'nin kuzey-doğusunda, Çanakkale Boğazı önlerinde ve Trakya açıklarında yer alan; Semadirek , Gökçeada, Bozcaada, Limni, Bozbaba ve Taşoz Adaları'na verilen toplu adlandırmadır.

4. Saruhan Adaları (Doğu Sporadlar): Sisam'dan Limni'ye uzanan bölümde yine Anadolu'nun siyasi ve tarihi gelişmelerinden dolayı bu adalar da Saruhan Adaları olarak anılmıştır. Midilli, Sakız, Koyun Adaları, İpsara, Sisam Adaları bu gruptandır ve bu ada grubu Doğu Sporad Adaları olarak da bilinir.

5. Menteşe Adaları (Güney Sporadlar veya Oniki Ada): Rodos etrafındaki Kerpe, Herke, Çoban, Kelemez, Sömbeki, İleryoz, Batnoz gibi adalar ve etrafında bulunan diğerleri Balkan savaşları öncesinde “Dodeca Nissas” yani “On iki Ada” olarak anılmıştır ve bu ad oldukça yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca bu bölüme XIX. yüzyıl coğrafyacılarının “*Karya Adaları*” dediği de bilinmektedir. Daha sonra bu addan yola çıkarak “*Menteşe Adaları*” terimi de ortaya çıkmıştır.¹⁹

Bir başka kaynakta dikkatimizi çeken nokta ise²⁰ Ege Adaları yine beş gruba ayrılmış yalnız daha farklı adlandırılmış ve tasnif edilmiştir:

1. Trakya Adaları: Taşoz, Semadirek, Gökçeada, Bozcaada, Limni

¹⁸ Adnan Önder, **Türk Yunan İlişkileri (Kıta Sahaneliği Meselesi)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2008, s.9.

¹⁹ Ak, ss. 259- 260; Cevdet Küçük **Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2001, (Egemenlik Devri) s. 2.

²⁰ Necdet Belen, **Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995, ss.11- 24.

2. **Kuzey Sporad Adaları:** Skiathos, Skopelos, Alonissos, Pelagos, Skiros, Egriboz
3. **Kiklad Adaları:** Andros, Tinos, Siros, Mikonos, Naksos, Paros, Amorgos, Santorini ve Anafi, Milos, Sifnos- Serifos- Kitnos- Kea Adalar zinciri, Girit.
4. **Doğu Ege Adaları(Doğu Sporad Adaları):** Midilli, Sakız, Psara, Sisam.
5. **Rodos ve On İki Ada:** Kalimnos, İstanköy, Rodos.

Görüldüğü üzere adaların sınıflandırılması da yapılırken her araştırmacı belli kriterleri temel alarak farklı sınıflandırmalarda bulunmuştur. Önemli olan ise bizim çalışmamıza konu olan Midilli Adası'nın hangi gruplandırmalar içinde yer aldığı belirlenmesidir. Cevdet Küçük'ün editörlüğündeki *Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi* adlı eserinde ve Necdet Belen'in *Ege Denizi ve Ege Adaları* adlı eserinde Midilli Adası "Saruhan Adaları", "Doğu Sporad Adaları" yani "Doğu Ege Adaları" içerisinde verilmiştir ancak yine okumalarımda denk geldim ki Sırrı Erinç ve Talip Yücel'in *Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları* Adlı eserlerinde Midilli Adası'na *Çanakkale Adaları* ya da *Çanakkale Boğazı Adaları* içerisinde yer verilmiştir.²¹

Türkiye bakımından jeopolitik ve stratejik önemi olan ve Anadolu'yu kuzeyden güneye bir dizi şeklinde kapatan Boğazönü Adaları, Saruhan Adaları ve Menteşe Adaları'ndan oluşan bu üçlü grup "*Doğu Ege Adaları*" olarak da anılmaktadır. Bu adalar Anadolu'nun batı sahilleri için bir kale duvarı gibidirler. Kuzeybatı güneydoğu doğrultusunda bir "S" çizerek Ege Denizi'ni doğal olarak ikiye bölen bu adaları, Doğu Ege Adaları ve Batı Ege Adaları olarak ayırmak yerinde olacaktır. XVII. yy. Osmanlı coğrafya eserlerinde Ege Adaları; *Avrupa Adaları* ve *Asya Adaları* olarak ikiye ayrılırken, Cezayir- i Bahr- i Sefid Adaları da *Asya Adaları* olarak ifade edilmiştir.²²

Ege Denizi ve adalar üzerindeki hakimiyet sırasıyla; Pers, Makedonya, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, adaları Yunanistan ve Bizans'tan değil; buralarda etkin olan Venedikliler, Cenevizliler ve Saint Jean Sövalyeleri'nden almış ve adalarda Osmanlı hakimiyeti kesintisiz 300 yıldan fazla sürmüştür. Truvalı Helen'in kaçırılışından beri Ege Denizi

²¹ Erinç ve Yücel, s. 93.

²² Ali Kurumahmut ve Sertaç Hami Başeren, *Ege'de Gri Bölgeler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s. 48.

politik ve askeri çatışmaların beşiği olmuştur. Pers deniz ve kara kuvvetlerinin ilk Grek kentlerine girmeleri, Venediklilerin Ege’de boy göstermesi, Bizans İmparatorluğu’nun kuruluşu, yıkılışı ve Bizanslıların bıraktığı boşluğu doldurmak üzere Saint Jean Şövalyelerinin Rodos ve Oniki Ada’ya yerleşmeleri, sonrasında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ege’yi bir Türk gölü haline getirişi ve nihayet Yunan devletinin kurulması bu denizdeki önemli olaylardan bazılarıdır. Ege Denizi’ndeki irili ufaklı adalar da bu olaylar ile bağlantılı olarak sürekli el değiştirmiştir.²³

Eski çağlarda Dünyanın merkezi olarak kabul edilen, Akdeniz’in bir bölümü şeklinde nitelendirilen Ege Denizi 1522 yılında Rodos’un fethi ile bir Osmanlı Gölü haline gelmiştir.²⁴

1.2. MİDİLLİ ADASI

Joseph de Tournefort, 1700’lü tarihlerde yeni bitkiler bulmak amacıyla Levant²⁵’a gönderilmiştir. Anlatılarında gezdiği 35 Ege Adası’na yer vermiştir ve Midilli Adası da bu adalardan birisidir. Tournefort Midilli Adası ile ilgili şunları söylemektedir:

“İstanbul’u görmeyi tutkuyla istediğimiz için 27 Mart’ta bir Türk şaykasına²⁶ binerek Sakız’dan ayrıldık ve ayın 28’inde Lesbos diye bilinen Midilli Adası’nın başkenti Kastron’a vardık. Kastron ya da eski Midilli bugün Sakız kentiyle karşılaştırılmaz ama Midilli Adası, Sakız Adası’ndan çok daha büyüktür ve temelde kuzeydoğu yönüne doğru uzanır. Bu adada Erisso’nun da içlerinde olduğu yüz yirmi köy veya kasaba bulunduğu bildirildi. Midilli’nin toprağı bize oldukça iyi göründü. Dağlar bitek ve birçok yerde ormanla kaplı. Bu adanın buğdayı iyi, zeytinyağı nefistir. Ege’nin en iyi incirleri de burada yetişir; şarapları da eski ünlerinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Kaptanımız parayı Petra Limanı’nda aldı. Bize haber vermeden çekip gideceği korkusuyla limandan ayrılmadık. Türk kaptanlar yolcularından parayı yola çıkmadan önce alır ve bir daha da bu işi düşünüp canlarını sıkmazlar. Petra tatsız bir köydür. Burada tek eğlencemiz Marsilya’da uzun süre köle olarak bulunmuş bir Türk’ün yanında kahve içmek oldu; onun da limanlar hakkında verdiği bilgiye göre başlıca limanlar Kastron ya da eski Midilli, Yera, Kalonia ve Sığrı limanlarıdır. Ayrıca adada, Ortodoks Rumlarla iç içe yaşayan birçok Türk

²³ Bozoglu, s.16.

²⁴ Aydoğan Özman, “Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 63, No. 3-4, Temmuz- Aralık 1988, s. 197.

²⁵ Avrupa literatüründe X. yüzyıldan başlayarak Akdeniz’in doğu kıyılarındaki ülkelere verilen ad. Levant kavramı içine hangi ülkelerin girdiği hususunda farklı görüşler olmakla birlikte başlangıçta Ege adaları ile Türkiye’nin Ege ve Akdeniz kıyıları için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bknz. Şerafettin Turan, “Levant”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 27, s. 145.

²⁶ Türklerin, Karadeniz’deki ırmakların kıyılarını korumakta, Kazaklarınsa bu kıyılara saldırmakta kullandıkları, altı düz, yayvan, birkaç topu, kırk elli savaşçısı bulunan küçük bir savaş gemisi.

*bulunduğunu da söyledi. Kadı ve yeniçeri ağası ayrıca İzmir konsolosunun gönderdiği Fransa konsolos vekili Kastron'da oturur. Kastron adanın tek limanı değildir. Frenklerin Olivier adıyla tanıdıkları ve ağzı doğu ile güneydoğu arasına düşen Yero Körfezi de Akdeniz'in en büyük ve en güzel limanlarından biri olarak kabul edilir. Midilli'nin diğer limanları Kalonia ve Sığrı'dır. Kalonia daha iyidir ve güneye bakar ama körfezin batı tarafındaki kayalığı solda bırakarak içeri girmek gerekir. Sığrı Körfezi'nin girişi güney ile güneybatı arasındadır.*²⁷

Bir adayı önemli yapan nedir? Dört tarafı sularla çevrili kara parçasına “ada” denir. Bu çok sık kullanılan tanımlama, bir adanın nitelik ve niceliklerini belirlemek için şüphesiz ki yeterli değildir. Bir adayı değerli yapan ve diğer adalardan ayıran bazı nitelikler vardır. Öncelikle bir adanın stratejik konumu çok önemlidir. Hangi devletlere komşu olduğu, ticaret yollarına yakın ya da uzak oluşu, yer altı ve yer üstü kaynakları, ticaretini yaptığı bir ürünün var olup olmadığı gibi pek çok özellik bir adayı bir devlet için son derece gerekli ve önemli kılmaktadır. Özellikle adalar çoğunlukla devletlerin askeri üssü olarak kullanılmıştır ki bu da o adanın korunaklı olması ile yakından ilgilidir. Peki Midilli Adası'nın ayırt edici özellikleri nelerdir?

Bir önceki bölümde belirttiğimiz gibi araştırmacılar Midilli Adası'nı farklı ada gruplarına dahil etseler de biz çalışmamızda “*Saruhan Adaları Grubu*”na dahil etmekte fayda görmekteyiz. Saruhan Adaları Anadolu'nun Ege kıyılarının büyük bir bölümünü çevrelemekte olup, Anadolu'ya giriş yollarının tam üzerinde²⁸ yer almaktadır. Bir anlamda bu ada grubu Anadolu'nun savunulmasında ileri bir karakol durumundadır.²⁹ Midilli Adası Ege Denizi'nin Kuzeydoğusu'nda, Sakız Adası'nın kuzeyinde ve Küçük Asya'nın bitişiğinde 39 ° Kuzey enlemi ve 26 ° Batı boylamı arasında konumlanmıştır.³⁰ Evliya Çelebi Midilli Adası'nın genişliğini 180 mil olarak bildirir.³¹ Evliya Çelebi adada, liman ve kaleler olduğundan bahsetmiş, adanın Anadolu'daki Kaz Dağı'nın karşısında konumlandığını ve adanın suyunun ve havasının güzelliğini vurgulamış, ayrıca adanın cenneti andırdığını belirtmiş ve

²⁷ Joseph de Tournefort, **Tournefort Seyahatnamesi**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, ss. 250, 251.

²⁸ 8- 12 km. Uzaklıkta.(Bakınız İdris Bostan Midilli'nin işgal günlüğü, s.9)

²⁹ Güner Doğan, **İngiliz ve Fransız Seyyahlara Göre 17. Ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları(Midilli, Sakız, Sisam, Rodos) ve Çevresi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2008, s.46.

³⁰ M. Stamatakis, H. Drinia, H. Taxeidis ve TH. Tsourou, **Exploring Lesvos**, University of Athens - Department of Geology Natural History Collection of Vrissa, s. 1. <http://users.uoa.gr/~cntrinia/CV%20pdf/EXPLORING%20LESVOS.pdf>, 03.07.2016.

³¹ 1 milin 1.609 km olduğu kabul edilirse Evliya çelebi Midilli Adası'nın yüzölçümünü 289.620 olarak vermiştir diyebiliriz.

Midilli Adası'nda yetiştirilen peynirin eşsizliğine değinmiştir.³² Piri Reis ise eserinde Midilli Adası'nın çevresini farklı vermektedir. “*Midilli Adası dağlık bir yerdir. Akarsuları vardır. Çevresi 160 mildir...*”³³

Adanın Grekçe ismi *Mitylini*, eski Batı kaynaklarında ise ismi *Metelin* olarak geçer.³⁴ Midilli adasının bugünkü ismi, Ortaçağ'dan beri adanın merkezini oluşturan Mytilene Kasabası'ndan gelmektedir.³⁵ Araştırma sırasında adanın çeşitli isimleri ile karşılaştık. *Lesbos* ya da *Lesvos* karşılaştıklarımızdan birisiydi ve bu isim Antik dönemde Midilli Adası'nın adı olarak kullanılmıştır. *Lesbos* adı bu dönemde adanın ikinci kralı sayılan Lesbus'un isminden alınmıştır. Ancak Ortaçağa gelindiğinde idari merkez Mytilane'nin ismiyle anılmaya başlamış ve halk arasında Midilli olarak bu adanın ismi Türkçeleştirilmiştir.

Midilli Adası biri çok yaşlı, diğeri ise genç olan farklı iki katman arasında paylaşılmış durumdadır. Bunlar Anadolu tarafındaki sınırları belirli mermerler ve eski killer ile adanın 2/3'ünü kaplayan lav ve tüflerden oluşmaktadır.³⁶ Bir başka çalışmada Midilli Adası'nın üç yarımadaadan oluştuğu belirtilmektedir. Volkanik kayalar ve dağlarla kaplı olan bu üç yarımada Midilli Adası'nın merkezine doğru yani Kalonya Körfezi'nin kuzeydoğusunda birbirine bağlanarak adanın genel yapısını oluşturduğu söylenmektedir.

Midilli Adası Anadolu ile iç içedir, Sürüce Barajı'na 9 kilometre, Akçay'a 48 kilometre, Ayvalık'a 22 kilometre, Sarımsaklı Plajı'na 25 kilometre, Dikili'ye 24 kilometre, Çandarlı'ya 31 kilometre, Aliağa'ya 38 kilometre, Foça'ya 40 kilometre ve Karaburun Yarımadası'na da 32 kilometre uzaklıktadır. Büyüklük bakımından ise Akdeniz'in yedinci, Yunanistan'ın üçüncü büyük adası olan Midilli Adası 1630 km² yüz ölçümüne sahiptir. Kıyı uzunluğu 370 kilometre olan adanın kıyı şeridi genellikle dik ve kayalık bir yapıya sahiptir. Genel itibariyle de ada dağlık bir yapıya sahiptir.³⁷

³² Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Anadolu, Suriye, Hicaz 1671- 1672*, Cilt: 9, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1935, s. 265.

³³ Piri Reis, *Kitab- ı Bahriye Denizcilik Kitabı Birinci Cilt*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1973, s. 143. Ayrıntılı bilgi için bkz. ss. 143- 152.

³⁴ Machiel Kiel, “Midilli”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, İstanbul, 1993, s. 11.

³⁵ İbrahim Oğuz, “Osmanlı Midillisindeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Sayı:21, 2015, (Şahıs Vakıfları), s. 266.

³⁶ Erinc ve Yücel, s. 93.

³⁷ Belen, s. 15.

Egeid karasının çöktüğü dönemde³⁸, güney kısmı kırılmalara uğrayan Midilli’de “*adayı heybe gibi ikiye bölen*” Kalonya ile ondan daha küçük olan Yera Körfezi meydana gelmiştir. Bu iki körfez de gemiler için korunaklı birer liman görevini görmüşlerdir. Bu iki körfez dışında adanın Batı kısmının kuzey sahilinde Molivo ve Güney sahilinde de Sıgı Limanları olmasına rağmen en işlek liman, merkez kasaba olan Midilli’nin bulunduğu doğu sahilidir.³⁹ Kalonya Körfezi (24 kilometre uzunlukta ve en fazla 10 kilometre genişlikte) Yera Körfezi’nden(18 kilometre uzunlukta ve 5 kilometre genişlikte) daha büyüktür. İşte bu güneydeki iki körfez arasında adanın zirvesi bulunur ki bu zirve de Olympos Dağı üstündeki Ayailya Tepesi’dir.⁴⁰ Ayrıca adada Batı’daki volkanik Hypsilon Dağı 542 metre, kuzeyde Karakaş Dağı 836 metre, Amali Dağı 530 metre olarak yükselmektedir.⁴¹ Adanın geri kalanında ise basık tepeler hakimdir. Alçak ovaların en önemlisine ise Kalonya Körfezi’nin kuzey bölümünde rastlanılır. Adadaki ovalar, adanın diğer kısımlarında tepelerin ayırdığı vadi tabanlarını ve dar kıyı düzlüklerini kapsamaktadır.⁴²

Batı Anadolu’ya yakın olmasından dolayı burasının tipik yer şekli özelliklerini Midilli Adası’nda da görmemiz mümkündür. Bu nedenle ada fazla yüksek olmasa bile engebeli bir yapıya sahiptir ve iklim özellikleri olarak da tipik Akdeniz iklimi görülmektedir. Adanın iklim koşulları çok çeşitli ürünün yetiştirilebilmesine olanak sağlasa da; ekilebilir toprakların azlığı sebebiyle bu durum oldukça güçtür. Adadaki üzüm bağları ve özellikle zeytinlikler sayesinde sarapçılığın ve zeytinciliğin geliştiğini ve bu uğraşların ada halkının geçim kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Suyun bulunduğu yerde yapılan uğraşlardan birisi de tabiki balıkçılıktır.⁴³ Aynı zamanda adada, hayvan olarak koyun, keçi, sığır ve at yetiştirilir; Midilli Adası bilindiği üzere beygirleriyle dünyaca ün kazanmıştır. Bölgesel sanayi olarak ise yağ, şarap ve sabun üretimi yapılmaktadır.⁴⁴

³⁸ Dördüncü Jeolojik zamanın sonları

³⁹ Yeneroğlu Kutbay, s.37.

⁴⁰ Ayhan Afşin ÜNAL, **XVI. Yüzyılda Cezair- i Bahr- i Sefid Eyaleti’nde Midilli Sancağı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri, 2002,(XVI. Yüzyıl) s. 4.

⁴¹ Erinç ve Yücel, s. 93.

⁴² Ünal, XVI. Yüzyıl, s. 4.

⁴³ Besim Darkot, “Midilli”, **MEB İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, ss. 282- 283.

⁴⁴ Oğuz, Şahıs Vakıfları, s. 267.

Fiziki olarak bakıldığında adanın doğu kesiminin bitki örtüsü daha verimlidir. Zeytinlik ve amlıklarla kaplıdır. Ormanlık alanlar, burada donanma için gemi inşasına da imkan sağlamaktadır. Adanın batı kesimi ise daha oraktır. Buralardaki orak arazilerin fazlalığı ise tuzun yoğun şekilde bulunması ile açıklanabilir. Tuz, ticari değeriyle hem bir zenginlik kaynağı iken; sanayide, yiyecek maddelerinin uzun süre saklanması ve gündelik tüketimde fazlasıyla ihtiyaç duyulan bir madde olmuştur. Osmanlı döneminde, burada üretilen tuz üzerinde bir tekel bulunmaktadır ve yerli halkın başka yerden tuz alımının yasak olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni ise, tuzun köy köy, kasaba kasaba dolaştırılmasının yasak olması ve kendi bölgesinde tüketilmesinin gerekliliğidir. Midilli'deki tuzlalar özellikle Kalonya Körfezi etrafında yoğunlaşmıştır. Güneyde ise Yera Körfezinin çevresindeki zeytinlikler önemli bir yer kaplamaktadır. Kuzey kesimlerde üzüm bağlarının ve zeytinliklerin yanı sıra, palamutluk araziler de bulunmaktadır. Midilli Adası'ndaki en önemli tarım ürünlerinden birisi de üzümdür. Midilli'deki alçak yerler baştanbaşa üzüm bağları ile kaplı haldedir. Üzümün hem yaş hem de kuru halinden yararlanıldığı gibi; pekmez ve şarap olarak da kullanımı mümkündür. Hatta Midilli Adası'nda üretilen şarabın Rodos Adası'nda üretilen şaraba tercih edildiğı de bilinmektedir.⁴⁵

Bunun yanı sıra bütün adanın doğal örtüsü olan zeytinlikler Midilli'nin en önemli ekonomik gücünü oluşturmaktadır. Batı Anadolu'nun devamı niteliğini vurgularken aslında görmekteyiz ki Midilli Adası, yetişen ürünler bakımından da Batı Anadolu ile benzer özelliklere sahiptir. Zeytincilik ve üzüm yetiştiriciliğı Batı Anadolu'nun da önemli ekonomik faaliyetlerindendir. Yamaçlarda meşe ağaçları ve yüksek sırtlar üzerinde ise am ormanları bulunur. Bu bitki örtüsü adadaki ekonomik etkinliklerin sınırlarını çizmiş bulunmaktadır. Ege'deki diğerk çok adanın aksine Midilli Adası'nda su kıtlığı yaşanmamaktadır.⁴⁶

Haritalarda da görüleceğı üzere ada gerçekten de Anadolu yarımadasının içerisine sokulmuş bir kara parçası görünümündedir. Adanın Anadolu ile olan yakınlığı, adanın tarihinin aynı zamanda Anadolu Yarımadası'nın da tarihi olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde de ada ile ulaşım Ayvalık'taki

⁴⁵ İbrahim Oğuz, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Midilli'de Zeytinyağı Üretimi ve Mihrişah Valide Sultan'a Ait Vakıf Zeytinlikleri", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 43, 2015,(Vakıf Zeytinlikleri) s. 78.

⁴⁶ XV. Türk Tarih Kongresi, 4. Cilt 1. Kısım, Osmanlı Tarihi- A, Zeki ARIKAN, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Midilli, Ayırbaşım, Ankara, 2010, 11- 15 Eylül 2006, s.1045.

Dikili'den feribot yolu ile sağlanmaktadır. Midilli Şehri, adanın en önemli yerleşim yeri ve ekonomik açıdan da merkez şehridir. Diğer şehirleri arasında Plomarion, Polihnit, Agliosas, Skopelos, Aya Baraskevi ve Mandamados bulunmaktadır.⁴⁷

Şekil 1: Midilli Adasının Haritası



Kaynak: Lesvosgreece, Lesvos Haritası, <http://www.lesvosgreece.gr/tr/lesvos-map>, 20.06.2016

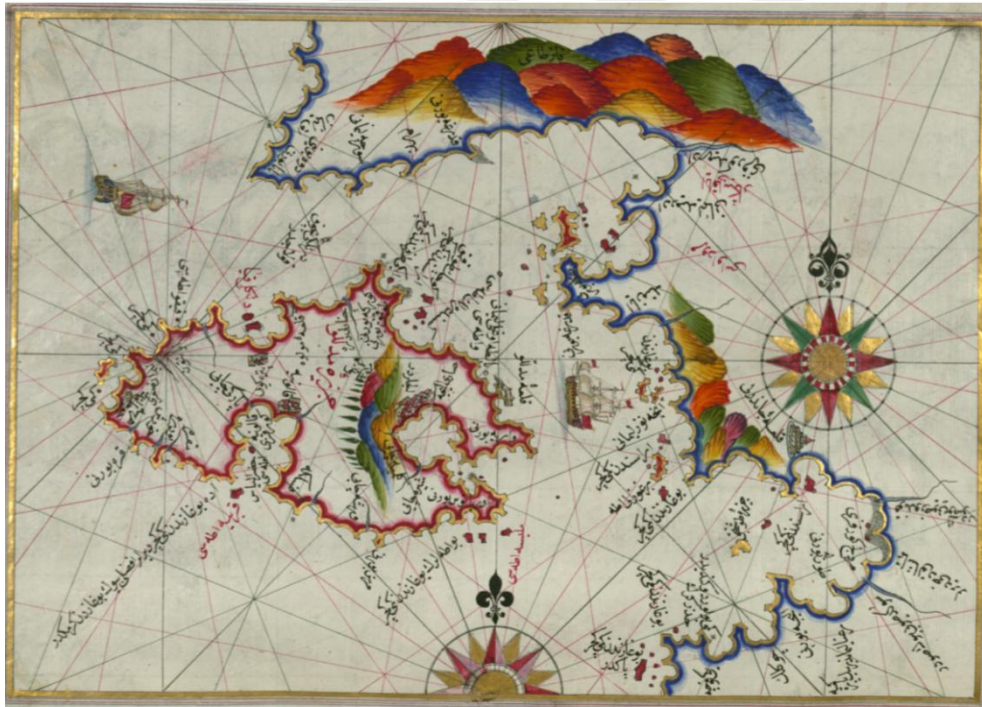
⁴⁷ Belen, s. 16.

Şekil 2: Midilli Adasının Türkiye'ye Göre Konumu



Kaynak: Stamatakis, Drinia, Taxeidis ve Tsourou, s. 1

Şekil 3: Piri Reis'in Midilli Haritası



Kaynak: Wikimedia, **Piri Reis - Map of the Island of Midilli in the Northeastern Aegean Sea**, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Piri_Reis_Map_of_the_Island_of_Midilli_in_theNortheastern_Aegean_Sea_-_Walters_W65862A_-_Full_Page.jpg, 18.04.2016

“Midilli Adası şiiirleri ve şairleri ile bilinir. Midilli Adası’nın yöneticilerinden Pittakos Antik dönemin “yedi piri”nden biri olarak bilinir. Bu kültürel gelenek yüzyıllar boyunca sürmüştür. Midillili Benjamin adanın Osmanlılar tarafından fethedilmesinden önceki dönemdeki en önemli bilim adamıdır. Çağdaş dönemde mirası sürdüren diğerleri ise Nobel ödüllü edebiyatçı Odysseas Elytis, Venezis, Stratis Myrivilis, Kostas Kontos, Kostas Friliggos, Kostas Makistos, Pepi Daraki, Stratis Paschalis, Dimitrios Vernadakis, Miltiades Kountouras bazılarıdır. Roma dönemi tarihçilerinden Theophanes de Midilli Adası’nda doğmuştur. Midillililer Theophanes ile gurur duymuşlardır. O kadar ki paralarının üstüne “Midillililerin Tanrısı Theophanes” yazdırmışlardır. Sappho⁴⁸ önemli bir kadın lirik şairdir. Sappho çoğunlukla “Lezbiyen” kelimesi ile ilişkilendirilir. Plato Sappho için “Onuncu Tanrıça”(the Tenth Muse) der. Sappho Midilli’de bir okul kurmuş ve kendisini kızların okumasına adanmıştır. İlerici düşünceler bu dönemden sonra adada yaygınlaşmış ve kadınlar bireysel benlikleri ve kendi bağımsız varlıklarıyla bu dönemde kabul edilmişlerdir. Sapphonun şiirlerinde erotik duyguları harekete geçiren bir tını vardır; ancak hiçbir zaman Socrates ile Alceviades arasında olduğu gibi bir öğretmen-öğrenci ilişkisi aklınıza gelmesin. Atinalı güldürü şiirleri tarafından Sappho’nun ahlaki ve kişiliği bu gölgelemeler ile çarpıtılsa da aslında bunlar yanlış anlaşılmıştır. Onlar Midilli’dekiler gibi bu kadını takdir etmemişlerdir. Onlar istediklerini düşünmekte ve söylemekte özgürdürler. Lezbiyen kimlere denir hemen hemen herkes bilir. O zaman lezbiyen kelimesi nasıl bu şekil ilişkilendirilmiştir?”⁴⁹

Demokrasinin ilk adımları da Aiol ve İon kent devletlerinde atılmıştır. Soylulara karşı orta sınıf halkla birlikte lirik ozanların sert ve öfkeli şiirleri, bazı tiranların olumlu davranışları ve ticaretin gelişmesi gibi oluşumlar, Ege bölgesinde MÖ 650li yıllarda demokrasiye doğru bir yönelişin olmasını sağlamışlardır. Midilli Adası’nda Tiran Pittakos’un, MÖ 7.yüzyılın sonlarına doğru başlattığı girişim başarıyla sonuçlanmış ve sonra Pittakos’un siyaseti kendiliğinden bırakması örnek bir davranış olmuş ve böylece Ege Bölgesi, demokrasinin gelişmesinde anavatan Hellas’a öncü olmuştur.⁵⁰

Helen yazınında şüphesiz ki en çok eleştirilen yazarlardan biri olan Sappho da Midilli Adası’nda MÖ 650 sıralarında doğmuştur. Soylu bir aileden gelmiş ve Pittakos’un yürüttüğü demokrasi hareketine karşı çıktığı için de bir süre yurt dışında oturmak zorunda kalmıştır. Sappho, Midilli’de, çeşitli yerlerden, Anadolu’dan ve adalardan, Milos’tan gelen kızlara Afrodite onuruna

⁴⁸ Sappho için bkz. Mansel, s. 223.

⁴⁹ Stamatakis, Drinia, Taxeıdis ve Tsourou, ss. 4- 6.

⁵⁰ Akurgal, s. 318.

kurduğu okulda dans ve müzik öğretmiştir. Sappho, sihir, aşk, dans ve eğlenceyle dolu bir yaşam geçirmiştir. Aynı zamanda öğrencileriyle çok yakın ve içtenlikli bir yaşam geçirmiştir. MÖ 5. yüzyıl komedi çevreleri bu durumu kötü yorumlamışlar ve evli bir kadın olan şaire, oturdukları adanın adı ile oluşturdukları bir sıfatla “lesbiyen” lakabını koymuşlardır. Bu Sappho’ya atılan bir iftira mıdır yoksa gerçek midir bilinmez. Ama Sappho’nun yazdığı şiirleri onun yanlış anlaşılmasına sebep olmuştur:

“...hiç yalansız, ölsem daha iyiydi. Ayrılırken hıçkıra hıçkıra bana şunları söyledi: ‘Ah Sappho, ne üzücü şey bizler için. İnan olsun senden istemeye istemeye ayrılıyorum.’ Ona şöyle cevap verdim: ‘Güle güle git, beni hatırlayan çıkarıma. Biliyorsun sana nasıl baktığımı. Biliyorsun sana hatırlatmak isterim. Ne neşeli, ne güzel günler geçirdiğimizin farkında değilsin. Güllerden, menekşelerden örülmüş birçok çelenklerle saçını süsledin. Kır çiçeklerinden yapılmış dizileri yumuşak gerdanına doladın. Güzel kokulu yağlar süründün, yumuşak sedirler üzerine uzanıp dinlendin....”⁵¹

Anadolu ile olan yakınlığı dolayısıyla Türk halkı tarafından günümüzde dahi turistik amaçla gidilip gelinen Midilli Adası Osmanlı’nın bahçesi olarak tanımlanmıştır.⁵² Bu tanımlama Anadolu Yarımadası’na yakınlığının yanı sıra Osmanlı Devleti’nin çoğu ihtiyacını- zeytinyağı, üzüm, şarap, tuz vb.- karşıladığı için de yapılmış olabilir. Midilli Adası sahip olduğu doğal güzellikler, eskiçağlardan beri gelen sosyo- kültürel özellikleri, yetiştirdiği ürünler ve Anadolu Yarımadası ile iç içe olan konumuyla önemli bir yere sahiptir.

⁵¹ Akurgal, ss. 326- 327.

⁵² Ahmet Miroğlu, **Osmanlı’nın Bahçesi Midilli**, <http://www.ilimdunyasi.com/digeryazilar/osmanlini-n-bahcesi-midilli/?wap2>, 25.04.2016.

İKİNCİ BÖLÜM

CENEVİZ HAKİMİYETİNE KADAR MİDİLLİ ADASININ TARİHİ

2.1. ESKİÇAĞ'DA MİDİLLİ

Midilli Adası, Ege Denizi'nde sahip olduğu konum, Anadolu Yarımadası'nın bir uzantısı şeklinde oluşu ve bu yarımadaaya olan yakınlığı, aynı zamanda ticaret yollarının bittiği bölgede yer alması gibi sebeplerle son derece önemli bir konuma sahiptir. Hiç şüphesiz ki ada, üzerinde ilk yerleşim olduğundan beri, pek çok toplumun dikkatini çekmiştir. Adanın sadece Anadolu ve Avrupa arasındaki konumu ve Anadolu'ya yakınlığı gibi özellikleri bile bu adanın önemini vurgulamak için yeterlidir.

Midilli Adası'nın çok eski zamanlarda Girit uygarlığından etkilendiğini belirten bazı yapılar vardır. Bunlardan en önemli olanı bir kazı sonucu bulunan Termi Şehri kalıntılarıdır.⁵³ Adanın yerleşim tarihi, burada yapılan kazılar sonucu MÖ 3000- 2750 yıllarına kadar gitmektedir. M.Ö 3.000 yılları Ege kültürü açısından tekdüze olarak sürse de bu kültür, aralarında bölgesel ayrılıklar bulunan çeşitli gruplara ayrılmıştır.⁵⁴ Midilli şehrinin birkaç kilometre Kuzeyinde bulunan Termi Şehri'nde, erken bronz çağına ait bir yerleşim yeri ortaya çıkartılmıştır. Bu tarih öncesi mimari, aynı dönemde Limni Adası'ndaki Poliochni ve Myrina şehirleriyle büyük benzerlik göstermektedir. Orada büyük şehir suruyla çevrelenen ve megaron stilinde olduğu söylenen evler vardır. Eşitlikçi toplumlar hakkında bize bilgi veren bu evler birbirlerine çok benzemektedir. Bu sosyal yapı, ana erkil toplumlarla özdeşleşmektedir. Bu toplumlarda, halk kontrol edilmez ve hiçbir yasa ya da düzenle düzene sokulmazdı fakat doğal otorite ebe kadınlardı. Tarih öncesi şehir olan Termi, büyük olasılıkla Amazonlar tarafından oluşturulan antik kültüre göre, Midilli ile benzemektedir.⁵⁵

Midilli Adası MÖ XV. yüzyılda Pelasglar tarafından iskan edilmiştir. Adanın Truva şehri'ne yakınlığından dolayı Truva Savaşı boyunca Akalar, Ada'ya akın etmişlerdir. İlyada'ya göre Aşil Midilli Adası'na düzenli olarak baskınlar yapmıştır.

⁵³ Mansel, s. 25.

⁵⁴ Mansel, s. 25.

⁵⁵ Myrine, **Lesbos - Sappho's Island**, <http://www.myrine.at/Lesbos/lesbos.html>, 05.06.2016

Truva Savaşı sonrası Aioller –yeni bir Grek akını olarak- adaya yerleşmişlerdir. MÖ XI. yüzyıla kadar Aiol Pentilides Hanedanı adayı yönetmiştir. MÖ VII. yüzyıla kadar Midillililer komşu Küçük Asya kıyılarına kadar yayılmışlardır. Ada Helenizmin bütün dönemlerinde tarihi bir yolculuk yapmıştır. Midillililer İyon dili ile benzer olan Aiol dilini konuşmaktaydılar. Aiol Stili klasik İon stiline atasıdır.⁵⁶

Edremit Körfezi'nin güneyinden İzmir Körfezi'ne kadar uzanan yani Bakırçay ve Gediz Vadilerini ve Midilli Adası'nı içinde barındıran bölüm “Aiolya” (ya da Aiolis); İzmir Körfezi'nden Mandalya Körfezi'ne kadar uzanan ve Sakız ile Sisam Adaları'nı içine alan bölge de “İyonya” adını almıştır. Aiol ve İyon adları ilk önce Anadolu kıyılarında ortaya çıkmıştır. Hem Aiolya hem de İyonya, ilk zamanlarında tarım bölgeleridir. Her ikisinin de deniz kıyılarında ve yarımadalar üzerinde ele geçirdikleri ya da oluşturdukları şehirler kervan yollarının ve ticaret yollarının sonuna denk geldiği için çok çabuk gelişmişler; aynı zamanda çok eski bir geleneğe sahip olan Anadolu kültürlerinden de etkilenerek yüksek bir uygarlığın merkezi olmuşlardır. Agamemnon'un torunları tarafından kurulmuş olduğu Antik kaynaklarda belirtilen Aiolya'nın başlıca şehirleri Midilli, Pitane, Eleia, Mirina, Aigai, Kime, Temnos, Larisa ve son zamanlarda kazılarak ortaya çıkarılan ve kültür katları hakkında fikir elde edilmiş olan Smyrna (İzmir- Bayraklı) dır.⁵⁷

İç çekişmelere nihayet veren Pittakos'un hakimiyeti döneminde -ki bu dönem MÖ 650- 570 arasına denk gelir- ada büyük gelişme göstermiştir.⁵⁸ Pittakos döneminde Midilli Adası'nın zengin ve kalkınmış olan beş şehirden bahsedilir. Bu beş sitenin birleşmesinden oluşan yapı “*Pentapolis*”tir. Penta kelimesi “beş” polis kelimesi ise “şehir” anlamına gelmektedir. Yani “*Pentapolis*” “beşşehir” anlamına gelmektedir. Mytilene, Methymna, Antissa, Eressos ve Phrya. Bunlar eski isimleriyle Mytilene(Midilli), Molyvos(Molova), Phrya, Antissa ve Erossos'tur. Phrya depremler sonucunda yıkılmış; Antissa ise 168 yılındaki Roma işgali sırasında tahrip olmuştur ve geriye sadece Midilli ve Molova kalmıştır ve Midilli adanın merkez şehri olarak kabul görmüştür.⁵⁹

⁵⁶ Stamatakis, Drinia, Taxeidis ve Tsourou, s. 3.

⁵⁷ Mansel, ss. 95- 96.

⁵⁸ Kiel, s. 11.

⁵⁹ Türkmen Törel, “Midilli Ve Kibleli Mekke'ye Bakan Bir Kilise Hakkında Bazı Tarihi Tespitler”, **Tarih Okulu Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 22, 2015, s. 464.

Büyük bir ada olarak Midilli Adası, oluşturulması uzun zaman alan güçlü bir deniz gücü kurmuştur. MÖ 492- 479 yılları arasında süren kısa bir Pers istilası döneminden sonra ada Atina Birliği'ne katılmıştır. Ancak Pelopennesos Savaşları sırasında ada halkı ayaklanmış ve Sıparta tarafında savaşmıştır. MÖ 427 senesinde Midilli Adası, 1000 Midillili'yi öldüren ve adanın duvarlarını yıkan Atinalıların büyük öfkesine maruz kalmıştır. MÖ 405 yılından, Midillilerin İskender ile anlaşma yaptığı MÖ 334 yılına kadar, Sıpartalılar Midilli Adası'nı işgal etmiştir. İskender'in ölümü sonrası Ptolemaios yönetimine giren ada, MÖ 88 senesinde Romalıların egemenliği altına girmiştir.⁶⁰

Roma egemenliğinde Anadolu'nun tamamını olduğu gibi Midilli'yi de ilgilendiren gelişme Pontus Kralı Mithridates'in Roma'ya karşı başkaldırısıdır. Mithridates'in başarıları üzerine Midilli halkı da onun yanında yer aldı ve Aquillius'un emrinde onun yanında savaşmak üzere kuvvetler verdiler. Fakat mağlup olan Aquillius, Midilli'ye sığındı. Mithridates'in bozgunundan sonra Midilli silah bırakmayı yine de kabul etmedi. Romalı Minucius Thermus adayı zapt edip, yağmaladı. Bu seferden sonradır ki Julius Sezar hukuki olarak taca sahip olacaktır⁶¹.

Daha sonraları M.S. 62 yılında, Pompeus'un yakın dostu olan Midillili Theophane adanın hürriyetini yeniden kazandırdı. Pompeus adada başarılarının onuruna düzenlenen oyunları ve şiir yarışmalarını izlemiş ve Midilli tiyatrosunu çok beğenmiştir. Roma'da daha büyüğünü ve görkemlisini inşa etmek üzere tiyatronun planlarını almıştır. Pharsala savaşından sonra Pompeus, Midilli'ye silahların gürültüsünden uzakta olan Cornellius ve oğlunu almak için geldi, şehir halkının davetlerine rağmen Midilli'ye girmedi. Pompeus ve oğlu Sextus, Agrippa'nın mağlup edilip, Midilli'ye sürgün istemesi üzerine yine Midilli'de bir kez daha iyi karşılandılar⁶². Kendisinin Marcellus'a tercih edildiğini görerek, gözden düştüğünü anlayan Augustus'un damadı Agrippa Midilli'de yaşayabileceği huzurlu bir sığınak bulmuştu. Midillilerin yaptıkları iyilikleri onurlandırmak için Midilli kıyılarında bir anıt diktiren Agrippa, anıtın kitabesine şu ifadeleri yazdırmıştı: “Tanrı kentin halkını korusun, Marcus Agrippa, yaptıran iyiliksever”⁶³.

⁶⁰ Stamatakis, Drinia, Taxeidis ve Tsourou, s. 3.

⁶¹ V. Yannakas, *İstoria tis Lesvou*, Midilli, 2006, s. 56

⁶² V. Yannakas, *İstoria tis Lesvou*, ss. 60-61.

⁶³ V. Yannakas, *İstoria tis Lesvou*, ss. 65-66.

Roma döneminin iz bırakan şahsiyetlerinden biri de Konsül Germanicus ve eşi Agrippina'dır. Adanın Julie annesi olarak ünlenen Agrippina için madalyonlar bastırılmıştır. Midilli, Metimna (Molova) ve Eresos'ta basılmış çok sayıda madalyon bulunmuştur. Diğer yerleşimlerin bu dönemde önemsiz hale geldiği anlaşıyor. Roma egemenliği döneminde sakin ve sessizce yüzyıllar geçiren Midilli'de çeşitli imar faaliyetleri de yürütülmüştür. Moria köyü yakınlarında Romalılar tarafından inşa edilmiş bir su kemeri ve Roma hamamı bu imarın en önemli eserleri arasındadır⁶⁴.

Bizans egemenliğinin başlamasıyla birlikte ada, Doğu Akdeniz ticaretinde söz sahibi olmak isteyen Venedik ve Ceneviz gibi dönemin denizci İtalyan Cumhuriyetlerinin rekabet alanı içine girmiştir.⁶⁵

2.2. BİZANS HAKİMİYETİNDE MİDİLLİ

Adanın stratejik konumu sebebiyle bu dönemde Doğu Akdeniz ticaretinde etkin olmak isteyen İtalyan Cumhuriyetleri, Midilli Adası ve diğer Ege Adaları için rekabet içerisine girmişlerdir.

Roma'dan Bizans'a dönüşümde önemli gelişmelerden biri İmparator Theodosius'un 395'de imparatorluğu doğu ve batı olmak üzere iki idari birime ayırması olmuştur. Doğu Roma İmparatorluğu bünyesinde yer alan Midilli'de Bizans hâkimiyeti çok sağlamca yerleşmiş ve ada uzun süre barış ve huzur içerisinde yaşamıştır. Adada Hristiyanlık I. yüzyıldan itibaren yayılmıştır. 325'deki İznik Konsili'ne Lesvos Piskoposu'nun da katıldığı anlaşılmaktadır⁶⁶.

Erken Bizans döneminde, İmparator Justinyanus zamanında Vandallarla olan münasebetler dolayısıyla Midilli Adası'ndan kaynaklarda bahsedilmektedir. Prokopius'un anlattığına göre Belissarius esir ettiği Vandalları Bizans'a nakletmekte ve oradan da ücretli asker olarak savaşmak üzere Sasaniler üzerine göndermekteydi. 538 yılında dört yüz kadar Vandalı taşıyan gemiler Midilli'ye geldiğinde ayaklanma

⁶⁴ V. Yannakas, *İstoria tis Lesvou*, ss. 62-63.

⁶⁵ İbrahim Oğuz, *Midillide Osmanlı Vakıfları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Mersin, 2014, (Osmanlı Vakıfları), s.66- 67.

⁶⁶ V. Yannakas, *İstoria tis Lesvou*, s. 79.

çıkmiştir. Denizcileri esir alan Vandallar önce Peleponnesos'a sonra da Afrika'ya geri dönmüşlerdir.

Ortaçağ'da açık denizlere yelken açamayan gemiler, yönlerini bulma, iase ve ikmal alabilmek için kıyılara paralel yolculuk etmek zorundaydılar. Bundan dolayı Karadeniz, Boğazlar, Ege, Doğu ve Batı Akdeniz rotasında Doğu Ege Adaları çok önemli durak işlevi gören yerlerdi. Midilli Adası sahip olduğu su kaynakları, zenginliği, limanları ve stratejik değeriyle diğer adalara göre daha fazla önemliydi. Bu özelliklerinden dolayı Midilli'ye birçok baskın ve istilaların yapıldığı gözlemlenmektedir. 376'da İskitler'in adaya saldırısından bahsedilmektedir ki bunlar muhtemelen Gotlar olmalıdır. 769'da Midilli adası Slavların hedefi olmuştur. 821, 881 ve 1055 yıllarında ise Arap korsanlarının saldırılarına maruz kalmıştır.⁶⁷ 864 ve 1027 yıllarındaysa Ruslar adaya baskınlar yapmışlardı. Muhtemelen XI. yüzyıldaki korsan saldırılarından birinden sonra Midilli Adası'nın sembol yapılarından sayılan gelecekteki Mandamados Taksiarhis Manastırı'nı oluşturacak olan yapı inşa edilmiş olmalıdır. Burada bulunan Başmelek İkonu adanın korsanlardan kurtarıcısı olarak büyük saygı görmektedir.

Bizans'ta VIII ve IX. yüzyıllar boyunca görülen ve kutsal resimlerin yok edilmesi şeklinde tezahür eden İkonaklast Hareket döneminde Midilli Adası'nda etkilenmiştir. 741'de Konstaninos Kompromios yönetiminde fanatik bir şekilde İkonalar kırılırken Sainte-Euphemie'ye ait rölikler denize atılmıştır. Bu rölikler gizlice toplanarak Eresos kıyılarına getirilmiş ve adanın Hristiyan halkı bunları saygıyla kabul etmiştir.

IX. yüzyılın başında Konstantinopolis'te tahttan atılan İmparatoriçe İrene Lesvos'a sürgün edilmiştir (802). Her türlü imkandan yoksun bırakılan İrene, burada hayatını kazanmak için çalışmak zorunda bırakılmış ve ertesi yıl da ölmüştür. İrene'nin naaşı daha önce burada kurduğu manastıra defnedilmiştir.

İmparator Mihail'in yönetiminde, 849 yılında Konstantinopolis Patriki İgnatios da Lesvos'a sürülmüştür. 945 yılında Midilli, hanedanda çıkan yeni çatışmalar dolayısıyla yine sürgün yeri olarak adından bahsettirdi. Romanos Lekapenos'un oğulları Stefanos ve Konstantinos, babalarına karşı isyan edip, onu Midilli'ye yolladılar. Fakat o da kayın biraderi VII. Konstantinos Porfirogenetius

⁶⁷ KİEL, s.11.

tarafından devrildi ve bu defa o da Midilli'ye gönderildi.⁶⁸ İmparator İoannes Tsimiskes döneminde Ruslarla mücadele edilirken, Bardas Phokas ayaklanması patlak vermiştir (971). Bu ayaklanmanın merkez yerlerinden biri de Midilli Adası olmuştur. 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sırasında Latinlerin İstanbul'u işgali bir dönüm noktasıdır. Bu tarihten sonra adanın, Laskarisler'in yönetiminde olduğu bilinmektedir.

1261 yılında İstanbul'un Latinlerden tekrar Bizans İmparatorluğu'nun egemenliğine geçmesi sonucu, İkinci Bizans dönemi başlamıştır. Bu tarihten sonra 1355 yılında Ada'nın Cenevizli Gattilusio Ailesi'nin eline geçişine kadar bu dönem devam eder. Bu tarih Bizans'ın zaten yıkılış sürecine başladığı bir dönemdir.

2.3. ÇAKA BEY DÖNEMİNDE MİDİLLİ

Alparslan yönetimindeki Selçukluların, 1071 Malazgirt zaferi sonrası Anadolu yarımadasının Türk akıncıları tarafından kısa zamanda fethedilmesi sonucu - Türk tehdidi ortaya çıkmış- Ege ve Marmara kıyıları önem kazanmış ve bununla birlikte adalar da -Midilli Adası da bunlardan birisidir- Türk- İslam kesiminin dikkatini çekmeye başlamıştır.⁶⁹ Anadolu'nun Türkleşmesi ve imar haline gelmesine büyük katkıda bulunmuş olan beylikler döneminde, Çaka Beyliği de İzmir'de Çaka Bey tarafından kurulmuştur. Çaka Bey demişken burada bir parantez açmakta fayda görüyorum. Çaka Bey bu dönemdeki diğer beyliklerin aksine Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak Çaka Beyliği'ni kurmamıştır. Bilakis Çaka Beyliği ve Tanrıbermiş Beylikleri Selçuklu Devleti'ne tabi olmayarak ve bağımsız olarak İzmir ve çevresinde iki Türk beyliği kurmuşlardır. Selçuklu- Bizans mücadeleleri sırasında (1078-1081) Bizanslılar tarafından tutsak alınan Çaka Bey yeteneği sayesinde "asalet" unvanı kazanmıştır. Ancak Bizans imparatoru Alexias Komnenos'un 1081'de tahta çıkması üzerine Bizans sarayında durumu sarsılmış ve bu nedenle İstanbul sarayından ayrılarak İzmir'e gelmiş ve Batı Anadolu içlerinden topladığı Türk kuvvetleriyle şehri Bizans'tan almayı başarmıştır.⁷⁰ Böylece tarihte ilk defa

⁶⁸ John Julius Norwich, **Bizans Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 135.

⁶⁹ Darkot, s. 283.

⁷⁰ Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 180.

İzmir şehri merkez yapılarak kurulmuş olan Türk Beyliği Çaka Beyliği olmuştur. Çaka Bey Anadolu sahillerinde tutunabilmenin yolu olarak adaların fethini gerekli görmekteydi.⁷¹ Bu amaçla Çaka Bey, sayacağımız hazırlıkları yapmıştır.

Çaka Bey Adalar Denizi kıyılarında ve İç Ege’de bulunan Türkleri bir araya getirdikten sonra Bizans’ta kazanmış olduğu deneyimler sayesinde 40 adet üstü kapalı gemiden oluşan güçlü bir donanma oluşturmuştur.⁷² Bu gemilere, denizcilikte deneyimli kişileri koymuş ve demir alıp Kilizman’a gitmiş ve burayı hemen zaptetmiştir. Buradan ayrıldıktan sonra Foça’ya gitmiş ve orasını da alarak yönünü Midilli Adası’na çevirmiştir. O sırada Midilli kentinin yöneticisi olan Alopös’a bir ulak göndererek, onu, hisarı en kısa zamanda teslim etmesi eğer hisarı boşaltıp gitmezse ona büyük işkenceler yapacağını söyleyerek tehdit etmiştir. Aslında onun iyiliğini istediğini ve bu yüzden, eğer çekip gitmezse kendisini bekleyecek olan kötü sonu bildirerek onu uyardığını söylemiştir. Alopös ise Çaka’nın tehditlerinden dolayı dehşete düşerek, gece olunca bir gemiye binerek başkente gitmiştir. Bunu duyan Çaka Bey bir an bile düşünmeden hemen Midilli şehri üzerine giderek ilk saldırıda orayı ele geçirmiştir. (1091) Bu adanın üzerindeki bir burunda bulunan Methymna, Çaka Bey’e teslim olmamıştır. İmparator, durumu öğrenince adanın üzerine önemli güçler göndermiş ve hisarı savunmaya hazır hale getirmiştir. Ne var ki Çaka Bey, Methymna’yı umursamayarak, hemen Sakız Adası üzerine yönelmiş ve orayı da hemen almıştır.⁷³ Bunlar olurken şaşkına dönen Bizanslılar, donanmalarını Ege’ye yollayarak Türk donanmasını gördükleri her yerde imha etmeleri emrini almışlardır. Bizans donanmasının Çandarlı açıklarından güneye doğru indiğini öğrenen Çaka Bey, Bizans donanmasını karşılamak üzere tekrar denize açılmış ve ertesi gün karşılaştığı Bizans donanmasıyla şiddetli bir mücadeleye girişmiştir. Bizanslı gemiciler bu denizde ilk defa karşılaştıkları rakiplerinin son derece güçlü olduğunu anlamakta gecikmemişlerdir. Gece yarısına kadar süren muharebe sonucunda kurtulabilen çok az Bizans gemisinin haricindeki gemiler ya zapt edilmiş ya da batırılmıştır. Böylece Türklerin ilk deniz savaşı olan *Koyun Adaları Muharebeleri* (1090) zaferle sonuçlanmıştır. Çaka Bey, Bizans’ı bu ilk muharebede tarttıktan sonra

⁷¹ Cabir Doğan, **Fethinden Kaybına Rodos (1522-1912)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2013, Sayı:30, S. 70.

⁷² Sevim, s. 180.

⁷³ Anna Komnena, **Alexiad Anadolu’da ve Balkan Yarımadası’nda İmparator Alexias Komnenos Dönemi’nin tarihi Malazgirt’in Sonrası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 230.

akınlarını genişletmiş ve sırasıyla Sisam ve Rodos Adaları'nı ele geçirmiştir.⁷⁴ Bu aşamadan sonra Bizans ile Çaka Bey arasında adaların hakimiyeti üzerinde sürekli mücadeleler görülse de Çaka Bey hiçbir zaman hedeflerinden vazgeçmemiştir.

Çaka Bey, İzmir'de, yeniden adaları fethetmek, Bizans'a kadar ilerlemek ve eğer olabilirse İmparatorlukta tahta çıkmak için bir donanma hazırlamakla uğraşmıştır. İmparator Alexias Komnenos ise, Çaka Bey'in bu hazırlıklarına karşı hazırlıklara girişmiş ve Çaka Bey'in hakimiyetine son vermek için girişimlere başlamıştır. Alexias, kayınbiraderi İoannes Doukas'ı getirterek donanmanın başına geçirmiş ve onun yönetimine ülkeden devşirilmiş bir ordu vererek Çaka Bey'e karşı kara yolundan sefere çıkmasını ve donanmanın komutanlığını Konstantinos Dalassenos'a bırakarak kıyıyı izleyerek gitmesini söylemiştir. Bundaki amaç karadan ve denizden aynı anda Midilli'ye vararak Çaka Bey ile savaşmaktır. Doukas, Midilli'ye vardığında ahşap kuleler yaptırmış ve bunları hareket üssü olarak kullanmıştır. Çaka Bey ise, Midilli'nin savunulmasını kardeşi Yalvaç'a emanet etse de; onun bu durum ile baş edemeyeceğini anlayınca Midilli'ye gelmiş ve askerlerini hazırlayarak Doukas ile savaşmaya başlamıştır. Bu çatışma üç ay boyunca güneşin doğuşundan batışına kadar sürekli sürse de Doukas bir başarı sağlayamamış ve bunu duyan imparator Alexias, üzüntü duymuştur. Sonuç olarak savaş Türkler kaybetmiştir. Anna Kommena'ya göre babasının bu kazanımda katkısı büyüktür. Midilli Adası'ndan gelen bir askerle konuşan Alexias, Doukas'a bu asker aracılığıyla savaş taktiklerini yazarak yollamıştır. Güneşin doğduğu yöne doğru savaşanların kendi donanması olduğunu öğrenen Alexias, güneş doğarken değil öğleden sonra savaşmaları yönünde tavsiyede bulunmuştur. Tavsiyeye uyan Doukas'a karşı Çaka Bey yine de mücadele etmiş, ancak çıkan kum fırtınası da Çaka Bey için olumsuz bir etki oluşturmuştur.⁷⁵ Sonuçta Çaka Bey, Bizans tarafından kendisine zarar gelmeden gemilerle birlikte İzmir'e dönebilmesi talebinde bulunmuş ancak bu şartla Midilli Adası'nı teslim edeceğini söylemiştir.⁷⁶ Doukas onun isteğine razı olmuş fakat Çaka Bey'in önde gelen beylerinden iki tanesini almak istemiştir. Bunun üzerine Çaka Bey de aynı talepte bulunmuş ve Midilli halkından hiç kimseye dokunmadan döneceğine

⁷⁴ Ersan Baş, "İlk Türk Amirali Çaka Bey Ve Türk Deniz Tarihindeki Yeri", **Deniz Magazin Dergisi**, Sayı: 42, ss. 3- 4.

⁷⁵ Kommena, ss. 265- 267.

⁷⁶ Akdes Nimet Kurat, **Çaka Bey İzmir ve civarındaki adaların ilk Türk Beyi MS. 1081 – 1096**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1966, s. 45.

söz vermiştir. Birbirlerine karşılıklı olarak güvenceler vermişler ve Doukas, Çaka Bey'in giderken Midilli halkına zarar vermeyeceğinden dolayı; Çaka Bey de İzmir'e gidişi sırasında Bizans donanmasının ona bir zarar vermeyeceğinden dolayı rahattılar.⁷⁷ Bu aşamadan sonra Anna Kommena Çaka Bey'in anlaşmaya uymadığını⁷⁸, Akdes Nimet Kurat da Bizans'ın anlaşmaya uymadığını⁷⁹ belirtirler. Sonuç olarak Çaka Bey, Midilli Adası'ndaki varlığını kaybetmiştir.

Çaka Bey'in Türkiye Selçuklu Sultanı olan damadı I. Kılıçarslan ve Bizans İmparatoru Alexias Komnenos da Çaka Bey'in bu karşı girişimlerini ve yayılma sahasını kendilerine tehdit olarak görmekteydiler. Bizans imparatoru Alexias da bunu fırsat bilerek I. Kılıçarslan'ı Çaka Bey aleyhine kışkırtmış ve buradan da Selçuklu-Bizans ittifakı doğmuştur. Kılıçarslan'ın karadan, Bizans'ın denizden tehdit ve saldırıları sonucu Çaka Bey ciddi tehlikeye düşmüş ve rivayete göre de Abidos kıyılarında bulunan sultanı ziyareti sırasında 1093 yılında öldürülmüştür. Bunun üzerine Bizans imparatoru Çaka Bey ve Tanrıbermiş beylerin elinde bulunan yerlere doğru Ioannes Doukas kumandasında bir donanma göndermiş ve buraları ele geçirmiştir. Yani hemen hemen 15 yıldır Türk yönetim ve hakimiyetinde bulunan adalar denizi yeniden Bizans'ın eline geçmiştir.⁸⁰

Çaka Bey, bakıldığında Türk tarihinde denizcilik konusunda bir mihenk taşıdır. Çaka Bey kendisinden sonraki Türk devletlerine öncü olmuştur. Batı Anadolu'da kurulmuş olan Karesi, Saruhan, Aydın ve Menteşe Beylikleri denize yönelik faaliyetleriyle dikkat çeken beyliklerdendir. Bu beyliklerden özellikle de Aydınoğulları Beyliği Ege Adaları, Yunan ana karası ve Trakya'ya kadar uzanan ve Gazi unvanıyla anılan Umur Bey'in varlığı sebebiyle daha ön plana çıkmıştır.⁸¹ İzmir'de tam hakimiyeti kurduktan sonra Umur Bey adalara doğru seferlere başlamıştır. İlk deniz akınını, kardeşi İbrahim Bey ile birlikte 1329 yılında Bozcaada'ya yapmıştır. Burada çok büyük bir başarı elde edemese de ikinci olarak Sakız Adası'na yönelmiştir ve Sakız Adası Umur Bey'in üstün hakimiyetini

⁷⁷ Kommena, s. 267.

⁷⁸ Kommena, ss. 267- 268.

⁷⁹ Kurat, ss. 46- 48.

⁸⁰ Sevim, ss. 181- 182.

⁸¹ Sevim, s.41.

tanımıştır. Bundan sonra ise Eğriboz ve Semadirek'e yönelmiştir. Sonrasında ise Mora yarımadası sıradaki yerini almıştır.⁸²

Halil İnalıcık'ın “*Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*” kitabında rastlamış olduğum şu bilgiye de değinmeden edemeyeceğim:

“Batı kaynaklarına göre Ege Adalarına karşı ilk ciddi Türkmen istilası Ephesus ve Körfez Bölgesi'nde Sasa Bey idaresinde Menteşe Türkmenlerinin idaresi kurulduğu zaman 1304 yılında kendini göstermiştir. Bu şehir ve bölge az zaman sonra Aydın ili beyi Mehmet Bey'in idaresindeki Türkmenlerin egemenliği altına geçmiştir. Bundan sonra Rodos'un,a Sakız'ın ve Midilli'nin Türkmen akınlarına hedef olduğunu göreceğiz. Midilli'nin 1307'de “Khlamouz” kumandasındaki Türkmenler atarfindan istila ve yağma edildiği haberi verilmektedir. Rum kaynaklarında “Kalamuz” adıyla anılan bu bey açıkça Karasi Türkmenlerinin beyi olan Kalem Bey'dir.”⁸³

⁸² Feridun M. EMECEN, *Aydınolu Umur Bey: Kısa Bir Biyografi Denemesi, Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyet Sempozyumu- I Aydınoluulları Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, ss. 46- 50.,

⁸³ Halil İnalıcık, *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, (Osmanlı) s. 14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR DEVLET GÜÇLENİYOR: CENEVİZ CUMHURİYETİ

3.1. CENEVİZ GÜCÜNÜN DOĞUŞU

“Ceneviz” adı İtalyanca “Genovesi”den gelir.⁸⁴ Önceleri Almanlar(Langobardlar) ve sonrasında Fransa’nın egemenliği altına giren Ceneviz, bağımsızlığını 1099 senesinde kazanmış ve bu sebeple de Bizans ile ilişkileri Haçlı seferleri sırasında ve düşmanca başlamıştır. Bizans ile olan bu düşmanca ilişkiler yüzünden Bizans’tan ticaret yapma hakkını elde etmesi Venedik ve Pisa’dan sonra olmuştur. Zamanla donanma gücü artan Ceneviz ile bu donanma gücüne ihtiyaç duyan Bizans İmparatorluğu, Ceneviz’e bazı haklar vermeye başlamıştır. Ceneviz ve Bizans arasında gerçekleşen ilk ticaret anlaşması 1142 yılında olmuş ve 1155 yılında bu anlaşma daha da kapsamlı bir hale gelmiştir. Bu antlaşma ile Cenevizlilere Bizans topraklarında ve ticari hayatlarında bazı haklar verilmiştir.⁸⁵ Ortaçağ ticareti X. ve XIV. Yüzyıllar arasında karayolları boyunca yavaş yavaş ve deniz yollarında ilerleyerek Atlas okyanusu, Akdeniz, Manş, Kuzey Denizi ve Baltık Denizi’nde İskenderiye’den Riga’ya Yeniçağ Avrupası’ndaki ticari patlamaya zemin hazırlamaktaydı. Kentlere dayalı olarak gelişmeye başlayan bu ticaret çok önemli iki olguyu destekliyordu. Uzak ticari üsler oluşturarak Ortaçağ Hristiyan dünyasının yayılmasını sağlıyordu. Ve hatta Akdeniz’de Ceneviz ve Venedik yayılmacılığı ticari bir sömürgeleşme çerçevesini aşmaktaydı.⁸⁶

İtalyan denizci şehir devletleri –Amalfililer, Venedikliler, Pisalılar- XII. yy’a gelinceye kadar Levant ticaretine yönelmişler ve Bizans ile imzaladıkları anlaşmalarla sadece ticari alanda haklar kazanmamışlar kendilerini ilgilendiren yönetim ve yargı alanlarında da önemli ayrıcalıklar sağlamışlardır. Bu haklardan dolayı da Bizans başkenti İstanbul’dan başlayarak önemli liman kentlerinde yerleşerek koloniler kurmuşlardır. Bu konuyla ilgili olarak Camillo Manfroni “XII. yy’ın son çeyreğinde başta İstanbul olmak üzere bütün imparatorluk dahilinde ticaret tamamıyla İtalyanların elindeydi.” Demiştir. XIII. yy’a gelindiğinde

⁸⁴ Aldo Gallotta, “Ceneviz” **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 7, s. 363.

⁸⁵ Şerafettin TURAN, **Türkiye İtalya İlişkileri I**, Metis Yayınları, 1990, s. 27- 28.

⁸⁶ Jacques Le Goff, **Ortaçağ Batı Uygarlığı**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s. 85.

beklenmedik olaylar Bizans'ın parçalanmasına yol açacak ve Venedik levantta egemen güç olarak yükselecektir.⁸⁷

Latinlerin 1204 yılında İstanbul'u işgal ettiği dönemde Ceneviz, Latinlere destek vermemiş tam tersine Venedik'e de cephe almıştır. Bu nedenle Cenevizliler önceleri korsancı hareketlere başvurmuşlar ve Haçlılar'ın Papa III. Innocentus(1198-1216)'a gönderdikleri ganimetleri yağmalamaya başlamışlardır. Bunun doğru bir yol olmadığını anlayan Ceneviz Hükümeti, bir yandan İznik'teki Bizans yönetimi'ne yakın olmanın gerekliliğini belirtirken; diğer yandan da tebaasının İstanbul'a dönüp eski etkinliklerini kazanabilmeleri için Venedik ve Latin İmparatorluğu'na başvurması gerektiğini anlamıştı. İstanbul'un işgali sonrası bu iki İtalyan cumhuriyeti arasında başlayan savaş 1212 senesinde sona ermiştir. Asıl anlaşma ise 1217'de Papa aracılığıyla yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre Cenevizliler, zamanında I. Alexias'ın sağladığı ticari haklarla İstanbul'da yeniden ticaret yapabilecekler ve aynı zamanda Venediklilere verdikleri zararın karşılığı olarak da 5.500 Bizans altını ödeyeceklerdi.⁸⁸

Bakıldığı zaman bu tarihten sonra Ceneviz Cumhuriyeti için planların iyiye gitmesi demektir. Ceneviz Cumhuriyeti, planladığı gibi İstanbul'da yeniden ticaret yapabilme imkanı bulmuş ve Venedik ile arasındaki savaş da sona ermiştir. Ceneviz için yükseliş devrinin başlaması ve Venedik içinse giderek güç kaybettiği bir dönem yavaş yavaş yaklaşmaktaydı.

1240'lı yıllara gelindiğinde Latin İmparatorluğu yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Latin İmparatorluğu, sadece Venediklilerin sağladığı ekonomik yardım ve Papa'nın arada bir gösterdiği ilgi sayesinde ayakta kalabiliyordu. Sonuçta hayalete dönüşen bu imparatorluğu ayakta tutmak için sadece Venedikliler savaşıyordu ancak bu imparatorluğu kuran Haçlılardaki savaşçılık ruhu çoktan yok olmuştu. Bu da İznik'e çekilen Bizans için İstanbul'u yeniden ele geçirmek için bir umut oluşturmaktaydı.⁸⁹

1204 Latin işgali sonrası Bizans bir daha kendisini toparlayamadı. Bir diğer yandan Latin İmparatorluğu ise hiçbir zaman ihtiyaç duyduğu insan gücüne sahip

⁸⁷ Turan, s. 29.

⁸⁸ Turan, s. 34.

⁸⁹ Donald M. Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261- 1453**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 15- 16.

olamadı ve savunma için Batı'dan sürekli şövalye talebinde bulundu. Bu sırada Venedikliler ticaretlerini geliştirdiler. Hristiyanlar arasındaki rekabet kiliselerin yeniden birleşme olasılığını zayıflattı. Ortodoksluğa olan bağlılık, Batılıların Konstantinopolis Kilisesi'nin Roma Kilisesine itaat etmesi yolundaki girişimlerine karşı direndi ve bu da Türklere karşı oluşacak olan Haçlı Birliklerinin önünde engel teşkil etmiş oldu.⁹⁰ Bizans'ın Balkanlar'da yürüttüğü savaşlar ve yaşadığı taht kavgaları sonucu Bizans İmparatorluğu zayıf düşmüştü. 1204 senesinde Venedik önderliğinde Bizans'ın merkezi İstanbul Latinlerin eline geçmiştir ve bu da Bizans etkisinin azalmasına ve Ege'de durumların değişmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Akdeniz'de etkin hale gelmek isteyen Venedik de hakimiyeti altına aldığı adalarda kendi kanunlarının uygulanmasını istemiş ve adaları sadık kalma koşuluyla Dukalık şeklinde asilzadelere ihale etmiştir. Bu sayede hem adalar imar edilmiş hem de Venedik ticareti ve donanması için önemli üsler elde edilmiştir. Anadolu Selçuklularının yardımı ile Latinlerin İstanbul'dan çıkarılması sonucu Bizans yeniden İstanbul merkezli kurulsaydı da, durumu eskisinden daha kötü bir hale gelmiştir. Bu dönemde gerçekleşen mücadelelerin önemli bir kısmını Ege Adaları oluşturmaktadır. Bizans donanması bir dönem Ege'de kısmen hakimiyet sağlamış ve Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos gibi adalar bir süre daha imparatorluğun sınırlarında kalmış olsa da Venedik'in en büyük rakibi Cenevizlilerin -imparatorluğa yardımı karşılığı- Midilli ve Sakız Adalarına yerleşmesi ile bu aidiyet son bulmuştur.

1254 yılında başa geçen VIII. Mihail Paleologos Latinleri İstanbul'dan çıkarmak için büyük bir hazırlık yapmıştır. Yalnız tek eksiği güçlü bir donanmaya sahip olmayışıdır. Bizans ise bu desteği Cenevizlilerden sağlayabileceğini düşünmekteyken; Ceneviz Cumhuriyeti ise Venedik'in ticari üstünlüğünü azaltarak bu güce kendisi sahip olmayı ummaktaydı.

Bizans eski başkenti İstanbul'u almak için çabılıyor ve bunun için Ceneviz'in deniz gücünden faydalanmayı istiyorken; Ceneviz ise Levant'ta daha çok haklara sahip olmak için de, Bizans ile yakınlaşmaya ihtiyaç duyuyordu. Ayrıca IV. Haçlı Seferinde Latin istilasını desteklememiş olması da ona bu konuda artı bir puan getirecektir.⁹¹

⁹⁰ Judith Herrin, **Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğu'nun Şaşırtıcı Yaşamı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 370.

⁹¹ Turan, s. 35- 36.

Bu yüzyılda, Anadolu Yarımadası ve denizlerdeki ilişkiler çoğunlukla çıkar ilişkisine dayalı olarak ilerlemekteydi. Ceneviz'in Levant ticaretinde hakimiyetini artırmak istemesi; Bizans'ın da hem başkenti İstanbul'u Latinlerden geri almak istemesi hem de denizcilik ile ilgili Ceneviz Cumhuriyeti'ne ihtiyaç duyması bu iki devletin ilişkilerini ortak bir noktada buluşturmuştur.

3.2. CENEVİZ VE BİZANS İLİŞKİLERİ

Daha öncesinde de değindiğimiz gibi, Bizans İmparatorluğu ve Ceneviz Cumhuriyeti ortak çıkarlar için bir ittifak yapma yoluna gitmişlerdir. Bu dönemde etkin olan diğer bir Latin Cumhuriyeti Venedik, İstanbul'un Latinler tarafından işgaline destek vermişken; Ceneviz Cumhuriyeti bundan kaçınmış ve Bizans ile ilişkileri de bu dönemde gelişme göstermiştir. Bizans ve Ceneviz ilişkilerini en üst noktaya çıkaran ise 1261 Kemalpaşa Anlaşması olmuştur. Sonuç olarak bu antlaşma, Bizans ve Ceneviz Cumhuriyeti'ni -yani Mihail ile Ceneviz elçileri olan Guglielmo Visconti ve Guernieri Guidice'yi- 1261 senesinde Nymphion- Kemalpaşa'da karşı karşıya getirmiştir. Bu karşı karşıya geliş bir dostluk ve ittifak anlaşması içindir.

“Antlaşma Cenevizlilerin VIII.Mihail Paleologos'a yapacakları yardımın amacı ve niteliği şöyle belirlenmişti:

1. *İmparator ile Cenevizliler İstanbul'dan başlayarak Eğriboz ve Girit dahil Bizans İmparatorluğu'na ait bütün yerler yeniden ele geçirilinceye kadar Venediklilere karşı birlikte savaşacaklardı.*
2. *Ceneviz Cumhuriyeti imparatora yardım için 50 gemi donatacaktı.*
3. *İki taraf yalnız başlarına bir barış antlaşması ya da mütareke yapma yoluna gitmeyeceklerdi.*

Bunlara karşılık Mihail Paleologos da Cenevizlilere şu hakları tanıyordu:

1. *Ceneviz tebaası imparatorun şimdi sahip olduğu yerlerle Latinlerden geri alınacak bütün topraklarda her türlü vergi ve resimden tamamıyla bağışık olarak serbestçe ticaret yapabileceklerdi.*

2. *İstanbul, Kadı Kalesi, Edremit, Selanik, Cassandria ile Girit, Eğriboz, Sakız ve Midilli Adalarında Cenevizlilere mülk olarak içinde konutlar(loggia) ve Klise de bulunan birer mahalle ile tam anlamıyla kendi yönetimlerinde olacak birer ticaret merkezi(fondaco) verilecekti.*
Ceneviz yönetimi bu yerlerdeki tebaasının yönetim ve adli işlerine bakmak yetkisine sahip birer konsolos(console) bulundurabilecekti.
3. *İzmir’de Cenevizlilere oturma ve ticaret için her türlü eklentileri içeren bir yer verilecek, ayrıca limandan yararlanma hakkı tanınacaktı.*
4. *İstanbul geri alındığında Cenevizlilere eskiden sahip oldukları haklardan başka, Venediklilerin işgal ettikleri Santa Maria Klisesi ile etrafındaki bütün evler ve mezarlık da verilecekti. Ancak bu maddedeki vaatlerin yerine getirilmesi Ceneviz’in İstanbul’un zaptı için yeteri kadar kadırğa ile yardım etmesi şartına bağlanmıştı.*
5. *Bunlardan başka Cenevizlilerin rakipleri olan Venediklilerin Bizans İmparatorluğu topraklarından ve hatta Karadeniz’den büsbütün çıkartılmaları da öngörülyordu.*

Mihail Paleologos bu konuda 3 önemli vaatte bulunuyordu:

- a. *İmparatorluk topraklarında Cenevizliler dışında yalnızca dost kabul edilen Pisalılar’a serbest ticaret hakkı tanınacak, Venedikliler’e böyle bir hak verilmeyecekti.*
 - b. *Cenevizliler ile Pisalılardan başka diğer Latinlerin dolayısıyla Venediklilerin Karadeniz’e çıkmalarına iznin verilmeyecekti.*
 - c. *Bizans limanları Ceneviz Cumhuriyetinin düşmanı olan devletlerin ya da korsanların gemilerine kapalı tutulacaktı.*⁹²
6. Konumuz açısından “İstanbul, Kadı Kalesi, Edremit, Selanik, Cassandria ile Girit, Eğriboz, Sakız ve Midilli Adalarında Cenevizlilere mülk olarak içinde konutlar(loggia) ve Klise de bulunan birer mahalle ile tam anlamıyla kendi yönetimlerinde olacak birer ticaret merkezi(fondaco) verilecekti.” Maddesi değer taşımaktadır. Bu madde ile Ceneviz Cumhuriyeti, yaklaşık 90 yıl sonra Cenevizli Gattilusio ailesi tarafından yönetilmeden önce Midilli Adası’nda önemli bir konum elde edecektir.

⁹² Turan, s. 36- 37.

Bu antlaşma, 1082'den beri Levant'taki üstünlüğünü sürdüren Venedik'in yerini Ceneviz'in alması demektir. Yani Ceneviz'in Levant'taki üstünlüğünün bu antlaşma ile başlaması anlamına gelmektedir. Kemalpaşa Antlaşması, Bizans ile Ceneviz arasında Venedik'e karşı sürekli bir müttefikliği ifade etmekteydi. Ceneviz imparatorunun emrine 50 adet gemi verilecek ve buna karşılık İstanbul'daki Venedik filosunun yenilmesinden sonra Cenevizli tüccarlar, daha önce Venedik'in Bizans kara sularında sahip olduğu bütün ayrıcalıklara sahip olabileceklerdi. Cenevizliler, Bizans İmparatorluğu'nun her yerinde hiçbir gümrük vergisi ödemedi ticaret yapabileceklerdi. Karadeniz limanlarına giriş hakkı onların tekelinde olacak ve İstanbul ve Selanik gibi imparatorluğun önemli limanlarında Cenevizlilere kendi ticaret mahalleleri bağışlanacak aynı zamanda da İzmir şehri de Cenevizlilere verilecekti. Sonuç olarak Kemalpaşa Antlaşması, Bizans İmparatorluğu'nun geleceği açısından son derece önemlidir. Bu antlaşma ile; Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Ceneviz ticaret imparatorluğunun ve Ceneviz- Venedik arasındaki çekişmenin de temelleri atılmıştır. Bu antlaşmadan sonra Bizans, ticari ve ekonomik olarak, imparatorluğun kaynakları sömürülüp hiç kalmayınca dek ve direniş gücü de yok oluncaya dek bu iki İtalyan Cumhuriyetinin insafına kalmıştır.⁹³

Bu antlaşmadan sonra Cenevizliler Bizans'ı, Latin İmparatorluğu'nu İstanbul'dan atmak için gemileriyle destekleyeceklerdi. Sonuç olarak Bizans 1261 yılının temmuz ayında başkenti İstanbul'a yeniden sahip olmuştur. Böylece Bizans için yeni bir dönem başlamıştır. Ancak bu dönem büyük sorunları da beraberinde getirmiştir.⁹⁴ Papalık için bu durum İstanbul'un Latin kilisesinden uzaklaşması demektir ve Papalık bu durumu kabullenememektedir. Bu yüzden Papa V. Urban(1261- 1264) Yunanistan'daki Frankları Bizans'a karşı desteklemiş ve Bizans ile antlaşma imzalayan Cenevizlileri afaroz etmekle tehdit etmiştir. 1263 senesinde Ceneviz ile Venedik arasında yapılan savaşta Bizans'ın müttefikleri olan Cenevizliler yenilmiştir.⁹⁵

Öte yandan VIII. Mihail sadece Cenevizlilerle müttefik olmanın imparatorluğun çıkarları için yeterli olmadığını görmüş bu nedenle de Cenevizlilerin

⁹³ Nicol, s. 37.

⁹⁴ Yusuf Ayönü, "Dördüncü Haçlı Seferi'nin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkisi", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 1, Temmuz 2009, s. 13.

⁹⁵ Şerif Baştav, **Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir 1261- 1461 Osmanlı- Türk- Bizans Münasebetleri**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015, ss. 20- 21.

tek egemen güç olmasını engellemeye başlamıştır. İmparatorun bu tavrından yararlanmak isteyen Venedik de tekrar imparatorluktan hak elde etmeye çalışacaktır. 1265 senesinde denenen bu ittifak girişimi Latin İmparatorluğu'nun yeniden kurulması amacıyla yapılan görüşmelerin etkisinde kalan Venedik Docu Zeno'nun ittifaka çekimser kalması sebebiyle yapılamamıştır. Bu nedenle de Mihail yüzünü yeniden Cenevizlilere dönmüştür.⁹⁶

XII. yy'da İstanbul'daki mahallelerinden kovulunca Marmara Ereğlisi denilen yere yerleştirilen Cenevizliler⁹⁷ 1267 senesinde İstanbul'a gelen Ceneviz elçisi De Camilla ile yapılan görüşmelerden sonra ittifak yenilenmiş ve Cenevizliler kendilerine yerleşmeleri için tahsis edilen yerlerden çıkarılarak Galata'ya nakledilmişlerdir.⁹⁸ 1303 yılında burada bir mahalle kurma hakkını kazandıktan sonra etrafını surlar, kulelerle çevrelemişler, burayı güçlendirmişler ve Bizans İmparatorluğu karşısında bağımsız bir Ceneviz dominyonu kurmuşlardır. Bu durumları da Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethine kadar sürmüştür. Buranın bağımsız mahalle statüsüne son veren Fatih, Cenevizlileri Türk vatandaşı saydıktan sonra kaçmayan Latin- Katolikler için geniş imtiyazlar vermiştir. Bu imtiyazlar da 1925 yılına kadar, İstanbul Latin Katolikleri'nin geleneklerini sürdürmeye devam ettiren Magnifica Comunita di Pera yani Galata Muhteşem Cemaati adlı teşkilatın çekirdeğini oluşturmuştur.⁹⁹

Galata'nın bir diğer adı da Pera'dır. Bu tarihten itibaren hem Pera gelişmiş, canlanmış ve bir ticaret merkezi haline gelmiş; hem de Cenevizliler Anadolu yarımadası'nda sahip oldukları ticari haklarını daha da geliştirmişlerdir. Burası Ceneviz'in Ortaçağ boyunca hüküm sürdüğü Levant ticaretinin merkezi olmuştur.¹⁰⁰ Ceneviz, Bizans topraklarında diğer Latin devletlerinden üstün konumda olma durumunu sürdürecektir. Başta Pera (Galata) olmak üzere Sakız, Foça, Amasra gibi önemli liman şehirleri ile adalarda yönetimi ellerinde bulunduran koloniler kuracak ve Kırım'da da tutunacaktır. Venedik'in tek merkezli yönetiminin aksine kolonilerinde Cenevizli ailelerin yönetiminde senyörlükler oluşturacaktır. Bu

⁹⁶ Turan, s. 37.

⁹⁷ Tommaso Bertele, **Venedik ve Constantiniyye Tarihte Osmanlı- Venedik İlişkileri**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 50.

⁹⁸ Başta, s. 21.

⁹⁹ Bertele, ss. 50- 52.

¹⁰⁰ Metin Akis, "Osmanlı Denizcilik Tarihi Açısından Ahidname", **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu**, İstanbul, Cilt: 4, 26-29.09.2013, s.2.

Ceneviz kolonileri Galata, Edremit, Kadı Kalesi, İzmir, Sakız, Foça, Midilli, Enez, İmroz ve Taşoz'dur. Karadeniz'deki Ceneviz kolonileri ise Kefken, Amasra, Sinop, Samsun, Fatsa, Trabzon, Balaklava- Suğdak'tır.¹⁰¹

1261 Kemalpaşa Antlaşması XIII. yüzyıl Anadolu yarımadası için son derece önemli etkilere sebep olmuştur. Her şeyden önemlisi bu yüzyıla kadar Levant'ta egemen güç olan Venedikliler önemlerini yitirirken Cenevizliler için yükselişin başlangıcı olmuştur. Bizans ile Cenevizliler karşılıklı çıkar ilişkileri sonucu yardımlaşmalar yaparlarken, Cenevizliler de Anadolu'da, Karadeniz de ve adalar da çeşitli kolonilere sahip olmuş ve Levant ticaretinin merkezine oturmuşlardır. Bizans ile olan bu sıkı ilişkiler, evlilikler yoluyla daha da güçlendirilecek ve bu sıkı ilişki Bizans imparatorluğu'nun yıkılışına dek sürecektir.

Yalnız II. Andronikos'un donanmayı lağvetme kararı Bizanslı vakanüvisler Gregoras ve Pakhymeres tarafından eleştirilmiştir. Gregoras bu durumu "her türlü felaketin başlangıcı" olarak belirtirken; Pakhymeres ise "imparatorluğun itibarını yıkan en kötü icat" olarak ele almaktadır. Gerçekten de donanmanın çürümeye bırakılması, ile Latin Cumhuriyetleri İstanbul ve çevresindeki konumlarını daha da güçlendirmişler ve İstanbul merkezli ticareti tekellerine alarak zenginliklerine zenginlik katmışlardır. Ekonomi ve ticarete oluşturmuş oldukları tekel, imparatorluk otoritesini zayıflatmış ve İstanbul halkının ekonomik durumunu yok etmiştir. Bakıldığında artık İstanbul'un kalkındırılması sadece Latinlere bağlı bir hal almıştır. Akdeniz ve Ege'de varlıklarını her zaman sürdürmüş olan korsanlar, Marmara kıyılarına kadar gelmiştir. Bu sırada Bizans'ın denizlerdeki bu geri çekilişi Türkler için de olumlu sonuçlar doğurmuştur. İzmir ve Edremit gibi Ege limanlarına çekilen ve çürümeye bırakılan Bizans donanmasının personeli, Batı Anadolu'da hakimiyet kuran Karesioğlu, Saruhanoğlu, Menteşeoğlu ve Aydınoğlu gibi beyliklerin hizmetine girmişler ve böylelikle denizlerdeki güçlerine daha da güç katmışlar ve sadece Ege Denizi'nin Anadolu sahillerine değil; adalar üzerine, Trakya, Makedonya ve Yunanistan sahillerinde ve Mora'da faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu duruma karşı çıkacak gücü olmayan Bizans, Türklere ait donanmaların Çanakkale Boğazı'nı geçmelerine engel olamamış ve Marmara Denizi'ne geçen Türkler, Trakya ve Güney Marmara sahillerini vurdukları gibi; İstanbul'un yakınlarına kadar da

¹⁰¹ Turan, ss. 37- 54.

gelmişlerdir. Böylelikle Bizans, denizlerdeki hakimiyetini kaybetmiş ve imparatorluk kısa süre içerisinde kendisine bağlı ada ve sahil bölgelerini Latin Cumhuriyetlerine ve Türk Beyliklerine kaptırmaya başlamıştır. St. John şövalyeleri Rodos'a yerleşmiş ve bir süre sonra da egemenliklerini on iki adaya yaymışlardır. Midilli Adası'na yerleşen Gattilusiolar, Enez'i, Gökçeada ve Semadirek Adaları'nı sahiplenmişlerdir. En büyük kazancı elde edenler arasında ise Türkleri de saymak gerekmektedir. Özellikle Aydınoğlu Umur Bey, İzmir'i donanma üssü haline getirmiş ayrıca Ege ve Marmara üzerine yaptığı seferlerle de dönemin önemli deniz güçlerinden biri haline gelmiştir.¹⁰²

Karadenizde de kolonilere sahip olan Ceneviz burada üç devletle mücadele halinde olacaktır. Bunlardan ilki Venedik, diğeri Trabzon Komnenos Devleti ve sonuncusu ise Anadolu Selçuklu Devleti idi. Bu devletlerin arasından en zorlusu ise hiç kuşku yoktur ki Venedik idi. Ayrıca, Karadeniz ticareti nedeniyle iki İtalyan cumhuriyeti arasında 1293'te başlayan ve 1299'da sona eren Curzola Savaşı sonunda Bizans İmparatoru her iki devletle de anlaşmalar yapmış ve bu anlaşmalarla Ceneviz'e, Karadeniz'de yeni olanaklar sunarken; Venedik'e ise Ege'de yeni ödünler vermek zorunluluğunda kalmıştır. XIV. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Ege'de Cenevizliler lehine olan gelişmeyi kendi çıkarlarına ters olarak gören Venedikliler, bu kez doğrudan doğruya Cenevizlilerin Levant'taki en büyük merkezleri olan Galata'ya saldırmışlardır. Bu savaş her iki devlete de ağır kayıplar yaşattır. Her iki taraf da birbirine üstünlük sağlayamamış ve 1355'te imzalanan anlaşma ile taraflar eskiden sahip oldukları yerleri korumuşlardır. Ancak savaşta hem Venedik hem Ceneviz ağır kayıplar vermiş ve savaş Levant'taki kolonilerinin tahribine yol açmıştır.¹⁰³ Bu bilgiler ile ilgili olarak farklı kaynaklarda farklı bilgilere de rastladık. Kate Fleet'in "*Erken Osmanlı Döneminde Türk Ceneviz Ticareti*" adlı kitabında daha önceden değindiğimiz Curzola Savaşı, tarihleme olarak Şerafettin Turan ile birbirine yakındır.(1294- 1299) Ancak Kate Fleet Pera(Galata) şehri'ne saldırıyı bu savaş içerisinde(1266) ele almaktadır. Ve bu iki devlet arasındaki savaş ise 25 Eylül 1299'da imzalanan Milano Anlaşması ile son bulduğunu söyler ve Ceneviz'in bunun sonucu olarak Karadeniz'deki hakimiyetini sürdürse de Kefe ve Pera'da büyük bir kayıp yaşadığını belirtir. Şerafettin Turan'ın XIV. yüzyıl ortaları tarihlemesine

¹⁰² Mustafa Daş, **Bizans'ın Düşüşü**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2006, ss. 123- 124.

¹⁰³ Turan, ss. 54, 56.

paralel olarak Kate Fleet ise bu dönemde Venedik ile Ceneviz arasında yine bir savaş olduğunu ve bu savaşın yine Karadeniz üzerindeki denetim sebebiyle olduğunu; ancak tarafların birbirlerine üstünlük sağlayamadığından bahseder.¹⁰⁴ Donald Nicol ise “Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine” adlı kitabında 1296’da Venediklilerin, Cenevizlilerin Kefe’deki Ceneviz kolonisini topa tuttuğundan bahseder. Ve hatta Curzola Savaşı’nın Ceneviz’in önemli bir zaferi olmasının yanı sıra bu savaşın aynı zamanda Ceneviz’in tüm savaş gücünü tükettiğini de belirtir. Her iki devletin de ölümüne savaşmaktan kaçındığını da söyleyerek Milano Beyi Matteo Visconti’nin araya girmesiyle 25 Mayıs 1299’da Milano Antlaşmasının imzalandığını yineler.¹⁰⁵ Tüm bunlara ek olarak Michel Balard ise şöyle belirtir:

“II. Andronikos, Curzola (1294-1299) savaşına sürüklendi. İki rakibi VIII. Boniface barıştırmayı denese de 1295 yılının tamamını hazırlıklar işgal etti. 1296 yılında, Ceneviz filosu La Canée’yi yakarak çarpışmaları başlattı. Aynı sırada Giritli asi Aleksios Kalergis ile temaslar başladıysa da boşuna oldu . Mayıs 1296’da Francesco Urseto Konstantinopolis’e, iki yıl önce İmparatorun, Niccolo Spinola’ya vaat etmiş olduğu tazminatları almak için gitti . Ruggero Morosini ve Marco Michiel’in büyük Venedik donanmasından önce, o Konstantinopolis’e varabildi mi? Gerçekten de Venedik, Bizans’la 1285 anlaşmasını yenilememiştir ve Cenevizlilerin çıkarlarını korumuş olmasından dolayı Bizans’ın tarafsızlığından tatmin olmuş değildir. 22 Temmuz 1296 tarihinde bu iki Venedikli amiral, Andronikos’un tebaası olan Bizanslıların evlerini dikkate almaksızın Pera’daki Ceneviz kolonisini ateşe verdiler ama Konstantinopolis’e karşı başarısız oldular. Balyos Marco Bembo ve Venedikli büyük tüccarları hapsedirmiş olan Bizans İmparatoru Galata’dan kaçanları başkente kabul etti ve bir kez daha 1285 anlaşmasının hükümlerini ihlal ederek 80.000 İperpiron değerindeki Venediklilerin servetlerine el koydurttu . Misilleme olarak Galatalı Cenevizliler, balyosu ve Venedikli düşman tüccarları katlettiler; II. Andronikos Venedik’e iki elçi gönderip enerjik biçimde sorumlu olmadığını boş yere ispat etmeye çalıştı . Gerçekten de İmparator,

¹⁰⁴ Kate FLEET, **Erken Osmanlı Döneminde Türk Ceneviz Ticareti**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 12.

¹⁰⁵ Donald M. Nicol, **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, Sabancı Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2000, ss. 206- 207.

kendisini Cenevizlilerin safında savaşa girmiş vaziyette buldu; hatta her iki denizci cumhuriyetin vatandaşlarının maruz kaldığı zararlardan dolayı her iki tarafça da İmparator sorumlu tutuldu.

Daha sonra çatışma Akdeniz'in her tarafına yayıldı. Dönüş yolunda, Ruggero Morosini Foça'yı yağmalarken, bir başka Venedik filosu Karadeniz'e geçti, Kefe'ye saldırdı fakat öyle görünüyor ki büyük zararlara yol açmadı . Ege Denizinde tüccar gemilerinin zararına olarak korsanlık arttı fakat korsanlar arasında Carystos (Eğriboz) ve Macronesos Bizanslıları da vardı. Batıda en nihayetinde sürekli biçimde yeniden alevlenen sivil kargaşaların üstesinden gelmeyi başaran Ceneviz donanmayı güçlendirmek için yoğun çaba harcadı: Lamba Doria'nın komuta ettiği bir filo, 7 Eylül 1298'de Curzola adacığının yakınlarında Venedikli güçlere karşı üstün geldi . Güçlerini tüketen iki düşman Napolili II. Charles'ın, Matteo Visconti'nin ve Papa'nın iyi niyetli girişimlerini kabul ettiler ve 25 Eylül 1299'da Milano anlaşmasını imzaladılar. Doğu'ya gelince, bu "beyaz barışın" tek sonucu Bizans'ın kendi haline bırakılması ve Venedikliler karşısında teke tek kalması oldu . Bu son iki düşman arasındaki barış, acı müzakereler sonrasında ancak Ekim 1302'de akdedildi .”¹⁰⁶

Bu iki devlet için Curzola Savaşı elbette ki bir son değildir. 1348 senesinde ara sıra yapılan çatışmalarla birlikte Venedik- Ceneviz savaşı yeniden başlamıştır. Veba salgını sebebiyle savaşa ara verilmişse de düşmanlıklar 1350 yılında Kefe yakınlarında Cenevizli ve Venedikli gemiler arasında yeniden baş göstermiştir. Daha sonra çarpışmalar Ege denizine yayılmış ve Galata, Venedik filosunun saldırısına uğramıştır. 1351 yılında Venedik ile Arragonlu IV. Pierre arasında bir anlaşma yapılmış ve Bizans imparatoru Kantakuzenos da daha sonra bu ittifaka katılmıştır. Bu sırada Galata önlerine Niccolo Pisani'nin filosu ulaşmış ve kısa bir çarpışmanın sonunda Venedik filosu geri çekilmiştir. Cenevizliler başkenti taş güllerle bombardımana tutmuşlar ve sonrasında Paganino Doria'nın Ceneviz filosunun Ege denizine ulaşması sonucunda Boğazlar Savaşı patlak vermiştir. Savaşın sonuçları son derece önemlidir. VI. Clement tarafından Türklere karşı oluşturulan ittifak artık mevcut değildir ve bu Cenevizlilerin Aydınoğlu Hızır Bey ile yaptıkları anlaşmadan da anlaşılmaktadır. O dönemde devletleşme yolunda kararlılıkla ilerleyen ve yüzünü

¹⁰⁶Michel Balard, **La Romanie Genoise**, 1978, ss. 59- 62.

Batı'ya dönen Osmanlı Devleti de Bizans'ın iç işleri ile ilgilenmekte ve Cenevizlilere yardım etmektedir. Venedikliler, Katalanlar ve Cenevizliler arasındaki düşmanlıklar 1355 yılına kadar uzamıştır. Rakipler 1355 yılında Visconti'lerin arabuluculuğunu kabul etmişler ve çarpışmanın doğrudan sebebi olan Karadeniz ticaretini üç yıllığına askıya alan bir barış anlaşması imzalamışlardır. Bu savaş yıllarının sonuçları ağır olmuştur. Karadeniz'e hakim olma arzusu Venedik ve Ceneviz arasında savaşın filizlenmesine yol açmaktadır. Bizans için önce III. Andronikos sonra da Kantakuzenos tarafından arzulanan devleti ayağa kaldırma siyaseti başarısız olmuştur. Bizans deniz gücü daha denize açılmadan tahrip olacak duruma gelmiştir. İmparatorluk hazinesinin gelirlerini artırabilmek için yeni gümrük politikaları uygulanamamış ve Galata *devlet içinde devlet* haline dönüşmüştür. Türkler ise Bizans'ın sınırlarındaydılar ve savaş boyunca onların Cenevizlilerle geliştirdikleri dostluk uzun yıllar boyunca Galatalı Cenevizliler için belirleyici olmuştur. Bizansta ise durum 1355 yılında V. İoannes, Kantakuzen'i saf dışı bırakmış, imparatorluk toprak olarak küçülmüş, mali bakımdan iflasın eşiğine gelmiş ve ekonomik bakımdan yabancıların hakimiyetinde bir duruma düşmüştür.¹⁰⁷

Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile birlikte hemen hemen her yerden istilalara uğrayan İtalyan yarımadasında kurulan küçük devletlerin zamanla güçlü birer deniz gücü haline gelmesi ve Bizans'tan çeşitli imtiyazlar elde etmeleri ve hatta Levant ticaretini ele geçirmeleri, Ortaçağ tarihinin en önemli olaylarından biri olmuştur. Bu İtalyan cumhuriyetlerinin Mora'yı ve Ege Adalarını kendi toprakları haline getirmeleri ve İstanbul başta olmak üzere, Ege, Akdeniz ve Karadeniz'de çeşitli koloniler halinde yerleştikleri dönemde Anadolu artık birer Bizans toprağı olmaktan çıkmış ve İtalyanların da deyimiyle "Turchia" haline dönüşmüştür. "Küçük Asya" adını "Türkiye"ye dönüştüren Anadolu Selçukluları dönemi aslında Türkler ve İtalyanların ilk kez karşılaştıkları dönem olarak değerlendirilebilir ki bu da Haçlı Seferleri'ne denk gelmektedir. Ancak savaş sebebiyle de olsa ilişkiler zamanla dostça bir boyut kazanmıştır. Fakat tarafların farklı dini inançlara ve farklı kültüre sahip olmalarından dolayı bu dostça ilişkiler zamanla -doğal olarak- etkilenmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Balard, s.57- 59.

¹⁰⁸ Turan, s. 85.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin en önemli özelliği Bizans hakimiyetindeki Anadolu coğrafyasında fetih ve istila hareketleri sonucunda bu ülkedeki ilk ve evrensel bir Türk devletinin kurulmasıdır. Bu devlet 1075 yılında başkent İznik olmak üzere Kutalmışoğlu Süleyman tarafından kurulmuştur. Bizans ile giriştiği çeşitli mücadeleler sonucunda ise Anadolu'nun kıyı bölgeleri hariç Tüm bölgelerde egemen duruma gelmiştir. Aynı zamanda XI. yy'ın sonlarına doğru başlayan Haçlı Seferleri nedeniyle Türkiye Selçuklu Devleti büyük kayıplara uğramıştır. Bu sebeple Anadolu'da Türk hakimiyeti ve birliği kurulamasa da I. Kılıçarslan ve sonrasında gelen I. Mesut, II. Kılıçarslan, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. Alaaddin Keykubat gibi önemli Selçuklu sultanları sayesinde Anadolu'da Türk birliği tam anlamıyla sağlanmıştır. Tıpkı diğer Türk devletlerindeki gibi taht kavgaları Anadolu Selçuklu Devleti'ni de zayıflatmış ve 1243 Köseadağ Savaşı ile de ülke Moğol hakimiyetine girmiştir.¹⁰⁹ Anadolu Selçuklu Devleti, Moğol (İlhanlı) egemenliğinde yavaş yavaş eriyip tarihteki yerini almış ve böylelikle XIV. yüzyıl Anadolu Yarımadası, Bizans İmparatorluğu ve Trabzon Komnenos Devleti hariç iki kesime ayrılmıştır. Bunlardan ilki bir eyalet şeklinde Moğol merkezine bağlanan Orta ve Doğu Anadolu; diğeri ise birçok Türk Beyliği arasında parçalanmış İç ve Batı Anadolu'dur. Bir süre sonra Ebu Said Bahadır Han'ın da ölümü ile Moğol da tarih sahnesinden silinmiş ve onun İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da bıraktığı boşluk da yine Türk Beylikleri tarafından doldurulmuştur. Böylece Fatih Sultan Mehmet'in Anadolu'da Türk birliğini sağlamasına kadar beylikler dönemi sürecektir.

Bu dönem Osmanlı Devleti'nin de filizlendiği bir dönemdir. Bu da Türk- İtalyan ilişkilerinde yeni bir dönem anlamına gelmektedir. Çünkü bu dönemde Türk beylikleri Ege kıyılarına yerleşmiş ve yönlerini hemen adalara doğru dönmüşlerdir. Bu da doğal olarak ilişkilere yeni bir boyut kazandıracaktır. Türklerin buradaki varlıkları, çoktandır Levant'taki üstünlüklerini sürdüren Venedik ve Ceneviz için tehlike oluşturmaktadır. İtalyan devletleri de bir yandan bu tehlikeyi ortadan kaldırmak isterken diğeri taraftan da Anadolu'daki ticaretlerini sürdürebilmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Hatta buna savaş da dahildir. Kendi güçlerinin yetmediği yerde de İtalyan Devletleri başta Papalık olmak üzere Rodos Şövalyeleri, Kıbrıs Krallığı gibi diğeri Hristiyan unsurlarla ittifak yapacaklardır. Bu dönemde

¹⁰⁹ Sevim, s.19.

doğrudan doğruya Türklere yönelik Haçlı Seferi ya da ittifakı(lega) söz konusudur. İtalyan Devletleri için tehlike arz eden beylikler tabiki de Ege kıyılarına yayılmış olanlardır. Bunlardan en önemlileri de Menteşeoğulları ile Aydınoğullarıdır. Venedik'in aksine Cenevizliler, Menteşe topraklarına uzanmadan da Anadolu coğrafyasında ticari etkinliklerini devam ettirebildikleri¹¹⁰ için Menteşeoğulları beyliği ile daha dostane ilişkiler kurarken; Cenevizlilerin Aydınoğulları ve Saruhanoğulları gibi beyliklerle ise ilişkileri ciddi bir boyuttadır.¹¹¹

1300- 1329 yılları arasında Doğu Ege Denizi'nde giderek güçsüzleşen Bizans egemenliğinin yerini alabilmek için yapılan mücadelede Türklerin en büyük rakipleri Cenevizliler ve Rodos Şövalyeleridir. 1322 yılında Bizans diplomasisi tamamen farklı bir tutum göstermeye başlamıştır. Cenevizlilere fazlasıyla bağımlı olduklarını ve Türk tehlikesinin büyümekte olduğunu gören Bizans imparatoru, Papa ile görüşmeye başlayıp kiliselerin birleşmesi politikasını benimsemiş ve aynı zamanda Venedik'e ve öteki Latinlere yaklaşma politikasını da ele almıştır. Venedik ilk adım olarak 1324 yılında II. Andronikos ile bir anlaşma yaparak işe başlamıştır. O zamana kadar Venedik İstanbul'da Latin İmparatorluğu'nu yeniden canlandırarak Levant'ta üstün duruma geleceği hayalini sürekli içinde taşımıştır. II. Andronikos ise Venedik'e karşı bir politika gütmekte ve giderek daha fazla Ceneviz desteğine bağlı kalmıştır. Türklerin gerçekleştirdiği akınlarına karşı Ege Denizi'ndeki Hristiyan milletler arasında, Türklere karşı koymak için bir birlik oluşturulması fikri Venedik'in girişimiyle 1327 yılında başlamıştır ancak bu konudaki ciddi görüşmeler 1332'de Umur Bey'in Bizans ve Venedik topraklarına karşı başlattığı seferler sonucunda gerçekleşmiştir. Başlangıçta bu görüşmelere, Bizanslılar ve Sakız'daki Cenevizli Martino Zaccaria dahil Ege'deki bütün Hristiyan milletler katılmıştır.

Yeni Bizans İmparatoru III. Andronikos(1328- 1341) Doğu Ege'de Bizans egemenliğini yeniden canlandırmak ve Türklerin ilerleyişini durdurmak için azimli bir politikaya yönelmiştir. Biliyoruz ki tahta geçişinden kısa bir süre sonra 1329 senesinde, Osmanlılara karşı Maltepe Savaşı'nda başarısızlıkla sonuçlanan bir mücadele vermiştir. Bu enerjik politikayı yürütebilmek için Batı Hristiyan milletleri ile uzlaşma ve ittifakı zorunlu görmüştür. Aynı zamanda Venedik de, Bizans dahil Ege'deki devletleri bir ittifak halinde birleştirmeyi gerekli görmüştür. Bu amaçla

¹¹⁰ Sakız Adası'na ve Foça'ya sahip olmalarından dolayı.

¹¹¹ Turan, s. 139- 157.

Venedik nihayet Papalık ve Fransız sarayı ile Bizans'a karşı, Doğu'da Latin hakimiyetini yeniden kurma ve kiliselerin birleşmesi konularında ısrar etmemeleri noktasında anlaşmıştır.¹¹²

Aydınoğlu Mehmet Bey 1317 senesinde Cenevizlilerin elinde bulunan Yukarı İzmir'i ele geçirdiğinde aşağı İzmir de Benedetto Zaccaria'nın elinde kalmıştır. Bundan kısa bir süre sonra Mehmet Bey 1304 yılında Bizans tarafından Benedetto Zaccaria'ya verilen¹¹³ Sakız Adası'na girmiş ancak Rodos'un büyük üstadı Albert de Shwarsburg'un Martino Zaccaria'ya yardım etmesi sonucu başarısız olmuştur. (1319) Bunlara rağmen bile Cenevizliler ateşi daha da körüklememişler ve Aydınoğulları ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmışlardır.¹¹⁴ Daha öncesinde III. Andronikos Martino'nun Sakız Adası'nda teslim olmasından sonra II. Benedetto'yu adanın yöneticisi olarak önermiş ancak Benedetto bunu reddetmiş ve adada tam hakimiyet için uğraşmıştır. Bu sırada da Galatalı Cenevizliler Zaccarialara yardım etmiştir. Sakız Adası ile ilgili olarak Cenevizlilerin Bizans aleyhinde tavır göstermesi yani II. Benedetto'nun kadırgalarının Galata'da silahlandırılması sonucu Bizans hayal kırıklığına uğramıştır. Bu adalar Sakız Adası'na girmiş ise de geri püskürtülmüş ve zaten II. Benedetto birkaç gün sonra ölmüş ve Sakız Adası da 1329 yılından 1346 yılına kadar yine Bizans'ın elinde kalmıştır. Bu aşamadan sonra Bizans ile Ceneviz arasında gizli bir düşmanlık başlamıştır.

III. Andronikos Türk beylerinin İtalyanlardan daha güvenilir olduğu kanısına vararak Saruhan ve Umur Beyleri'nin yardımını istemiştir.¹¹⁵ 1335 yılında Ege adalarının Dükü Domenico Cattaneo, Midilli Adası'nı işgal etmiştir. Sonrasında III. Andronikos yaklaşık on iki gemiden oluşan bir filo toplamış ve Cattaneo'nun gemilerinden beşini işgal etmiştir. Midilli önlerinde Aleksios Philanthropenos'u bir kuvvetle bırakıp, Foça'ya gitmiş ve buranın kuşatmasına girişmiştir. Oğlu Cenevizlilerin elinde esir olan Saruhan Beyi ile anlaşmış ve Kantakuzenos'un Urla'da yaptığı görüşmeden sonra Aydın Beyi Umur'un da desteğini almıştır. Bu sırada Konstantinopolis'te kendisine karşı bir komplonun gizlice hazırlandığını öğrenmiştir. Kantakuzenos, Giovanni Spinola ile Cenevizlilerin itaate girmeleri ve

¹¹² İnalcık, Osmanlılar, s. 14- 16.

¹¹³ Balard, s. 47.

¹¹⁴ Turan, s. 173.

¹¹⁵ Nicol, s. 186.

Türk rehinelerin serbest bırakılmalarını sağlama konularında görüşmeler yapmış ve ona bunun karşılığında, Bizans İmparatoru adına, Foça'nın yönetiminin Cenevizlilere bırakılacağı vaadinde bulunmuştur. 1335-1336 kışında şehir teslim olmuş, Aleksios Philantropenos ise Midilli'deki Latin garnizonunu mağlup etmeyi ve Midilli'yi imparatorluğun bünyesine katmayı başarmıştır. 1340 yılında, Cattaneo'nun bulunmadığı sırada Foça'daki Bizanslılar ayaklanıp, Latinleri katletmişler ve yeniden Bizans İmparatorunun doğrudan egemenliğine girmişlerdir.

III. Andronikos kendisinden önceki imparator (II. Andronikos) tarafından Zaccaria'lara verilen her yerde otoritesini yeniden oluşturmuştur. Bu, imparatorluk güçlerinin Cenevizliler üzerinde kazandıkları son başarıları olmuştur. Aslında Türk beylerinin Bizans'ın iç işlerine karışmaları için fırsat verilmesi ve müstakbel rakiplerinin kara ve deniz güçlerini kullanmaları söz konusu olunca bu başarı tartışmalı olmaktadır ki zaten bu başarı geçicidir. Çünkü Galatalı Cenevizliler, İmparatora ve Büyük Domestikos'a karşı komplolara katılarak devlet otoritesini parçalamışlardır. III. Andronikos'un ölümünden (1341) sonra iç savaşların başlaması Bizans'a yapılan yabancı müdahaleleri önleme umutlarını tamamen bitirmiştir.¹¹⁶ Zaten Foça'nın Bizans egemenliğinde kalması hemen hemen 10 yıl kadar(1336-1346) sürmüştür. Sakız Adası'ndaki Maona¹¹⁷ ve Giustiniani ailesi burayı yeniden ele geçirmiştir.

Bakıldığında 1329'dan beridir Ceneviz ve Bizans İmparatorluğu arasında bir alevlenip bir sönen savaş 1360 yılında Sakız ile birlikte Foça'nın(Yeni Foça ve Eski Foça) eskiden olduğu gibi Manoa'nın elinde kalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu da aslında Ceneviz ile Venedik'in yeni bir savaşa girmesi ve Ceneviz ile Aydınogulları Beyliği arasında da yeni bir barış anlaşması demektir. Yani Aydınogulları ülkesi Cenevizlilerin ticaretine açılır, Foça ile ilgili olan sorunlar da daha az da olsa devam etmiştir. Çünkü Foça ile ilgilenen devletler sadece Bizans, Ceneviz ve Aydınogulları değildir. Saruhanogulları ve Venedik de Foça hakimiyetini istemektedirler. Foça'yı Cenevizlilere kaptıran Bizans, tekrar geri almaya çalışırken; Venedik de boş durmuyor ve hatta Türk Beylikleri de ister istemez kendini bu hakimiyet

¹¹⁶ Balard, ss. 48- 51.

¹¹⁷ Osmanlı Devleti'nin hakimiyetini anlaşıma şartlarıyla kabul eden, yıllık belirli bir vergi veren ve bu vergi karşılığı iç işlerinde nispeten serbest olan ancak dış işlerinde Osmanlı kontrolünde bulunan Hristiyan devlet, beylik ve ülkelerin sahip olduğu statüyü belirten bir terimdir. Bknz. Küçük Egemenlik Devri, s. 4.

mücadelesinin içinde buluyordu. Ancak Foça'yı ve Sakız Adası'nı elinde bulunduran Manoa yönetimi bölgede güçleri giderek artan iki unsur ile ilişkilerine olumlu yön vermektedir: Saruhanoğulları ve Osmanoğulları. Hatta Yıldırım Bayezit'in Batı Anadolu'yu ele geçirmesi ile Aydınoğulları ve Saruhanoğulları'ndan güçlü bir Türk baskısı ortaya çıkmıştır. Yani bakıldığında Manoa yönetimi Foça'yı ellerinde tutabilmek için Saruhanoğulları ve Osmanoğulları'na vergi verir hale gelmiştir.¹¹⁸

1341 senesinde Andronikos öldüğünde Bizans'ta bir iç savaş yani III. Andronikos hayatta iken devleti fiilen idare eden Kantakuzenos ile V. Ioannes Paleologos arasında taht mücadelesi dönemi başlamıştır. III. Andronikos'un vasiyeti üzerine Niyabet Heyeti başkanlığına Kantakuzenos getirilmiştir ve Katolik mezhebine mensup olduğu için halk tarafından pek de sevilmen İmparatoriçe Anna'nın da buna bir itirazı olmamıştır. Kantakuzenos, III. Andronikos'un yarım bıraktığı işleri devam ettirebilecek güçte bir devlet adamıydı; ancak bunları gerçekleştirebilmesi için imparator olması gerekmektedir. Buna rağmen zamanında III. Andronikos'un ortak imparator olma teklifini reddetmişti. Bir taraftan da imparatoriçe Anna ve Apokaulos gibi Kantakuzenos'u hiç istemeyen bir kesim vardı ve Kantakuzenos'a muhalefet artıyordu. Bunun üzerine istifasını veren Kantakuzenos'un istifasını Anna kabul etmemiştir. Muhalifleri ise Kantakuzenos İstanbul'dan uzakta iken İmparatoriçe Anna'nın onun tüm görevlerinden almasını sağlayarak İstanbul'a gelmesini bile engellemişlerdir. Devlet düşmanı ilan edilen Kantakuzenos'un evi tahrip edilmiş, malları gasp edilmiş ve taraftarları ise takip edilmiştir. Bu sırada da yeni Niyabet Heyeti başkanı da İmparatooriçe Anna olmuş ve ondan sonra gelen isimler de Patrik Ioannes Kalekas ve Apokaulostur. Bu muhalefet karşısında Kantakuzenos, Dimetoka'da imparatorluğunu ilan etmiştir; ancak tahtın meşru sahibi V. Ioannes'in hukukunu muhafaza etmiş ve imparatorluk ailesine değil Apokaulos'a karşı mücadele edeceğini açıklamıştır. Ve bu dönemde amaçları “ Tanrı ile gizli ve toptan bir birleşme olan ve buna ulaşmanın tek yolunun da bütün dünyevi işlerden tamamen uzaklaşarak ilahi bir sükun içine girmek” olan “*Hesychasm hareketi*” görülmektedir ve bu hareketin de en önemli kişisi de Georgias Palamas'tır. Zayıf bir din bilgini olan ve Palamas'ın kuvvetli bir düşmanı olan Patrik Kalekas gittikçe Hesychasm'a karşı bir tavır takınmış ve Palamas gözden düşmüştür

¹¹⁸ Turan, ss. 173- 175.

ve hatta Palamas afaroz edilmiştir. Bundan dolayı da Hesychastların çoğu da bu iç mücadelede Kantakuzenos'un tarafını tutmuştur. Hesychasm mücadelesi de siyasi bir boyut kazanarak imparatorluğu iki karşıt cepheye ayırmıştır.¹¹⁹ Görüldüğü üzere bu iç savaş zaten kötü durumda olan devleti daha da kötü duruma sürüklüyor ve sadece siyasi açıdan değil dini ve sosyal olarak da ülkeyi buhrana götürüyordu.

Kantakuzenos ile Niyabet Heyeti arasındaki savaş imparatorlukta sosyal düşmanlığın alevlenmesine yol açmış ve iç savaş daha başlangıcından beri Apokaulos ve Kantakuzenos tartışması şeklinde olmuştur. Her iki taraf da büyük maddi kayıplar vermektedir. İmparatoriçe Anna ülkede dayanılması zor maddi tedbirler almaktaydı. Dimetokadaki Kantakuzenos ise ordusunu düzene soksa da 1344 sonuna kadar giriştiği seferlerde başarılı olamamıştır. Bu sıralarda İmparatoriçe Anna, oğlu V. Ioannes'e imparatorluk tacı giydirmektedir. Bundan sonra Kantakuzenos'u, öncelikle Ege sahillerindeki Türk beylikleri ve sonrasında ise Osmanlıların sahneye çıkışı, taht kavgasının ağırlığının Kantakuzenos tarafına verilmesine sebep olmuştur. 1345 yılında Apokaulos imparatorluk sarayını ziyareti sırasında öldürülmüş ve bu süreçten sonra Kantakuzenos daha da güç kazanmıştır. Müttefiki olan Umur Bey Haçlılara karşı giriştiği savaşta İzmir'de 1348 senesinde şehit düşmüştür. Kantakuzenos'un yeni müttefiki ise şimdilerde Orhan Bey olmuştur.(1346) 1347 senesinde Sırp Kralı tarafından tehdit edilen Kantakuzenos Orhan Bey'den yardım istemiştir ve Orhan Bey, oğlu Süleyman idaresinde 10.000 kişilik bir ordu ile yardım göndermiştir. Süleyman Bey'in kuvvetleri de gittikleri yerleri yağma etmişlerdir. Bu yardımına karşılık Kantakuzenos 15 yaşındaki kızı Helena'yı Orhan Bey'e nişanlamıştır. Eriştiği başarılarla güvenen Kantakuzenos, 1346'da Edirne'de Kudüs Patriğinin elinden imparatorluk tacını giymiştir. Anna da İstanbul'u teslim etmeye mecbur kalmıştır. Kantakuzenos Ortak İmparator ilan edilmiş ve tahtın meşru varisi V. Ioannes ile birlikte hüküm sürmeleri kararlaştırılmıştır. Kantakuzenos 1347 yılında da İstanbul patriğinin elinden imparatorluk tacını giymiş ve imparatorluğu meşruluk kazanmıştır. Böylece 1347-1355 yılları arasında süren Kantakuzenos devri başlamıştır.¹²⁰

¹¹⁹ George Ostrogrosky, **Bizans Devletleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumları Yayınları, Ankara, 2015, ss. 470- 471; Baştav, ss. 51- 56.

¹²⁰ Baştav, ss. 56- 60.

Yine 1341 senesinde iki Cenevizli elçi imparatorluğa gelmişlerdir ve V. Ioannes adına idarede bulunan Anne de Savoie ile anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşma; 1261 Kemalpaşa anlaşmasını yenilenmesini, Ceneviz ve Bizans arasında oluşacak problemlerde davalara bakmak üzere İstanbul’da bir hakim atanmasını, Galatalılar tarafından yapılacak bir su kemeri inşasını, 1339’dan beri Cenevizlilerin uğramış olduğu zararların karşılanmasını ve ayrıca İstanbul’da ticaret yapan Galatalıların her türlü vergiden muaf tutulmasını öngörmektedir.

Cenevizlilere gelince ise, onlar da Podesta’nın yükümlülüklerini belirleyen 1308 ve 1317 anlaşmalarına saygılı olmayı, imparatorluk vatandaşları için bir sığınma yeri olabilecek Galata toprakları üzerinde Bizanslıları tutuklamamayı veya silahsızlandırmamayı, imparatorluk maliyesince vergi mükellefi kabul edilen yabancıları Galata’ya kabul etmemeyi, son olarak da Komün’ün çıkarlarına karşı olmamak kaydıyla Ceneviz vatandaşlarının imparatorluğa hizmet edeceklerini onaylıyorlardı.¹²¹ Görüldüğü üzere XI.-XV. yy Anadolu Yarımadası daha öncesinde de belirtmiş olduğumuz “kaynayan kazan” tabirini sonuna kadar hak etmiş durumdadır.

Tekrar Kantakuzenos ve V. Ioannes’e dönecek olursak, Kantakuzenos V. Ioannes’e eş olarak kendi kızı Helena’ yı uygun görmüştür. V. Ioannes 15, kızı Helena 13 yaşında iken evlenmişler ve bir erkek evlatları(Andronikos) olmuştur. V. Ioannes’in ise ilerleyen yaşlarında dik başlılığı ve isyankarlıkları başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti, Gelibolu Yarımadası’nı ele geçirmek için mücadeleye hiç ara vermemektedir. Gelibolu Yarımadası’nı talan eden Orhan Bey’in oğlu Süleyman, karşısına gelen Kantakuzenos’un oğlu Matthaios ile büyük bir çatışmaya girmiştir.

Daha sonra Ioannes İstanbul’u terk etmiş ve imparatorluk tek başına Kantakuzenos’a kalmıştır. Bu sırada Ioannes İtalya ve Almanya’da iki yıl geçirmiş ve pekçok hazine ile geri dönmeye karar vermiş ve Bozcaada Limanına girmiştir. Ancak Kantakuzenos’un kendisini nasıl karşılayacağı konusunda tedirgin bir duruma düşmüştür. Aynı sırada Cenova’dan yola çıkan ve başka Cenevizlilerin ve Venediklilerin yaptığı gibi Sakız’da, Gelibolu Yarımadası’nda kalelerden birini işgal edip oranın yöneticisi olma amacı taşıyan biri vardır: Francesco Gattilusio. Bu ikili yolda karşılaşmışlar ve Ioannes Francesco’ya Kantakuzenos’u indirme ve tek başına

¹²¹ Balard, s. 52.

tahta sahip olma planlarından bahsetmiştir. Bu konuda ikna olan Francesco da her türlü yardımı sağlayacağına dair söylemde bulunmuştur. İmparator bunun karşılığında da Francesco'ya kardeşi Maria'yı eş olarak vereceğini vaat etmiştir. Bunun üzerine her ikisi de İstanbul'a doğru yola çıkmışlardır. Asıl ilginç olay burada başlamaktadır: Francesco'nun aklına rüzgarın güney yönünden esmesinden dolayı bir fikir gelir. Gemilerinde zeytinyağı koymaya yarayan küpler vardır, zaten İtalya'dan gelmektedir ve az miktarda zeytinyağı taşımaktadır. Bunu da artık satmış bulunmaktadır ve şimdi küpler boştur. Kürekçilerine bu küpleri –iki kişi bir küpü taşıyacak şekilde- taşımalarını ve küpü kentin surlarına vurup kırmalarını söylemiştir. Kürekçiler bunu yapar ve hem bu küpler çok ses çıkartırken bir yandan da kürekçiler kendileri gürültü çıkarır. Ne zaman ki nöbetçiler uyanır ve bu gürültünün nedenini sorarlar; kürekçiler ise “Bizler ticaret gemilerindeniz, bir miktarı Karadeniz için bir miktarı da Kentlerin sultanının kendisi için çok zeytinyağı yükü taşıyorduk. Ama buralardan geçerken, gemilerimizden biri battı. Bize elinizden geldiğince yardım edin, biz de yükümüzün geri kalanını kardeş payı usulü sizinle bölüşeceğiz, yeter ki canımıza zarar gelmesin.”¹²² demişlerdir. Denizin görüntüsü de söylediklerini onaylar biçimdedir. Bunun üzerine içeride bulunan yaklaşık 20 kadar nöbetçi kapıyı açarak dışarı çıktılar oysa ki gemilerde saklanan 500 kişi vardır. Bu 500 kişi, nöbette bulunan kaç kişi varsa onları kılıçtan geçirmiştir. Bunun üzerine Francesco'nun savaşçıların ve kürekçilerinin tümü kentin içinde, silahlarıyla ilerlemişlerdir ve bu sayı da yaklaşık 2000 kişi kadardır. Bu sırada Ioannes de saraya girmiş ve hatta yandaşlarına geri döndüğünün haberini vermesi için adam göndermiştir. Bu arada Francesco burçlardan birine çıkmış ve Ioannes'i de yanına alarak yüksek sesle: “*İmparator Ioannes Palalailogos'un yılları çok olsun!*” diye haykırmıştır. Bu sırada zaten hava ağarmaya başlamış, halk ve bu gürültüyü duyan herkes burada toplanmıştır. Bu esnada Kantakuzenos vakit kaybetmeden Peribleptos Manastırı'na girmiş ve saçlarını keşişlere özgü bir biçimde kestirmiş, keşişlere özgü siyah giysisini giymiş ve keşiş olmuştur. Hükümdar damadına da (Ioannes) her şeyin onun saraya girmesi için hazır olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine Ioannes ve ahali saraya doğru ilerlemeye başlamıştır. Eşi Helena ve oğlu Andronikos Ioannes'i karşılamaya çıkmıştır. (1354) İmparator Kantakuzenos da kentin dışına çıkıp

¹²² Mikhael Doukas, **Tarih Anadolu ve Rumeli 1326- 1462**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 31- 34.

inzivaya çekilmek için imparatorundan izin istemiştir, isteğinin kabulü ile Aynaroz'daki kutsal manastırlardan birinde uzun yıllar yaşayıp dinlenmiştir.

Bakıldığında Francesco sözünde durmuştur. Ioannes ise tıpkı anlaşmalarında vaat ettiği gibi kız kardeşi Maria'yı Francesco Gattilusio'ya eş olarak vermiş ve kız kardeşinin de çeyizi olarak Midilli Adası'nı vermiştir. (1355) Bu zamandan Fatih Sultan Mehmet'in fethine kadar ada bu ailenin soyundan gelenler tarafından yönetilmiştir.¹²³

3.3. MİDİLLİ'DE CENEVİZ HAKİMİYETİ

Öncelikle bu bölüme başlamadan önce Gattilusio ailesi hakkında kısaca bilgi vermekte fayda görmekteyiz. Gattilusio ailesi, XIV. ve XV. Yüzyıllarda Enez ve Foça ile birlikte Midilli, Limni, Taşoz ve Semadirek Adalarının hakimi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Gattilusio ailesi aslında XII. Yüzyıldan itibaren Ceneviz'de bulunmuştur. Aile üyelerinin bazıları önemli anlaşmalara imza atmıştır. Mesela ailenin Ege'de mülk edinmesini sağlamış olan Francesco Gattilusio'nun dedesi Luchette Gattilusio Papa VIII. Boniface'in elçisi olarak görev yapmıştır. Benzer şekilde Oberto isimli bir aile üyesinin de 1351 yılında Ceneviz'in doğu'daki tüm önemli görevlerinde yer aldığı belirlenmiştir. Bu sebeple ailenin Levant ile bağlarının başlaması Ceneviz'in genel politikalarını bağlı olarak ortaya çıkmıştır.¹²⁴

Francesco Gattilusio ailesine çeyiz olarak sunulan Midilli Adası'nın yanında; Enez de Francesco'nun saltanat döneminde bu ailenin yönetimi altına girmiştir. Francesco 1376 senesinde Enez'i işgal etmiş ve kardeşi Niccolo'yu da buranın hükümdarı yapmıştır.¹²⁵ 1384 senesinde I. Francesco büyük bir deprem sonucunda kendi inşa ettirdiği kalenin enkazında ölü olarak bulunmuştur. Onun yanında eşi ve iki oğlunun da – Domenico ve Andronico- ölü bendenleri bulunmuştur. Francesco'nun üçüncü oğlu olan Jacopo bir mucize gibi kaçmış ve kurtulmuştur. Şimdi ise başa Jacopo –Jacopo'ya hanedanlığın ünlü isimlerinden biri verilerek II. Francesco- geçecektir; ancak bu Enez hakimi amcası Nicolo ile ortak bir yönetim

¹²³ Doukas, ss. 34- 39.

¹²⁴ Yasemin Demircan, **Osmanlı İdaresinde Limni Adası**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 17.

¹²⁵ Kritovulos, **Kritovulos Tarihi 1451- 1467**, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2013, s. 275.

olacaktır. Ancak amca ve yeğen arasındaki artan anlaşmazlıktan dolayı bu birlikte yönetim üç yıl sürmüştür.¹²⁶ Francesco öldüğünde kardeşi Niccolo, “Enez Hakimi” unvanını taşımaktadır. Enez’de hakimiyetin kurulmasıyla birlikte Gattilusio ailesi iki kola ayrılmış gibi görünmektedir. Bu kollardan birisi Enez, diğeri ise Midilli olarak ifade edilebilir. II. Francesco döneminde Eski Foça Gattilusio ailesinin hakimiyetine girmiş, İngiltere ve Hollanda gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde bile alıcı bulan şap madeninin bulunduğu bu yerin Gattilusio ailesinin eline geçmesi ailenin çok önemli bir gelir kaynağı elde etmesi ve zamanla bölgede önemli bir konuma gelmesine neden olmuştur.¹²⁷ II. Francesco, yirmi yıllık hakimiyeti sonrasında, 1404 yılında vefat etmiştir. Ölümü babası ile benzerdir. Ege Takımadaları’nda yaygın olan akrep tarafından sokularak ölmüştür. Onun da üç oğlu vardır: Jacopo, Palamede ve Dorino. En büyükleri olan Jacopo, II. Francesco’nun varisidir; ancak hala yaşı küçüktür. Tekrar amca Nicolo gelir ve Jacopo’ya yardım eder fakat 1409 senesinde Nicolo ölünce Jacopo Midilli’nin yöneticisi olur. II. Francesco’nun oğlu Palamede Nicolo’nun varisi olarak Enez’in yöneticisi olur. Jacopo, Türk karşıtı bir duruşa sahiptir. 1426 yılında ölmüş ve yerine I. Dorino geçmiştir. “Dorino” ismi ünlü Ceneviz evi “D’orio” dan gelmektedir. Bu sırada Palamade’nin egemenliğinde olan Enez ise son derece zenginleşmiştir. Hala görebileceğimiz altı adet yazıt Palamade’nin uzun hükümdarlığının erken dönemlerindeki mason etkisini kanıtlar niteliktedir.¹²⁸ Sivil vatandaşlar tarafından St. Nicholas ve Chrysopege Kiliseleri yapılmıştır. Aynı zamanda üç tane kamu çalışması yapılmıştır. Yani Enez, Palamade döneminde sadece süslenmemiş(güzelleştirilmemiş) aynı zamanda genişletilmiştir. Ayrıca Latinlerin İstanbul’u işgalinden beri Yunan egemenliğinde olan Semadirek de 1431 senesinde Enez hükümdarına bağlılığını bildirmişti.¹²⁹ 1434 senesinde I. Dorino bir yüzyıldan fazladır Zaccaria ailesinin elinde olan Taşoz Adası’nı teslim almıştır. On yıl sonra Taşoz’u ziyarete giden arkeolog Anconalı Cyriacus, Dorino’nun, oğlu III. Francesco gelesiye kadar Taşoz’u yönetmekle yetkilendirilmiş olduğunu belirtmiştir. Bu arkeolog daha önce yani 1431 senesinde de Midilli Adası’na ziyarette bulunmuş ve burada Dorino tarafından son derece iyi

¹²⁶ William Miller, **Essays On The Latin Orient**, Cambridge At The University Press, London, 1921, s. 319.

¹²⁷ Demircan, s. 18.

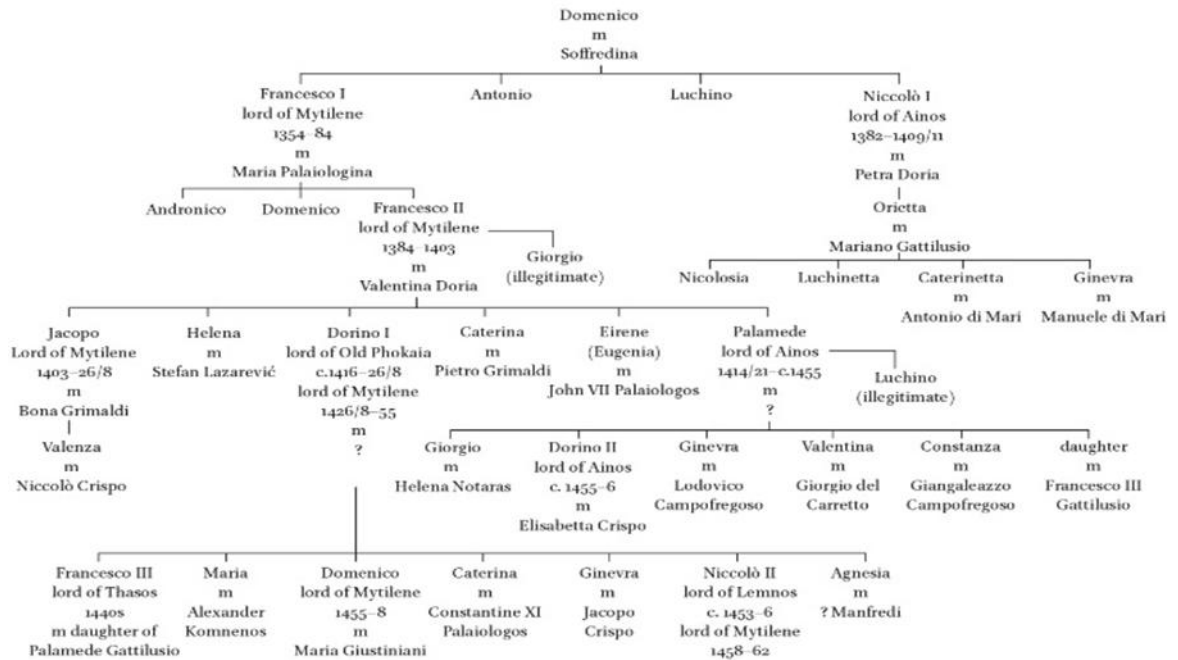
¹²⁸ Miller, s. 326.

¹²⁹ Miller, ss. 320- 327.

karşılanmıştır. Dorino Anconalı Cyriacus'a tüm adayı keşfetmesinde yardım edeceğine dair söz vermiştir. Ayrıca Gattilusioların küçük bir kolu olan Enez'e de gitmiş ve burada da Palamede ve oğulları Giorgio ve II. Dorino ile tanışmıştır.¹³⁰

Böylece 1434 yılından itibaren Midilli, Eski Foça, Taşoz ailenin bir kolu; Enez ve Semadirek ise ailenin diğer bir kolu tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Yani aile bu dönemde gücünün zirvesindedir. Bu dönemde aile üyeleri de akrabalık ilişkileri ile saygınlık kazanma yoluna gitmiştir. Örneğin I. Dorino kendileri gibi Cenevizli olan D'oria ailesi ile akrabalık kurmuş ve kız kardeşini de daha sonra Bizans'ın son imparatoru olacak olan Konstantin ile evlendirmiştir.¹³¹ Tüm bu anlatmış odluğumuz bilgileri, Gattilusio ailesinin soyağacında göstermenin daha verimli olacağı görüşündeyiz.

Şekil 4: Gattilusio Ailesinin Soyağacı



Kaynak: Wright, s. XVII.

¹³⁰ Miller, ss. 330- 331.

¹³¹ Demircan, ss. 18- 19.

Görüldüğü üzere aile iki kola ayrılmış durumdadır. Birinci kol, Midilli Adası'nı yöneten; diğer bir kol ise Enez Adası'nı yöneten koldur. 1354- 1384 tarihleri arasında Midilli Adası, I. Francesco tarafından yönetilmektedir. Bakıldığında bu dönem zaten adanın Bizans tarafından Cenevizli Francesco'ya verildiği tarihtir.¹³² 1382- 1409 tarihleri arasında Enez Adası ise I. Nicolo tarafından yönetilmektedir. Francesco sonrası yerine II. Francesco geçer ve 1384 yılından 1403 yılına kadar adayı yönetir. 1403- 1426/ 28 yılları arasında Midilli Adası'nı Jacopo yönetmektedir. Sonrasında Midilli Adası'nı I. Dorino 1426/ 28- 1455 tarihleri arasında yönetirken; bu sırada Enez Adası'nda ise Palamede dönemi başlar ve 1414/ 21- 1455 yıllarına denk gelir. I. Dorino'dan sonra ise Midilli Adası'nı 1455- 1458 tarihleri arasında Domenico yönetir. Bu sırada Enez'in 1455 yılından 1456 yılında Fatih tarafından fethine kadar II. Dorino yönetir. Son olarak ise Midilli Adası 1458 senesinden Fatih'in fethine kadar¹³³ II. Nicolo tarafından yönetilir.

Hem Türk tarihi açısından hem de dünya tarihi açısından çok önemli bir olay olan İstanbul'un fethi her şeyi etkilemiştir. İstanbul'un fethi ile birlikte Bizans'ın her şeyi Osmanlı Devleti'nin tekeline geçmiştir. En azından Fatih Sultan Mehmet böyle düşünmektedir.

Fetih sonrası Fatih Sultan Mehmet 20 gün kadar İstanbul'da kalmış ve sonrasında büyük bir törenle Edirne'ye geçmiştir.¹³⁴ Burada Sırp'ların ülkesi, Arnavutluk, Mora Yarımadası, Midilli, Sakız ve başka pek çok yerden heyetler kabul etmiştir. Tüm bu heyetlerle ılımlı görüşmeler yürüten Fatih Sultan Mehmet, kimileriyle karşılıklı anlaşmalar imzalamıştır. Tam o dönemde de, tezimizde sıkça atıfta bulunduğumuz İmrozlu Kritovulos, daha önce Bizans egemenliği yönetimi altında olan Ege adalarından Gökçeada(İmroz), Limni ve Taşoz'u teslim etmek üzere bir heyet göndermiştir. Bu heyet hem Fatih'e hediyeler sunarak adaları teslim edecek hem de adaların yönetim durumlarının değişmemesini – yani eskiden olduğu gibi vergi ödeyerek arhontlarını(Rumların önde gelen aile bireyleri) kendilerini seçmelerine izin verilmesini- isteyecekti. Fatih Sultan Mehmet heyeti dostça karşılamış ve heyetin isteklerini kabul etmiş yani adaların yönetimi tıpkı Bizans

¹³² Ioannis tarafından Francesco ile evliliği sonucu kardeşine çeyiz olarak verilmiştir.

¹³³ 1462 yılıdır.

¹³⁴ Selahattin Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 108.

döneminde olduğu gibi kalmıştır. Yani Gökçeada Palamede tarafından, Limni ve Taşoz ise Midilli hükümdarı Dorino¹³⁵ tarafından yönetilecektir.¹³⁶ Gattilusio elçileri Edirne’de iken Dorino ve Palamede de İstanbul’un düşüşü sırasında kendilerini yatıştırmışlar ve Korkunç Sultan’ı¹³⁷ tebrik etmişlerdir. 1449 yılından beri yatağa bağlı olarak yaşamını süren Dorino hala Midilli’nin isim olarak yöneticisidir; ancak en büyük oğlu Domenico vekilen adayı yönetmektedir. Elbette ki her ikisinin de her yıl Osmanlı’ya haraç vermesi gerekmektedir.¹³⁸ Sonuç olarak, bakıldığında Fatih Sultan Mehmet, onlardan egemenliğini tanımlarını istemiş ve Bizans’a ödemiş oldukları yıllık vergilerini artırmıştır. Sırbistan Despotu kendisine yılda 12.000, Mora Despotu 10.000, Sakız Adası 6.000 ve Midilli Adası 3.000 duka altın verecektir.¹³⁹ Bu vergiler yılda bir defaya mahsus olmak üzere ödenecektir. Fatih’in bu teklifini sadece Saint Jean şövalyeleri kabul etmemiş ve Papa’nın iznini almadan böyle bir söz veremeyeceklerini söylemişlerdir. Fatih Sultan Mehmet, o sırada isteklerini Rodos’a zorla kabul ettirebilecek durumda olmadığı için elçilerin serbestçe geri dönmelerine ses çıkarmamıştır.¹⁴⁰ Böylece Osmanlı’nın etkin siyaseti sonucu Papa V. Nikola’nın yeni bir Haçlı Seferi girişimi sonuçsuz kalmış “bütün Hristiyanları silaha sarılmaya” çağıran 30 Eylül 1453 tarihli bildirisi beklenen ilgiyi görmemiştir.¹⁴¹

Gattilusiolar artık varlıklarının sadece tahammül etmeye ve her zamankinden fazla olarak sultanı gücendirmemeye bağlı olduğunun farkına varmışlardır. 1455 yılında Rodos’a giden Osmanlı amirali Hamza Bey Midilli Adası’na gemilerini demirlemiştir.¹⁴² Midilli Beyi’nin yardımcısı ve Tarihçi olan Dokuas olayı şöyle anlatır:

“Bahar çıkageldiğinde Sultan Mehmet büyük bir donanma hazırladı: 25 tane üç dizi kürekli savaş gemisi, 50 tane iki dizi kürekli savaş gemisi ve 100’den fazla tek dizi kürekli savaş gemisi; bunların tümünün sayısı 180’e varıyordu. Ve haziran ayında Gelibolu’dan çıkarak, Midilli’ye geldiler. Başlarında Amiral

¹³⁵ Dorious Gattilusio 1427- 1455 yılları arasında Midilli Adası’nın hükümdarıdır.

¹³⁶ Kritovulos, ss. 271- 277.;

¹³⁷ Tabiki burada yanlış bir tarih yazımı söz konusudur. İstanbul’un fethi Türk tarihi açısından bir zaferken tabiki farklı milletler bunu kendisi açısından bir hezimet olarak görmekte ve Fatih Sultan Mehmet’i “Korkunç” olarak adlandırmaktadırlar. Bkz. Miller, s.334, Doukas, s. 281,284, 285.

¹³⁸ Franz Babinger, **Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı**, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 99.

¹³⁹ Kimi kaynaklarda bu bilgi farklıdır.(2.000 duka altın) Bkz. Yaşar Yücel ve Ali Sevim, **Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1991, s. 26.

¹⁴⁰ Steven Runciman, **Konstantiniye Düştü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, ss. 259- 260.

¹⁴¹ Yücel ve Sevim, ss. 26- 27.

¹⁴² Miller, s. 335.

olarak Hamza vardı. Mehmet'in babasının şarapdarı olan bu kişiyi Sultan Mehmet bütün Gelibolu Yarımadası'nın valisi ve donanmanın kaptanı ilan etmişti. Midilli kentinde bulunan adaya egemen Ceneviz soylusu Bey onu iyi karşıladı. Gerçekten beni de gereken işleri yapmam(böyle vesilelerde verilmesi adet olmuş hediyeleri sunmam, Bey ve ada halkı adına saygı ve bağımsızlıklarımızı ifade etmem) için ona gönderdi. Ancak o aslında limanın içine girmedi. Tersine kentte velvele çıkmasın diye pruvasını çevirip karşı kıyıyı işgal etti, gerçekten orada bu donanmayı alacak büyüklükte bir liman(deniz girintisi) vardı. Sözünü ettiğimiz Hamza dürüst bir adamdı. Bey beni onun yanında yeterince sayıda armağanlarla ve benzer ziyaretlerde verilmesi adet olmuş şeylerle göndermiş bulunduğundan adamı ben karşıladım ve ona Sultanın kardeşiymiş gibi davrandım. Bey tarafından gönderilenler ipek kumaştan giysiler, 8 yün kumaş, 6000 oymalı gümüş sikke, 20 sığıri 50 koyun, 800 ölçekten fazla şarap, 2 kile(73 kg) iyi pişmiş ekmek, 1 kile(36.5 kg) yumuşak ekmek, 1000 litreden fazla peynir ve ölçüye gelmez meyve idi. Yardımcılarına da buna benzer sunumlar yapıldı. Agiasmation' da iki gün kaldıktan sonra yelkenlerini kanatlandırıp Sakız'a indiler. Ve orada her ne kadar aynı yolda davranmış, karşı yana geçip orada konaklamış idiyse de Sakız halkı onlara Midilli Beyi'nin yapmış olduğu gibi saygılı davranmamıştır.”¹⁴³

Konuya yine Doukas'tan devam edersek çünkü olayları birebir yaşamış biri olarak aktardıkları çok kıymetli bilgilerdir.

1455 yılında Midilli Adası'nın beyi Dorino Gattilusio ölmüştür ve ardından yerine Domenico Gattilusio geçmiştir. Doukas, Domenico Gattilusio tarafından Midilli adası için Osmanlı'ya ödenecek olan 3000 duka altını vermek üzere Edirne'ye gitmekle görevlendirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in yanına gitmiş olan Doukas, sultanın önüne yere kapandığını, sultanın elini öptüğünü ve sultanın yemeği bitinceye kadar onu beklediğini belirtir. Ertesi gün ise altınları vezirlere teslim etmiştir ve vezirlerle arasında geçen konuşmaları aktarır:

“-Midilli Beyi nasıldır iyi midir?

-İyidir ve sizin elinizi öper.

-İhtiyar olanı, Katolik Beyi soruyoruz.

-O öldü, bugün ölümünden sonraki 40. Gündür. Şimdiki bey onun oğludur. Babası tarafından beylik tahtına geçirilmesi 6 yıl önce olmuştur. Babası yatalak olup yattığında hükümdarlığı ona vermişti. O da sultanın önünde secde etmek üzere bir iki kez İstanbul'a gelmişti.

-Bırak bu dediğini. Gün, bugün oldu. Gelip de hükümdar sıfatını en yüce hükümdardan almadıkça Midilli hükümdarı diye sayılmaz. Ona dön ve onu alıp gel. Başka türlü olursa gelecek ne gösterecektir, görür.”¹⁴⁴

Bunun üzerine Doukas Midilli'ye döner ve Domenico ile birlikte, ileri gelen kişiler, Rumlardan ve Latinlerden birkaçı ile Edirne'ye tekrar gelmişlerdir. O sırada da veba salgını olduğu için Fatih Sultan Mehmet bir yerden ötekine geçmektedir.

¹⁴³ Doukas, ss. 285- 286.

¹⁴⁴ Doukas, s. 292.

Sultanın Filibe'ye gittiğini öğrenen Doukas ve Domenico ve yanlarındaki kişiler de Filibe'ye giderler ancak sultan oradan iki gün önce ayrılmıştır. Daha sonra Fatih'in Sofya'ya doğru gittiğini öğrenince onlar da o yönde gitmişler ve üçüncü günde bir Bulgar kasabasında Fatih Sultan Mehmet'i bulmuşlardır. Hediyeleri ile birlikte soylu yöneticilerin yani Mahmut Paşa ve Seydi Ahmet Paşa'nın huzuruna çıkmışlardır. Ertesi gün de Sultan ile görüşecekleri belli olmuştur. Domenico sultanın elini öpmüş ve dışarı çıkmışlardır. Hemen ertesi günü ise Fatih, yöneticileri aracılığıyla Domenico'dan bir istekte bulunmuştur. Bu istek Taşoz Adası'nın kendisine hediye edilmesidir. Başka şansı olmayan Domenico adayı hediye etmiştir. Bir sonraki gün ise Midilli Adası'nın ödediği verginin(3000 duka altının) bir kat artmasını istemiştir. Bunun üzerine Domenico:

“Bütün Midilli'yi almak istiyorsa alsın, ada onun egemenliği altındadır; ama talebi benim gücüm üzerindedir. Ancak efendilerim bana yardım eli uzatmanız için yalvarırım.” Demiştir. Bunun üzerine Sultana durumu anlatan vezirler ricacı olmuşlar, durumu anlatmışlar ve vergi 4000 duka altın olarak belirlenmiştir. Bunun üzerine de Domenico'ya altın sırmayla işlenmiş kaftan ve Doukas ve diğerlerine de ipekler giydirilmiştir. Oradan ayrıldıktan on üç gün sonra Midilli'ye vardıklarını belirten Doukas “Mel'unun” elinden kurtuldukları için Tanrı'ya şükrettiklerini belirtmiştir.¹⁴⁵ Taşoz Adası Domenico'nun elinden çıkınca, Domenico'nun yönetiminde Eski Foça, Limni ve Midilli kalmıştır.¹⁴⁶

Doukaslar Filibe'deyken Fatih Sultan Mehmet, Yunus Bey'i Kaptan- 1 Deryalığa getirmiş ve Gelibolu valisi yapmıştır. Yunus Bey, komutasındaki tüm gemilerle birlikte Çanakkale Boğazı'ndan Sakız Adası'na doğru yola çıkmıştır. Fakat yolculuk sırasında büyük bir fırtınayla karşılaşmışlar ve yirmi adet gemiden beşi batmış, ikisi de kıyıya vurup parçalanmıştır. Sadece Yunus Bey'in gemisi yolundan çıkmış; diğer gemiler ise kurtulup Midilli limanına ulaşabilmişlerdir. Merakla Yunus Bey'e ne olduğunu beklemeye başlamışlardır. Günün akşamüstü saatlerine doğru Sakız Adası tarafından iki dizi kürekli gemi görünmüştür ki bu gemiler Midilli'ye aittir. Midilli Beyinin kardeşi tarafından Sakız'a, eğer batı yönünden Katalanların korsan gemileri yanaşacak olursa komşuları olan Türklere yardım edebilsinler diye haber vermek için gönderilmiştir. Bu gemiler limana girdiğinde başka bir kürekli

¹⁴⁵ Doukas, ss.291- 294.

¹⁴⁶ Demircan, s.20.

gemi görülmüştür ki bu gemi Türklerin komutanı Yunus Bey'dir. Yunus Bey limana girmiş ve karada çadırlar kurup dinlenmeye koyulmuştur. Bu sırada Domenico'nun kardeşi Niccolo Gattilusio da büyük bir karşılama töreni düzenlemiştir. Bu sebeple çadırda kısa bir süre oturup saraya dönmüştür. Yunus Bey de bunu saygı eksikliği olarak görmüş ve:

“Benim ardından izleyerek buraya kadar geldiğim iki dizi kürekli gemi benim malımdır, onun içindeki kadın da benimdir Eğer sizler benim Efendimin dostu iseniz , bu kadını bana teslim edersiniz.Aksi takdirde hemen şu saatte bu halleri Sultana yazarım.”¹⁴⁷

demiştir. Bu kadın da Domenico'nun kayınvalidesidir. Gemidekilerden gelen açıklamalara kulak asmayan Yunus Bey Sultan'a dilediği gibi bir yazı yazmış ve sonra da Yeni Foça'ya geçmiştir. Buradaki ahaliye; kendi istekleriyle teslim olmalarını aksi takdirde hepsinin köle yapılacağını ve kentin yerle bir edileceğini söylemiştir. Kentliler ise bunun üzerine, kenti hemen teslim etmiştir(1455). Türkler ise içeriye girmiş ve orada Cenevizlilere ait olan bütün ihtiyaç mallarını gemilere yüklemişler , toplamda 100 kadar kız ve erkek çocuk almışlar ve kente de Türklerden birini atamışlar ve orada on beş gün kalarak önce Gelibolu'ya sonrasında ise Sultan'ın İstanbul'da olduğunu öğrenince İstanbul'a geçmişlerdir. Midilli'ye gelen Domenico ise kardeşinden kayınvalidesinin Yunus Bey tarafından teslim edilmesini istendiğini ve diğer münasebetleri öğrenmiş ve bu konuda açıklama yapma görevini de yine şu an bilgileri aktardığımız eserin sahibi Doukas'a vermiştir. İstanbul'a giden Doukas *“Vezirlerle komutan Yunus'un karşısında konuştuğunu, yemin ederek konuştuğunu fakat Yunus Bey'in de yemin ederek hep yalanladığını”* söyler. Sonuç olarak vezirler Yunus Bey'i haklı bulmuşlardır. Bunun ardından Fatih iki seçenek sunmuştur: Ya 10000 duka altın ya da savaş. Doukas ise bu duruma itiraz etmiştir. Sultan bunun üzerine kimseye bildirmeden Midilli Beyi'ne ait olan Eski Foça'ya bir kişiyi göndermiş ve burayı almıştır. Eski Foça'nın alındığını öğrenen Fatih Sultan Mehmet, Doukas'ı serbest bırakmıştır.¹⁴⁸

Doukas'ın Sultan'a görevinin başarısızlıkla sonuçlandığını bildirmesinden bir süre sonra Fatih bu kez dikkatini Gattilusiolar'ın bir diğer kolu olan Ege'deki Enez'in yüz yıllık hükümdarına vermiştir. Enez tuz endüstrisi açısından son derece karlı bir yerdir. Ailenin elinde ayrıca Semadirek ve Gökçeada da vardır. 1455 yılında

¹⁴⁷ Doukas, ss. 295- 296.

¹⁴⁸ Doukas, ss.296- 297; Babinger, ss. 128- 129.

Enez hakimi Palamede ölmüştür ve en büyük oğlu olan Giorgio ise zaten 1449 senesinde ölmüştür. Bundan dolayı Palamede'nin toprakları ölünce II. Dorino ve Giorgio'nun eşi ve çocuklarına kalmıştır. Ancak II. Dorino bu durumu reddedip bütün topraklara tek başına sahip olmak istemiştir. Böylelikle iki taraf arasında büyük tartışmalar olmuştur. Giorgio'nun eşi olayları sultana taşımak istemese de mecburen taşımak zorunda kalmış ve amcasını, durumu bildirmek üzere Sultanın yanına göndermiştir. Amcası, II. Dorino'yu olabilecek en kötü şekilde anlatmıştır. Onun İtalyanlarla işbirliği yapan bir hain olduğunu, Enez'deki garnizonu kuvvetlendirdiğini ve Osmanlı egemenliğinden kurtulma amacıyla olduğunu söylemiştir. Fatih de zaten Enez'i uzun zamandır almayı tasarladığı için Enez'i almak için 1456 yılında yola çıkmıştır. II. Dorino o sırada Enez'de değil Semadirektedir. Enez ve oradaki ahali bir başlarına kalmıştır ve İpsala'da bulunan Sultana "*Eğer sakinlerine zarar gelmezse şehri teslim edeceklerini.*" Söylemişlerdir. Sultan buradan da ganimetlerini alarak kış sarayına çekilmiş ve Yunus Paşaya da Gökçeada ile Semadirek'i de almasını söylemiştir. Osmanlı hiç savaşmadan Semadirek, Enez ve Gökçeada'yı almıştır. Bu olaylardan etkilenmiş olan Limnililer ağabeyinin vekili olarak adayı yöneten Niccolo Gattilusio'yu sultana şikayet etmişlerdir. Daha da ileri giderek Sultandan buraya bir yönetici atamalarını istemiştir. Bunu fırsat bilen Sultan, Limni'ye Hadım İsmail Paşa'yı göndermiştir. İsmail Paşa adaya gitmeden önce ada sakinleri ile Domenico Gattilusio tarafından gönderilen Giovanni Fontana ve Spineta Colomboto komutasındaki denizciler arasında savaş çıkmıştır. Görevini tamamlar tamamlamaz Gelibolu'ya dönen İsmail kırk adet Midillili kişiyi Sultana armağan olarak götürmüş ve yıllık haracı vermek üzere Edirne'ye gelen Doukas ise bu esirlerin serbest bırakılması için ricacı olmuştur. Ama çabaları boşa çıkmıştır. Fatih bu kişileri idam ettirecekken kararından bir anda vaz geçmiş ve onları köle olarak satmıştır. Fatih Sultan Mehmet, eğer bu dönemde Sırbistan ve Macaristan'a karşı bir saldırı hazırlığı içinde olmasaydı Gattilusio ailesi ile ilgili olarak konuların bu şekilde çözülmesine müsaade etmezdi.¹⁴⁹

Bu tarihten sonra Midilli Adası Gattilusioların elinde kalan son toprak parçası olmuştur. Niccolo Gattilusio da sonuç olarak buraya yerleşmiştir. Kardeşi Domenico

¹⁴⁹ Babinger, ss. 129- 131.

hala Midilli’de hükümdardır. Niccolo 1458 yılının sonunda kardeşi Domenico’yu, adayı Türklere teslim etmeyi planlamakla suçlamıştır. Kuzeni Luchino’nun da desteğini alarak Domenico’yu devirip hapse attırarak boğdurtmuş ve adanın hakimi olmuştur. Niccolo aynı zamanda Katalan prensleriyle suç ortaklığı yapmıştır. Yani Fatih’e karşı kıyılarından korsanları temizlemek ve civarda bulunanların Anadolu’ya gelmelerini engellemekle yükümlü olmasına rağmen bu korsanlara Midilli limanını açmış ve karşılığında ise ganimetlerin çoğunluğunu istemiştir.¹⁵⁰ Aynı zamanda Midilli Adası beyi Niccolo ödemesi gereken vergiyi de ihmal etmektedir.¹⁵¹

Tüm bu olumsuz durumlar Fatih’i Midilli Adası’nı almaya zorlamıştır. Yüzünü Batı’ya dönen Fatih, zaten Ege Adaları’nın tamamında egemenlik kurmak istemekteydi. Bundan dolayı hem Batı yönlü siyaset izlemiş hem de denizlerde başarılı olabilmek için donanmayı güçlendirmeye başlamıştır.

Görüldüğü üzere Midilli Adası Gattilusio ailesinin egemenliği altında yüz yıldan fazla kalmıştır. Ada Ceneviz kolonisidir ve yer olarak son derece merkezi bir konumdadır. Bu adanın fethi demek Ege Denizi’nde önemli bir üsse sahip olmak demektir.

¹⁵⁰ Babinger, s.191.

¹⁵¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, CİLT II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 35.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI HAKİMİYETİNDE MİDİLLİ ADASI

4.1. MİDİLLİ ADASI'NIN FETHİNE KADAR OSMANLI- CENEVİZ İLİŞKİLERİ

Osmanlı Devleti, kurulduğu dönemden itibaren giderek güçlenen bir devlet haline gelmiştir. Başa geçen her padişah, devleti bir adım daha ileri götürmek ve sınırları genişletebilmek için hep mücadele etmiştir. Kuruluşundan hemen sonra bile Batılı devletler tarafından anılmaya başlamıştır:

“Bizim gözlemimize göre bugün yeni Osmanlı Devletinin gücünü ve onu karşı koyulmaz bir devlet haline getiren nedenleri görmek pek zor değil. Ama o zamanlar 1354’te geleceğin galibini böylesine kolay tahmin etmek pek kolay değildi.”¹⁵²

XIII.- XV. yüzyıl Anadolu coğrafyası son derece yoğun ilişkilerin yaşandığı ve farklı devletlerin çıkar ilişkileri sonucu birbiriyle savaştığı ya da barışlar yapmak zorunda kaldığı bir dönemdir. Tabiki 1300’lü yıllardan itibaren, aslında çok da güçlü olarak görülmeyen Osmanoğulları Beyliği’nin kuruluşu ve giderek güçlü bir devlet haline gelmesi bu coğrafyadaki dengeleri değiştirmiştir. Osman Bey ve ardından gelen padişahların gaza politikaları sonucu Anadolu’da güç dengelerinin değişmeye başladığı son derece açıktır. Levant’ta etkili olan İtalyan cumhuriyetlerinden Venedik ve Ceneviz ise her daim rakip olarak burada yer almışlar ve çıkarlarına göre de bu coğrafyadaki güçlerle ilişkiler kurmuşlardır. Osmanlı yöneticileri yönünden İtalyan Cumhuriyetleri ile ilişkilerde asıl amaç, yükselmek ve Bizans’ın varisi olma yolunda her durumdan yararlanmak ve ortaya çıkacak engelleri “savaş” pahasına da olsa aşma yoluna gitmektir. Bu da temelde barışa ya da çağımızın deyiimiyle birlikte yaşamaya dayalı bir siyaset demektir. Yani Osmanlı dinsel temeller üzerinde yükselmekle birlikte, Osmanlı’nın Selçuklular dönemine kıyasla daha da belirginleşmiş olan iki büyük özelliğinden biri İslam devlet anlayışıyla çatışmadığı sürece topraklarına kattığı yerlerde eski uygulamaları, yasaları ve vergileri sürdürmeye devam etmektir. Diğerisi ise Müslüman olmayan tebaaya ve ülkeye gelip

¹⁵² Giacomo E.Carretto, **Akdenizde Türkler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 13.

yerleşen yabancılara belirli sınırlar içinde dini vazifelerini yapma, iş görme ve eğitim- öğretim görme serbestliği tanımaktır. Bu özellikler, Osmanlı Devleti'ne yükselişinde bir Osmanlı iç barışı yani *Pax Ottomana* oluşturmuş ve ayrıca Türkiye ile daha Bizans döneminde başlayan İtalyan devletleri arasındaki ilişkileri devam ettirme olanağını da sunmuş olmaktadır. Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetlerinin Osmanlı ile olan ilişkilerinde esas amaçları ise Bizans döneminden başlayarak Selçuklular ve hatta Beylikler dönemlerinde de sürdürmeyi başardıkları görülmektedir. Genel olarak ilişkilerin kapsamı bu olmakla birlikte söz konusu iki İtalyan devletinin Osmanlılarla ilişkileri içerik yönünden birbirinden oldukça farklıdır. Galata'dan başka Foça ve Amasra gibi kolonilere sahip olduklarından dolayı Türklerle iç içe yaşayan Cenevizliler, başından beri Osmanlılarla dostça ilişkiler kurmaya önem vermişlerdir. Her ne kadar anavatan Ceneviz, papalıktan ya da Fransa gibi Avrupalı devletlerden gelen baskılarla zaman zaman düşmanca tavırlar almış olsa da Galata ve Foça'daki Cenevizliler Osmanlılar'a daima dostça davranmışlardır. Hatta bu kolonilerle Osmanlı arasında işbirliğini ve yardımlaşmayı öngören ittifaklar dahi yapılmıştır. Buna karşılık Venedik ise Osmanlı devletinin yükselişini Levant'taki toprakları ve çıkarları açısından tehlikeli gördüğü zaman barışı bırakıp savaş durumuna geçmekten de geri durmamıştır. Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri arasındaki rekabet ve anlaşmazlıklar da önceki dönemlerde olduğu gibi Osmanlılar dönemindeki Türk- İtalyan ilişkilerini de büyük çapta etkilemiştir. Hatta bu güçlü iki ticaret devleti arasındaki dostluk ya da anlaşmazlıklar XIV. ve XV. Yüzyıllardaki “*Doğu Sorunu*”nun esasını oluşturmuştur. Bu anlaşmazlıklar XIV. Yüzyıl boyunca Bizans'ta Karadeniz'de ve Kıbrıs'ta büyük çekişmelere yol açmış ve iki devlet arasında 1350- 1355 ve 1377- 1382 yıllarını kapsayan uzun savaşlara neden olmuştur. Bu sırada Venedik Terra- Farma denilen İtalya yarımadasındaki ana vatan topraklarını genişletirken, gücünü giderek yitiren Ceneviz ise önce Milano Dükalığı'nın, arkasından da 1392'de Fransa'nın egemenliği altına düşecektir. Bu iki İtalyan Devleti arasındaki çekişme ancak 1403 Sapienza savaşı ile sonlanmıştır.¹⁵³

Papalığın Hristiyan devletleri kısırtıcı rolü bir yana bırakılacak olursa, Fatih dönemine gelinceye kadar Osmanlı Devleti ile yakın ilişkiler kuran İtalyan Devletleri

¹⁵³ Turan, ss. 193- 195.

Ceneviz ve Venedik'tir. Floransa ise ancak İstanbul'un alınmasından sonra Osmanlılarla etkileşim halinde olmuştur. 1204 Latin istilasından beri İstanbul'daki Latin Kilisesi'nin başına bir patrik yerleştiren papalık ise Müslüman dünyası ile çok yakından ilgilenmekle birlikte Türk Devletleri ile resmi ilişkiler kurmayıp geri planda kalmayı tercih etmiştir.¹⁵⁴

Osmanlı ve Ceneviz arasındaki ilişki Orhan Gazi zamanında Pelakenon Savaşı sonrası Kantakuzenos ile olan iyi ilişkiler sebebiyle oldukça erken başlamıştır.¹⁵⁵ İki taraf arasında ilişki kurma eğilim ve girişimi ilk kez İtalyanlardan gelmiştir. Bunda Osmanlı yöneticilerinin yabancı devletlerle resmi ilişkiler kurmakta çekingen davranmaları kadar, Ortaçağ'ın en geniş diplomatik ağını kurmuş ve bunun yanı sıra Levant'ta büyük siyasal ve ekonomik çıkarlar sağlamış bulunan Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri'nin Anadolu coğrafyasındaki gelişmeleri çok yakından izlemelerinin de büyük etkisi vardır.¹⁵⁶ Cenevizliler Latinler tarafından kurulmuş olan Türk karşıtı çeşitli oluşumlara zaman zaman katılsalar da bu konuda en büyük rakipleri olan Venedikliler kadar etkin bir faaliyet gösterememişlerdir. 1344 yılında İzmir'e karşı oluşturulan Haçlı Birliği'ne katılmamaları da bu bilgiyi destekler niteliktedir.¹⁵⁷ 1352 senesinde Galata'nın Cenevizli podestası, Ceneviz'den Doria'yı Orhan Bey ile görüşmeye razı etmiş ve bu yıl bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma günümüze ulaşmamakla birlikte bu anlaşma sonucu Orhan Bey Cenevizlilerin yanında yer almış ve Galata'daki Cenevizlilere erzak yardımı ve askeri yardımda bulunmuştur. Cenevizle olan dostluk ilişkileri I. Murat zamanında da devam etmiştir. Her şeyden önemlisi aralarındaki bu siyaset, Osmanlılara Çanakkale Boğazı'ndan Gelibolu'ya geçmek için gemi kiralama imkanı vermektedir.¹⁵⁸

Cenevizlilerin Türklerle olan iyi ilişkilerinin sonucu olarak Papa VI. Innocentus tarafından 1362- 1363 yıllarında oluşturulmaya çalışılan Türk karşıtı Ceneviz, Venedik ve Bizans oluşumunun hayata geçmemesi gösterilebilir.¹⁵⁹ 1363 yılından başlayarak Fatih dönemine kadar hem Galatalı hem de Foçalı Cenevizliler yüksek miktarda altın karşılığında Anadolu'dan Rumeli'ye yerleştirilmek üzere asker

¹⁵⁴ Turan, s. 193.

¹⁵⁵ Gallotta, s. 363.

¹⁵⁶ Turan, , s. 193.

¹⁵⁷ Fleet, s.12.

¹⁵⁸ Gallotta, s. 363

¹⁵⁹ Fleet, s.12.

ve halk götürmüşlerdir. Bu sırada ilişkileri kesintiye uğratan gelişme ise Galata Cenevizlilerinin Bizans imparatoru V. Ioannes'e yardım için gelmiş olan Savoie Kontu Amadeus'un hizmetine girmiş olmalarıdır.(1366) Savoie kontuna yardımdan sonra ise, ilişkiler kaldığı yerden ve daha güçlü olarak devam etmiştir. Hatta babası Ioannes'e isyan eden Andronikos'u hapisten kurtaran Ceneviz donanmasının yanısıra, I. Murat da 4000 azep ve 6000 süvariden oluşan bir yardım göndermiştir.¹⁶⁰ Galatadaki Cenevizliler de Andronikos'un zindandan çıkarılmasını sağlamışlardır.¹⁶¹ Bu yardımlar sayesinde IV. Andronikos otuz iki günlük bir kuşatma sonrası İstanbul'a gelerek Bizans tahtına oturabilmiştir. (1376). Andronikos ise minnetinden dolayı Cenevizliler'e, babası Ioannes'in Venediklilere bıraktığı Bozcaada'yı vermiş; ancak kısa bir süre sonra Venedik ile Ceneviz arasında çıkan savaş sonrası ada her iki tarafta da kalmamıştır. I. Murat ise bu iki İtalyan devletinin arasındaki anlaşmazlıktan faydalanarak güçlenmiş ve IV. Andronikos'a yaptığı yardımın karşılığı olarak da Gelibolu'yu geri almıştır.¹⁶² Murat'ın Gelibolu'yu istemesi, IV. Andronikos tarafından tereddüt edilmeden olumlu karşılanmış ve hatta hem yıllık harcı ödemek hem de Gelibolu'nun iade işlemlerini gerçekleştirmek için kendisi bizzat I. Murat'ı ziyaret etmiştir. Görüşme sırasında ise İstanbul'da bulunan Türklerle ilgili düzenlemeler yapacağına dair sözler de vermiştir.¹⁶³ Ceneviz kaynaklarına göre bir taraftan 1380 yıllarında iki devlet arasında sıklıkla elçiler gidip gelirken; diğer taraftan da Ceneviz 1388 yılında Venedik'e Türklere karşı bir birlik kurmayı önermektedir.¹⁶⁴ 1382'de Pera Podestası Lorenzo Gentile ve Bizans imparatoru V. Ioannes arasında imzalanan yeni bir antlaşma I. Murat tarafından iyi karşılanmamıştır. Türkler ile Cenevizliler arasında ilk dostluk ve ticaret anlaşması olarak 8 Haziran 1387'de imzalanan ve 1352 yılında Orhan Gazi ile yapılmış anlaşmayı yenileyen ahidnameyi kabul etmek doğru olur. Bu anlaşma Osmanlı ve Ceneviz arasında tespit edilen vergileri ödemek ve esirlere yapılacak davranışları tesbit etmek yoluyla serbest ticareti öngörmektedir. Anlaşmadan birkaç ay sonra Cenevizliler; Sakızlı Maona, Rodos şövalyeleri, Midilli'deki Gattilusio ve Kıbrıs kralı ile herhangi bir tehlike durumunda bir kadirga göndererek yardıma

¹⁶⁰ Gallotta, s. 363.

¹⁶¹ Nicol, s. 299.

¹⁶² Gallotta, s. 363; Nicol, ss. 299- 300.

¹⁶³ Daş, s. 151.

¹⁶⁴ Fleet, s.13.

geleceklerine dair Türkler'e karşı bir anlaşma imzalamaktan da geri durmamışlardır. Aynı zamanda Ceneviz, Levant ve Kırım hakkında Venediklilerle de bir anlaşma yapmaya çalışılmış ancak bu girişimlerin hiçbirisi gerçekleşmemiştir.¹⁶⁵ Bakıldığında Ceneviz Osmanlı ilişkileri tamamen çıkar ilişkisine dayalıdır. Cenevizliler Türklerle olan ilişkilerinde tamamen kendi çıkarlarına dayalı politikalar izlemekteydiler. Bu durum Cenevizlilerin Türk politikasının bizzat Ceneviz tarafından değil de Sakız ve Pera gibi kolonilerdeki Cenevizliler tarafından dayatılmasının sonucudur.¹⁶⁶ Yani aslında Cenevizliler “*Türklerle kim anlaşamıyorsa o savaşsın*” görüşündeydiler.¹⁶⁷

Yıldırım Bayezit'in politikası ise ticari çıkarlarını tehlikede gören deniz cumhuriyetleri tarafından şüphe ve telaşla takip edilmekteydi. Telaş, 1391 sonrası ve özellikle İstanbul'un 1394 senesinde kuşatılması ve Ege denizi kıyılarında, Balkanlar'da ve Adriyatik'teki fetihlerden sonra giderek artmaktaydı. 1396 senesinde Niğbolu Savaşı sırasında tarafsız kalamamış olan Ceneviz için bir sorun oluşsa da VII. İoannes'in Osmanlı'ya ödemek zorunda olduğu 10.000 dükânın bir kısmını Cenevizlilerin üstlenmesi gibi bazı ekonomik çıktılarla sınırlı kalmıştır. Venedik ve Ceneviz İtalyan Cumhuriyetleri Levant'taki yerlerini koruyabilmek için güçlerini birleştirmeye karar vermişler fakat aralarındaki rekabet daha üstün gelmiş ve hatta Bayezit son Bizans limanı Silivri'yi zaptederek İstanbul üzerindeki baskısını güçlendirince sonuçta Galata Cenevizlileri sultandan barış elde edebilmek için ellerinden gelen her şeyi yapmak zorunda kalmışlardır.(1397) Timur Anadolu'ya geldiği dönemde Bayezit tehlikesini ortadan kaldırmak için Cenevizliler de Bizanslılar ve diğerleri gibi Timur'a yardım teklifinde bulunmuş ancak Osmanlılar'ın Ankara Savaşı sonrası aldıkları büyük yenilgiden çıkar sağlama zamanı geldiğinde gerek Cenevizliler gerekse Venedikliler yüksek fiyatlar karşılığında gemilerini Osmanlı'nın hizmetine vermekten çekinmemişlerdir.¹⁶⁸

Yıldırım Bayezit'in esir düşmesi ve Osmanlı Devleti'ne katılmış olan beyliklerin yeniden kurulması, kısacası Türkiye'deki siyasal tablonun değişmesi XV. yüzyıl başlarında Türkiye ile İtalya arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Gallotta, ss. 363- 364.

¹⁶⁶ Fleet, s.13.

¹⁶⁷ Turan, s. 255.

¹⁶⁸ Gallotta, s. 364.

¹⁶⁹ Turan, s. 195.

Bayezit'in oğulları arasındaki taht kavgasının sonuçlanıp devlet birliğinin Çelebi Mehmet tarafından sağlanması, Çelebi'ye karşı büyük bir sempati doğurmuş ve bu sempati Galata Cenevizlileri arasında da yayılmıştır. Galata'ya ulaşan bilgiye göre Türkler “*Ülkenin kara talihini yenip devlet gemisini yeniden güvenli bir limana götürebildiği*” için Çelebi Mehmet'e “*Nuh*” unvanını vermişlerdir.¹⁷⁰ “Nuh” ise hem İslamiyette hem de Hristiyanlıkta bir kurtarıcı olarak görüldüğü için Çelebi Mehmet'e Cenevizliler ve öteki yabancılar arasında da ün kazandırmıştır. Osmanlı Devleti, Çelebi Mehmet döneminde yeniden canlanmış ve imparatorluk olma yolunda fetret döneminde kaybettiği yılların açığını kapatmak için çabalarken, kara ordusunun yanıbaşında güçlü bir donanmaya sahip olma gereğinin de farkına varmıştır. Bu amaç ile de bazı Batılılardan yararlanılmıştır ki Cenevizliler bunların en başında gelmektedirler. Onlar Türk donanmasının kuruluş çalışmalarında hem teknisyen olarak görev almışlar; hem de gemilerin sevk ve idarelerini üstlenmişler ve ayrıca Türk donanmasının savaşlarına bile katılmışlardır. Kardeşleri ile taht için mücadele ettiği dönemde Çelebi'nin diğer kardeşlerini destekleyen Aydınoğlu Beyi Cüneyt Bey, Çelebi tahta geçince özür dilemek istese de Çelebi ona güvenmemiş ve İzmir üzerine yürümüştür.(1414) İzmir'in yalnızca karadan kuşatılması son derece zordur, bu sebeple Çelebi kendisine denizde yardım edebilecek müttefiklere ihtiyaç duymuştur. Bu sırada yardıma Menteşeoğulları, Rodos Şövalyeleri, Foça, Sakız ve Midilli'deki Cenevizliler koşmuştur. Burada önemli olan Foça, Sakız ve Midilli gibi Ceneviz kolonilerinin yardımı koşmasıdır. Tabiki bu kolonilerde Osmanlı'dan çıkarları olan Cenevizliler'in başta olmasının etkisi büyüktür.¹⁷¹ II. Murat'ın hükümdarlığı sırasında Türk- Ceneviz ilişkileri son derece iyi durumdadır. II. Murat'ın İstanbul kuşatması sırasında Pera'daki Cenevizliler Bizans'ı desteklememişler ve Sultanın Osmanlı amblemini taşıması şartı ile verdiği malzeme ve parayı kullanarak bir kule yapmayı da kabul etmişlerdir.(1424). Varna Savaşı sırasında Ceneviz ile Venedik arasındaki rekabet ve Osmanlı ile Ceneviz arasındaki dostluk açıkça ortaya çıkmıştır. Cenevizliler tarafsız kalmışlar ama ne tezattır ki bir yandan İstanbul'u savunması için bir gemi, erzak ve para vermeye hazır olduklarını

¹⁷⁰ Turan, s. 255.

¹⁷¹ Turan, s. 256.

belirtmişler diğer yandan da II. Murat 'a Boğaz' ı geçmesi konusunda yardımcı olmuşlardır.¹⁷²

Bu süreçte yani 1403 ve 1426/ 8 tarihleri arasında Midilli Adası'nda yönetici olarak Jacobo başa geçer. Jacobo, Venedik ile kargaşa olan yerde Ceneviz'in çıkarlarının tarafında olan bir politika yürütmektedir. Türklere karşı politikası, sahip olduğu konumundan dolayı saygı çerçevesi içerisinde.¹⁷³

Daha önce bir kez daha tahta çıkmış olan Fatih, on dokuz yaşındayken artık resmen Osmanlı tahtının sahibi konumundadır. Fatih Sultan Mehmet'in saltanatı dönemi, Avrupa ve özellikle de İtalyanlar ile olan ilişkiler açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bu yeni bir dönem olarak adlandırmadan kasıt, Türk- İslam devlet anlayışının yeni bir sentezinin yapılması, Avrupa'daki ve özellikle de İtalya'daki yeniliklerin etkileri ve Fatih'in diğer Osmanlı padişahlarına benzemeyen karakteridir. Aslında Fatih'in kişiliğinde, küçüklüğünden beri ilgi duyduğu İtalyanların ve İtalya'nın büyük etkisi vardır.¹⁷⁴

Pera'daki Cenevizliler İstanbul'un fethi sırasında bir yandan Osmanlı ile ilişkilerini sürdürmeye devam ettirirken diğer yandan da şehri savunanların yanında yer almışlardır. Yani hem Ceneviz'e acil yardım çağrısında bulunmuşlar hem de Edirne'deki Sultana antlaşmalarını yenilemek ve ebedi dostluklarını belirtmek için elçiler göndermişlerdir.

İstanbul'a asker verirken, Osmanlı topları için Sultanın ordugahına yağ göndermişler ve Sultana, Longo Guistiniano'nun Türk gemilerini ateşe verme planlarını haber vermişlerdir. Bu da aslında izlemiş oldukları çıkara dayalı politikanın göstergelerinden birisidir. İlişkiler o derece yakındır ki, Osmanlı topları Pera'daki Cenevizlilerin malla yüklü ve İtalya'ya gitmeye hazırlanan bir gemiyi batırınca, Peralılar şikayette bulunmuş ve Osmanlı Devleti ise açıklama olarak; geminin düşmana ait bir gemi olduğunu sandıklarını ve şehrin ele geçirilmesinin ardından zararlarının karşılanacağını sözünü vermişlerdir. Aslında Cenevizlilerin asıl amacı İstanbul Osmanlı'nın eline geçince Pera'yı geri almak ve eskisi gibi ticaretlerine devam edebilmektir. Bunun için vergi ödemeye de hazırlardı. Cenevizlilerin ilgilendiği tek şey hareket özgürlüğünü ve özellikle de Karadeniz'e

¹⁷² Gallotta, s. 364.

¹⁷³ Miller, s. 325.

¹⁷⁴ Turan, ss. 316- 317.

olan ulaşımı güvence altına almaktı. Yani ilişkilerin temelini ticaret ve ticarete bağlı olan para oluşturmaktaydı.¹⁷⁵ Yaygın olan bir görüşe göre Fatih'in İstanbul'u fethi sonrası Batı ile Osmanlı arasındaki ticaretin bir düşüş yaşadığı görüşü yaygındır. Ancak Fatih Latinler ile izlediği politikada hem ekonominin devamlılığını sağlamak istemiş hem de bu tür ilişkilere büyük önem vermiştir. Tabiki bir düşüş yaşanmış olması İstanbul'un fethi ya da Fatih'in izlemiş olduğu politika ile bağdaştırılmamalıdır. Çünkü zaten Osmanlılar uzunca bir süredir Cenevizlilerin ticaret yaptıkları bölgeleri ele geçirmişlerdir.

Sakız ve Midilli Adası'ndaki Cenevizliler ve ayrıca Pera'daki Cenevizliler, Osmanlı Devleti'nin onlara karşı niyetleri konusunda endişeliydiler. Zaten savaş sırasında ticaretini yaptıkları ürünlerinin çoğu talan olmuştu, buradaki varlıkları fetih sonrasında sallantıda olabilirdi ve yeni bir padişah onlara nasıl davranacaktı? Surlarının çoğu yerle bir edilen Pera'nın zayıflayan savunması sebebiyle tüccarlar mallarını güvenliği sağlanamayan bir yere göndermekten çekiniyorlar ve hatta Ceneviz'deki yöneticiler "İstanbul düştükten sonra la segnor Turco(Türk Sultanı) Pera'daki halkımıza kötü muamele etmekte" diyorlar ve diplomatik ilişkileri kesme yoluna gitmeyi tartışıyorlardı.¹⁷⁶ Ancak Fatih'in, fetihten beş gün sonra Pera'yı ziyareti sırasında Pera'daki tüccarları kaybetmek istemediğini veziri Zağanos Paşa'nın burada yaşayan Cenevizlileri kaçmama konusunda ikna etmesinden ve kendilerine Bizans'ın onlara sunduğundan daha iyi koşullar sunulacağını vaat etmesinden anlayabiliriz. Fatih Pera'ya gittiğinde tüccarları şehirde tutabilmek için mallarının sayılmasını emretmiş ve malların kaçan sahipleri üç ay içerisinde döndüğü takdirde mallarını geri alabileceklerini söylemiştir. Hatta Fatih'in bu ticari ilişkilerin sürmesine dair isteğini 1454 senesinde Pera'nın tekrar Ceneviz yönetimine verilmesini istemek için Fatih'e ziyarete gelen Ceneviz elçileri Luciano Spinula ve Balthasaro Marrufo da fark etmiştir. Bu elçiler Pera'nın onarılıp yeniden kendilerine bırakılırsa şehrin yine kalkınabileceğini ve tüccarların Batı'dan ithal edilen malları yine Osmanlı pazarına sokabileceklerini belirtmişlerdir. Az önce de dediğimiz gibi bu aslında bir çıkar ilişkisiydi. Fatih ile iyi ilişkiler kurmak nasıl ki Cenevizlilerin çıkarınyaysa; Ceneviz ile iyi ilişkiler kurmak da Fatih'in çıkarınyaydı.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Fleet, s.14.

¹⁷⁶ Fleet, s. 120- 122.

¹⁷⁷ Fleet, s. 125- 126.

Fatih İstanbul'un fethi sonrası Ceneviz kolonilerini ele geçirmesi sonucunda doğu ticaret yolları ele geçirilmiş ve bu da Batı dünyasını yeni ticaret yolları aramaya itmiştir. Ticaret yollarının Osmanlı denetimine girmesiyle, başta Cenevizliler olmak üzere Batılı devletlerin doğu ticaretini tek başlarına kontrol etme imkanları son bulmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti, bu ticaret yollarını Batılı devletler ile ilişkilerinde siyasi ve ekonomik bir araç olarak kullanmıştır.¹⁷⁸

Fatih Sultan Mehmet Cenevizlilere ve ticaretle uğraşan diğer Latin milletlere çeşitli imtiyazlar vermiştir. Fetihten bir gün sonra yani 30 Mayıs 1453 senesinde Pera'daki Cenevizliler için bir amanname¹⁷⁹ ile çeşitli haklar vermiştir.¹⁸⁰ 1453 ahidnamesi¹⁸¹ ise birden fazla anlama gelmektedir. Hem savaş öncesi ve sonrası yabancılar(gayrimüslimler) ile yapılan ve onlara can ve mal güvenliği sağlayan barış ahidnamesi hem de yabancı devletlere ekonomik ayrıcalıkların verildiği ticari ahidname olarak dikkat çekmektedir. Bu ahidname'nin aynı zamanda bir amanname özelliği taşıdığı, belgede geçen Galata halkının elçilerini göndererek kalenin anahtarlarını teslim etmeleri ve itaat ettiklerini bildirmelerine dair verilen ifadeden anlaşılmaktadır. Aynı zamanda İstanbul'un fethi sonrası Galata halkının eman dilediklerinden de bahsedilmektedir. Galata halkının kaleyi barış yolu ile teslim etmesi üzerine kendilerine can ve mal güvenliğinin yanısıra dini ve idari bir takım ayrıcalıklar da verilmiştir. Ahidnamenin ticari bir yöne sahip olduğunu hem Galata'nın yerli halkına, hem de Ceneviz tüccarlarına verilen ayrıcalıklardan anlayabiliriz. Böyle bir uygulamaya gidilmesinin nedeni ise Galata'nın önemli bir ticari merkez olmasıdır. Fatih, bu ahidname ile Galata halkının hem can ve mal güvenliğini sağlamış, hem de verdiği imtiyazlarla bölgenin önemli bir ticari merkez olma özelliğini korumaya çalışmıştır.

Galata halkı, bütün bu muafiyetleri karşılığında devlete şer'i vergi ödemekle mükellef tutulmuşlardır.¹⁸² Hatta Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra,

¹⁷⁸ Faruk BAL, "XVI. Yüzyılda Osmanlı -İspanya İktisadi İlişkileri: Akdeniz'de Rekabet", **Öneri Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 36, Temmuz, 2011,, s. 203.

¹⁷⁹Fethedilen bölgelerde yaşayan müslüman olmayan halkın can, mal ve ırz güvenliğinin teminatıdır.

¹⁸⁰ Fleet, s. 126.

¹⁸¹ Kuvvet/kudret sahibi bir hükümdar tarafından diğer devlet veya devletlere bazı haklar tanımak ve karşılıklı hakları garanti altına almak için hazırlanan tek taraflı belgedir.

¹⁸² K. İlker Bulunur, "II. Mehmed Tarafından Galatalılara Verilen 1453 Ahidnamesi ve Buna Yapılan Eklmeler Hakkında Yeni Bilgiler", **Tarih Dergisi**, Cilt: 2, Sayı 50, İstanbul, 2009, ss. 66- 67.

İstanbul'da kalmış olan Bizans ve Cenevizlilere ithafen yayınladığı amannamesi şu şekildeydi:

“Ben ki emir-i azam sultan-ı Muazzam Murad Han oğlu padişah-ı muazzam ve emir-i azam sultan Muhammed Han. Yerleri ve gökleri yaratan Allah adına, Peygamberimiz Muhammed Mustafa Aleyhimüsselam adına, yüce kitabımız Kuran-ı azimüşşan adına, Allah'ın yüz yimi dört bin peygamberi adına, büyük babamız, babamız ve oğullarımız adına, kuşandığımız kılıç adına yemin ederiz ki şehrin Katolik papazları tarafından bizim Bab-ı Humayunumuz'a mümessil olarak gönderilen rahiplerle Senyör Baraban Balios, Senyör Markis Drifango, tercüman Nikola Pelezoni'nin dilediği üzere Galata halkının bize tabi olan sair halklar gibi adalet ve ibadetlerini serbestçe yapmalarına müsadde veriyoruz. Ahalinin barınakları, dükkân, değirmen, gemi, bağ, ticarethane vesair mallarına dokunulmayacaktır. Ailelerine eskisi gibi sahip olacaklar, istedikleri gibi idare edileceklerdir. Ticaret mallarını mülkümüzün her tarafında satmaya izinlidirler. Karada ve denizde istedikleri gibi seyahat edebilecekleri gibi gümrük ve angaryadan da muaf olacaklardır. Bu kaideler bugünden başlayıp ebediyen hükümler olacaktır. Kiliselerinde diledikleri gibi ayin düzenleyebilecekler, papazlara ve arhontlara kötü söz söylenmeyecektir.”¹⁸³

Fatih, Osmanlı İmparatorluğunun en önemli padişahlarından biridir. Onun bu özelliği sadece İstanbul'u fethetmesinden kaynaklanmaz. Fatih ile birlikte Osmanlı Devleti sadece sınırlarını genişletmemiş, aynı zamanda denizcilik yönünden de ilerlemeler kaydedilmiş, bu da daha uzak yerlere ulaşılabilmesini sağlamış ve devlet bir imparatorluk halini almıştır. Bu da imparatorluğun sosyal ve kültürel açıdan daha kozmopolit bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethi sonrası fetih hareketlerini Batı'ya yönelik yapmıştır. Batı'ya yönelik politika da güçlü bir donanmaya sahip olunmasını da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple Fatih'in Batı siyaseti ve denizcilik ile ilgili yapmış olduğu girişimleri anlatmayı uygun buluyoruz.

¹⁸³ Sessiz Tarih, **Amanname Nedir?**, <http://www.sessiztarih.net/2014/09/amanname-nedir.html>, 20.05.2016.

4.2. FATİH SULTAN MEHMET'İN BATI POLİTİKASI VE DENİZCİLİK SİYASETİ

Fatih Sultan Mehmet'in tarihimizdeki yeri ve önemi çok büyüktür. Devleti yönetim şekli, gerçekleştirdiği fetihler, adaleti ve bilim ve sanat ile olan ilişkisi, onun hükümdarlığı dönemine kadar olan padişahlardan farklı bir yerdedir. Bu farkı Fatih Sultan Mehmet'in vasiyetinden de anlamak mümkündür:

“Bu dünya fanidir. Her fani gibi ben de ölümü tadacağım. Bu yüzden ıstırabım oldukça büyüktür. Yaşadığım hayat, safha safha gözümün önünden geçiyor. Ömrüm boyunca Hak Teala'nın emirlerinden dışarı çıkmamaya O'nun rızasını kazanmaya çalıştım. Tek maksadım bu idi. Ehl- i Küffar bize verdikleri hiçbir sözlerinde durmadılar. Bu yüzden onlarla çoğu kez savaşmak zorunda kaldık. Konstantinapol'ü fethettim ancak Şeyhim Akşemsettin Hazretleri ile beraberce yapmış olduğum bu zikrin lezzetini dünyalara değişmem. Eğer şeyhim izin vermiş olsaydı, tarikat ve zikir yolunu seçer, saltanatı hemen terk ederdim. İslam'ın birliği ve Müslümanların yek vücud olmaları ve zulümden uzak hayat sürmeleri tek arzumdur. Bu sebeptendir ki binlerce kişinin boş yere ölümüne neden olan oğlum bile olsa, öldürmekte asla tereddüt etmem. Allahü Teala'nın bu düzenini bozan, kim olursa olsun, benim düşmanumdur. Size vedia olarak bıraktığım vakıflarımı, camilerimi koruyun. Camilerimi cami olmaktan asla çıkarmayın. Şifahane ve imarethanemi yaşatın. Yoksulları gözetin, doyurun. Beni de vasiyet ettiğim yere gömün.”¹⁸⁴

Fatih Sultan Mehmet'te “devlet” fikri her şeyin üstünde bir yerdedir. “Devletin menfaati” duygusu diğer tüm her şeyin üstünde tutulmuştur. Bu durum Rönesans hükümdarlarına özgüdür. Bu bakımdan da Fatih rönesans hükümdarlarına son derece benzerlik göstermektedir. Fatih'in icra ettiği ve sonra da bunu yasallaştırdığı “kardeş katli” de ancak “her duygu ve düşüncenin üstünde bir devlet sevgisi ve devlet anlayışı” ile açıklanabilmektedir. Fatih, çocukluğunda okumaya hiç ilgi göstermemişse de hocası Molla Gürani tarafından zorla okutulmuş ve sonradan da Fatih sanata ve ilme büyük önem vermiştir. Bu da özellikle Manisa'da geçirdiği on dört ve on dokuz yaşları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Fatih döneminde de zaten Batı dünyası Rönesans denilen bilim ve sanatta yenileşme akımı ile yeni bir döneme girmiştir. Fatih'in de rönesansa olan yatkınlığı İtalya'da büyük ilgi görmüştür. İtalyan hümanistleri Fatih'i “tam bir rönesans hükümdarı” olarak adlandırmışlar, ona

¹⁸⁴ Hüseyin Tekinoğlu, **Fatih Sultan Mehmet Han ve Liderlik Sırları**, Kamer Yayınları, İstanbul, 2015, s.184-185.

methiyeler yazmışlardır.¹⁸⁵ Giuliano dei Medici’yi suikast ile öldüren Bandini dei Baroncelli kaçarak İstanbul’ a gelmiş ancak Lorenzo Magnifico’nun ricası ile Fatih bu suikastçıyı iade etmiş ve bunun sonucu İtalyanlar Fatih’ten övgüyle bahseder olmuşlardır. Çoğumuzun da bildiği gibi Fatih İtalyan sanatçılar getirtmiş ve bunların içinden Gentile Bellini’ye yeni sarayını süsletmiş ve kendi portresini çizdirmiştir. Hatta Batılı bilginlerden Deissmann ile E. Jacobs Fatih Sultan Mehmet’i “Doğu ve Batı arasında her iki alemin de kültürünü tam manasıyla benimsemiş modern bir Rönesans hükümdarı” olarak tanımlamıştır. Hatta o kadar ki Fatih’in devlet anlayışı daha sonrasında Machiavelli’nin tarif edecek olduğu tipik rönesans devlet anlayışına¹⁸⁶ çok benzemektedir. Fatih’in oluşturduğu sistem de böyledir. Mahalli otoritelerin ortadan kaldırılarak merkezden yönetim ve devletin her şeyden üstün tutulması ilkesine dayanmaktadır.¹⁸⁷

Aslında bakıldığında Halil İnalcık’ın Fatih’i, Osmanlı Devleti’nin asıl kurucusu¹⁸⁸ olarak belirtmesine de şaşmamak gerekir. Fatih dönemine kadar Osmanlı Devleti, beylikten devlet konumuna gelmiş ve hatta Batı yönlü çok fetih yapılmış olsa da Fatih’in İstanbul’u alışı ile birlikte fetret devri gerçek anlamda son bulmuştur. Boğazlarda Osmanlı egemenliği sağlanmış, Balkanlarda sınırlar Tuna Nehri’ne kadar genişlemiş ve buralardaki topraklarda emniyet sağlanmıştır. Osmanlı’nın toprakları arasında bir bütünlük kurulmuş ve Uzun Hasan tehlikesinin ortadan kaldırılması ile hem Osmanlıların Timur’dan itibaren içine girdiği doğudan gelecek tehlike korkusundan kurtulmaları sağlanmış hem de beyliklerin ondan alacağı destek önlenerek Anadolu topraklarında tam hakimiyetin kurulması sağlanmıştır.

Kırım’ın ve Karadeniz kıyılarının Osmanlı İmparatorluğu’na dahil edilmesi ile birlikte Karadeniz’de belirli bir üstünlük sağlanmıştır. Fatih’in en önemli icraatlarından birisi de İstanbul’un yeniden imar ve inşasıdır. Bu da İstanbul’un fethi kadar önemlidir. Şehirden kaçan Rumlar geri getirilmeye çalışılmış, Ermeni

¹⁸⁵ Giovanni Maria FİLELFO- Amyris

¹⁸⁶ Machiavelli’ye göre devletin başındaki hükümdarın tek amacı devleti yaşatmak ve devletin gücünü artırmak olmalıdır. Bu uğurda her şey yapılabilir ve kullanılacak her araç meşrurdur. Bknz. Felsefe, **Machiavelli İlk Laik Devlet Kuramı**, http://www.felsefe.gen.tr/siyaset_felsefesi/niccolo_machiavelli_ilk_laik_devlet_kurami.asp, 25.04.2016.

¹⁸⁷ Bekir Sıdkı Baykal, “Fatih Sultan Mehmet’in Muhidi ve Şahsiyeti Üzerinde Bir Deneme”, **Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 3-4, ss. 78- 82.

¹⁸⁸ Bknz. Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300- 1600)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, (1300-1600), s. 34.

Patrikliği İstanbul'a taşınmış ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinden Türkler getirilerek İstanbul'da iskan ettirilmiştir. Yani şehir hem nüfus olarak hem de imar yönünden bu dönemde oldukça geliştirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı devlet teşkilatı temel olarak bu dönemde oturmuştur.¹⁸⁹ Fatih dönemi Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olmakla birlikte dünya tarihi açısından da çok önemli bir yere sahiptir. İstanbul'un fethi Ortaçağı kapatıp Yeniçağı başlatmakla kalmamış, Fatih döneminde ele geçirilen ticaret yolları, Batı dünyası tarafından tehdit olarak algılanmış ve Batılı devletler yeni ticaret yolları arayışına girerek coğrafi keşifleri başlatmışlardır. Böylece Fatih Sultan Mehmet, bir yandan Osmanlı Devleti'nin devlet sistemini oturturken; bir diğer yandan da fetih hareketlerine ağırlık vermiştir. İstanbul'un fethini izleyen yirmi beş yıl boyunca Fatih bir savaştan diğerine koşmuş ve Rumeli ve Anadolu'da merkezi bir imparatorluk kurmuştur.

1452 senesinde Rumeli Hisarı'nı yaptırarak İstanbul Boğazı'nı kontrol altına almış, 1463 senesinde de Çanakkale'de boğazın her iki yakasına kale yaptırarak Çanakkale Boğazı'nı da denetim altına almıştır. Bozcaada'daki egemenliğini de kuvvetlendirerek, İstanbul ve Boğazları koruyan savunma sistemini daha da güçlendirmiştir. 1470lere gelindiğinde donanmadaki kadırğa sayısı otuzdan doksan ikiye çıkarılmıştır. Osmanlı donanması, 1454 senesinde Karadeniz'e açılarak kıyıdaki Ceneviz kolonilerini, Trabzon Komnenos Devleti'ni ve Boğdan gibi bütün ülkeleri Osmanlı Devleti'ne haraç öder konuma getirmiştir. Osmanlılar Tuna Nehri'ni devletin doğal sınırı olarak kabul etmişler ve bu sebeple de Fatih'in politikası başka bir devletin Tuna Nehri'nin güneyinde yerleşmesini engellemek ve burada yerleşmiş olanları da çıkarmak olmuştur. Bu da, 1460 Mora'nın, 1464-1479'da Kuzey Arnavutluk'un ve 1463 senesinde Bosna'nın fethiyle belli olmuştur. Fatih Batı yönlü fetihlerine devam etmiş ve İtalya'ya kadar bu fetihlerini sürdürmüştür. Giriştiği fetihlerden zaferlerle çıkan Fatih, imparatorluğun sınırlarını son derece genişletmiştir. Anadolu'da Karaman'ı, Kastamonu'da Çandarlı Beyliği'ni sınırlarına katmış ve imparatorluğun sınırlarını Fırat Nehri'ne kadar genişletmiştir. Balkanlarda da amacına ulaşmış ve Tuna'yı Belgrat'tan Karadeniz'e kadar kuzeyde sınır yapmıştır. Ancak Mora ve Arnavutluk kıyılarında ve Ege'de Venedik'in elinde hala önemli noktalar vardır. Belgrat ve kuzey Bosna hala Macarların elindedir.

¹⁸⁹ Erhan Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2006, s. 70- 71.

Ege’de Rodos şövalyeleri, Karadeniz’de ve aşağı Tuna’da da Polonya’dan destek alan Boğdanlı Büyük Stefan vardır ve bunlar Osmanlı Devleti için tehlike oluşturmaktadır. Anadolu ve Rumeli topraklarında gücünü pekiştiren Fatih, dikkatini bu yerlere yöneltmiştir. Fatih İtalyan topraklarını da Osmanlı hakimiyeti altına almak istese de; onun ömrü, gerçekleştirmek istediği hedeflerine yetmemiştir ve 1481 senesinde hayatını kaybetmiştir.¹⁹⁰

Bilinmelidir ki Fatih’in Batı’ya dönük olan bu politikası sadece güçlü bir kara ordusuna sahip olmakla olabilecek bir başarı değildir. Güçlü bir kara ordusu güçlü bir donanma ile desteklenmezse başarı çok da kesin değildir. Fatih de bunun farkındadır ve Fatih döneminden itibaren –her şeyde olduğu gibi- donanmada büyük atılımlar yapılmaya başlanmıştır.

Osmanlı Devleti bir yandan fetih hareketleri ile ülkenin sınırlarını genişletmiş bir diğer yandan da kurumsallaşmaya devam etmiştir ancak Osmanlı bir deniz gücüne sahip değildir. Osmanlı deniz gücünün eksikliği sebebiyle ülke sahilleri korunamamakta ve denizlerdeki üstünlük yabancı devletlere ait olduğu için ticari gelirlerde ve genişleme siyasetinde beklenen gelişme sağlanamamıştır.¹⁹¹

Osmanlı denizciliği XIV. yy başlarına kadar götürülebilen bir Batı Anadolu deniz gaziliği geleneğine dayanmaktadır. Bir kara beyliği olarak kurulmuş olan Osmanlı, zamanla denizcilikle ilgili bilgi ve tecrübesini artırma yoluna gitmiştir. Bu süreçte Anadolu’da kendilerine öncülük eden Muğla ve çevresinde Menteşeoğulları, İzmir ve çevresinde Aydınoğulları ve Manisa ve çevresinde Saruhanoğulları gibi denizcilikle uğraşan beylikler vardır. Osmanlı bu beyliklerin hem denizcilikle ilgili tecrübelerinden hem de denizcilerinden yararlanmıştır. Aslında Osmanlı Devleti, bir donanmaya ihtiyacı olduğunu ilk kez Karesioğulları Beyliği’ni ele geçirdiğinde fark etmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti, Orhan Bey zamanında bu beyliğin donanmasını kullanarak Rumeli’de etkinliğini giderek artırmıştır.¹⁹² Yani Osmanlı Devleti Söğüt ve civarında kurulduğu dönemde tamamen bir kara devletidir. Bizans aleyhinde yaptıkları seferlerle topraklarını genişletmişler ve 1321 senesinde Mudanya’yı alarak

¹⁹⁰ İnalcık, (1300- 1600), 31- 35.

¹⁹¹ Sina Akşin, **Türkiye Tarihi II Osmanlı Devleti 1300- 1600**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 89.

¹⁹² İdris Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 14.

ilk defa Marmara’da kıyıya ulaşmışlar ve Karamürselde de ilk tersanelerini kurmuşlardır.¹⁹³

Osmanlı Beyliği ile çağdaş diğer beylikler, Osmanlı’nın gelişme sürecinde özellikle denizcilik konusunda Osmanlı Devleti’ne büyük katkı sağlamışlardır. Bu dönemde Batı Anadolu’da kurulan beylikler kendi hafif donanmaları ile -başta Venedik ve Ceneviz olmak üzere- Doğu Akdeniz’deki Latin egemenliği altındaki adalar için büyük bir tehlike oluşturmuşlardır. Bu deniz gazileri Ege Denizi’nde ve Balkan coğrafyasında yeni bir dönem açtıkları gibi, XIV. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı egemenliği altına girerek Osmanlı deniz gücünün çekirdeğini oluşturmuşlardır. Osmanlı denizciliği açısından en önemli gelişmelerden bir diğeri de Karesi Beyliği’nin Osmanlı egemenliğine girmesidir.(1345) Osmanlı Devleti ile komşu olan Karesi Beyliği’nin birkaç yerde tersanesi bulunmaktadır. Bu beyliğin Osmanlı Devleti’ne geçmesi ile de sahip olduğu donanma ve tersaneler de Osmanlı’nın egemenliğine geçmiştir. Karesi Beyliği’nin Osmanlı topraklarına katılması¹⁹⁴ ve Gelibolu’nun 1376 senesinde fethi, Osmanlı denizciliğinin temelini oluşturmaktadır. Bayezit döneminde(1389- 1402) Gelibolu önemli bir üs haline getirilmiştir ve burada oldukça büyük bir donanma meydana getirilmiştir.¹⁹⁵ Daha önce Edincik, Karamürsel ve İzmit’te var olan tersanelerin yanısıra Gelibolu’da da donanımlı bir Osmanlı tersanesi inşa edilmiştir.¹⁹⁶ Bayezit burada Saruca Paşa’yı Kapudan- ı Deryalık görevine getirerek buradaki limanı ve tersaneyi yeniden inşa ettirmiştir. Bu dönemde Osmanlı donanması altmış gemiden oluşmaktadır. Bakıldığında Gelibolu Balkanlara açılan ilk kapı ve hareket üssü olmakla birlikte aynı zamanda da denizlere çıkışın da ilk hareket noktası olmuştur. Çelebi Mehmet’in Osmanlı’yı yeniden bir araya getirmesi sonrasında donanma işlerine önem vermesi, Gelibolu kalesini sağlamlaştırarak boğaz muhafızlığını canlandırması Osmanlı Devleti’ni deniz savaşlarında başarılı sonuçlar alır hale gitirmiştir. Dönemin ünlü Türk denizcisi olan Çalı Bey, Gelibolu tersanesinde hazırlanan donanmasıyla Venediklilere karşı yapmış olduğu bir deniz savaşında yenilse de boğazın kontrolünü elinde tutmaya devam etmiştir.(1416) Daha öncesinde de belirttiğimiz gibi bu dönem

¹⁹³ Uzunçarşılı, s. 32.

¹⁹⁴ Doğan, s. 53- 54.

¹⁹⁵ Bozoğlu, s. 24.

¹⁹⁶ Feridun Bilgin, “Mekan ve İnsan: Gelibolu ve Barbaros Hayreddin Paşa (Osmanlı Devleti’nin Akdeniz Hâkimiyeti)”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, Cilt: 11, Sayı: 14, 2013, ss.19- 20.

Osmanlı denizciliği üzerinde Ceneviz ve Venedik gibi iki önemli İtalyan cumhuriyetinin deniz teknolojisi ve personel takviyesi önemli katkı sağlamıştır. Cenevizliler, Venediklilere nazaran Orhan Bey'in saltanatının ilk dönemlerinde Osmanlılarla dostane ilişkileri başlatmış oldukları için denizlerde hakimiyet mücadelesi yapan bu iki devletten Ceneviz'in yanında yer alan Osmanlıların kendi mücadelelerinde de Cenevizli denizcilerden yararlanmış olmaları son derece olağandır. Nitekim 1416 Osmanlı- Venedik deniz savaşında görev yapan ücretli denizcilerin çoğunluğunu başta Cenevizliler olmak üzere pek çok Latin oluştururken; tersane ve gemi teknolojisinin geliştirilmesinde ise Venedik'in etkisi görülmüştür. Selçuklulardan Osmanlı Devleti'ne dek Türk devlet ve beylikleri dönemlerinde kurulan donanmalar birer savaş donanması olmaktan ziyade birer akın donanması niteliğindedir ve sahilleri korumakla görevlidir.¹⁹⁷

Kısacası Fatih dönemine kadar Osmanlı Devleti aslında birer karar devleti olarak adlandırılabilir. Çünkü bu döneme kadar denizlerde büyük bir başarı ya da üstünlük kazanılmamıştır. Ayrıca donanma yönünden de büyük gelişmeler görülmemiştir. Batı'ya yönelmenin ve Osmanlı Devleti'ni bir imparatorluk haline getirmenin tek yolunun karada olduğu kadar; denizlerde de güçlü olunması gerektiğinin farkına varan Fatih, bu yönde girişimlere başlamıştır.

Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar yapılan savaşlar daha çok kara savaşlarıdır. Zaten ne denizlerde savaşıp başarılı olabilecek donanma vardır ne de bunu sağlayabilecek bir tecrübe vardır. Ege'deki adaları hakimiyetine almış olan Osmanlı Devleti'nin kuvvetli bir donanma ile mevcut durumunu bu bölgedeki rakip devletlere karşı koruması gerekmektedir. Denizlerde güçlü olmak demek de güçlü bir donanmaya sahip olmak demektir. Bunun bilincinde olan Fatih Sultan Mehmet, Gelibolu, İznik, Gemlik, İstanbul ve diğer uygun kıyı bölgelerinde liman inşasına başlamıştır. Bazı rivayetlere göre Fatih, oluşturacağı donanma için denizcilikte başarılı olmuş devletlerin tarihlerini incelemiştir. Fatih iyi bir donanmanın yanı sıra iyi denizcilerin yetişmesi için de çaba sarf etmiştir. Osmanlı Devleti'nin donanmasının merkezi Gelibolu'dur ancak gemilerin yapıldığı tek yer Gelibolu değildir.¹⁹⁸ Fatih'in hükümdarlığının ilk yıllarında Hamza Bey ve Yunus Bey hem Gelibolu Sancak Beyi iken hem de Osmanlı donanmasının amiralleridir. İstanbul'da

¹⁹⁷ Bostan, s.16.

¹⁹⁸ Yücel ve Sevim, ss. 36- 37.

ilk tersane olarak Bizans İmparatoru Julianus tarafından yaptırılmış olan Kadırğa Limanı uygun görülmüş ve burada gemi yapımına başlanmıştır.¹⁹⁹ Güçlü bir donanma oluşturmak isteyen Fatih Sultan Mehmet, Derya Beyi Baltaoğlu Süleyman'a emir vererek Gelibolu tersanesinde 350- 400 parçalık bir donanma oluşturmuştur.²⁰⁰

Deniz ile ilgili sorunların ortaya çıktığı başlıca yer Ege Denizi'dir. Ege Denizi hep belirttiğimiz gibi kaynayan kazan gibidir. Burada çeşitli devletlerin üsleri bulunmaktadır. Buradaki adalara sahip olmak demek hem askeri bir üs olarak katkı sağlarken hem de ticari açıdan büyük kolaylık sağlamaktadır. Osmanlı Devleti Ege Denizi'nde yabancı deniz kuvvetlerinin Anadolu kıyılarına ve boğazlara saldırılarını önlemek, Mora Yarımadası'nın fethini tamamlamak ve Ege'deki stratejik kıyı ve limanları fethedebilmek için aktif bir siyaset yürütecekti ve bunun yolu da kuvvetli bir donanmaya sahip olmaktan geçmekteydi.

Osmanlı donanmasının akın faaliyetlerinden çıkıp yavaş yavaş denizaşırı faaliyetler için hazırlanması Fatih döneminde başlamıştır. Yine de donanma nitelik ve nicelik bakımından istenilen seviyeye ulaşamamıştır. İstanbul'un fethi sonrası Doğu Akdeniz politikasını uygulamaya başlayan Fatih, Çanakkale Boğazı'na ve Türk sahillerine en yakın adalardan işe başlamış ve yavaş yavaş Ege içlerine doğru ilerlemiştir. Fatih'i Ege Denizi'nde harekete geçiren sebep İstanbul'un fethini kabul edemeyen Hristiyanların, özellikle Papalık, Ceneviz ve Venediklilerin Ege Adaları ve Ege Denizi aracılığıyla yapabilecekleri saldırılara karşı imparatorluğu korumaktır. Bu doğrultuda ilk olarak Sakız ve Rodos Adaları'na sefer düzenlense de donanma daha bu başarıyı elde edebilecek güçte değildir. Bu başarısızlık sonucu Fatih daha ağır ilerleyen bir yol çizmiş ve 1456 senesinde Gökçeada, Limni, Semadirek ve Enez'i almıştır. Fatih, daha hükümdarlığının ilk yıllarında gözünü diktiği Mora'yı 1458 ve 1460 yıllarında düzenlediği iki seferle topraklarına katmıştır. Bunları 1462 senesinde Midilli'nin fethi izlemiştir. Osmanlı deniz gücünün artması ve Osmanlılar'ın Ege adalarında ve Mora'daki fetihleri üzerine Venedik, sıranın kendisine geldiğini düşünmeye başlamıştır. 1463 senesinde Venedik, Osmanlılar'ın Rumeli'deki düşmanları Macar Kralı Matyas Korvinus ve meşhur Arnavut Prensi

¹⁹⁹ Uzunçarşılı, ss. 29- 30.

²⁰⁰ Bilgin, s. 20.

İskender Bey ile anlaşarak ve hatta Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ı da bu anlaşmaya katmaya çalışarak Osmanlılar ile savaş başlatmaya çalışmıştır.

Hem Mora hem de Midilli Adası'na hücumla geçen Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı ordusunun ve donanmasının karşı saldırısı sonucu Midilli Adası'ndan çekilmiştir. Daha sonra Venedik Osmanlı'nın hakimiyetindeki Kuzey Ege adalarına ve Atina'ya saldırmıştır. Venedik buralarda tutunmayı başaramasa da Osmanlı kentlerini yıkmayı, Osmanlı halkını huzursuz etmeyi başarmıştır. Fatih, Venedik'in saldırılarını önlemek için Venedik'in Ege'deki en önemli toprağı ve üssü olan Eğriboz Adası'na sefer açmış ve 1470 senesinde ada Osmanlı'ya geçmiştir. Eğriboz'un kaybı Venedik'te büyük bir korkuya sebep olmuş, Venedik'in yeniden Uzun Hasan'la ittifak aramasına yol açmıştır. Üç yıl sonra Osmanlı-Akkoyunlu savaşında Venedik gemileri Uzun Hasan'a ateşli silahlardan oluşan savaş malzemesi ulaştırmaya çalışsa da başarılı olamamıştır. Buna karşılık aynı yıl, Napoli Krallığı ve diğer Avrupa devletlerinin de katılmasıyla oluşan güçlü donanma Antalya ve İzmir dahil, Akdeniz ve Ege'deki Osmanlı limanlarını basmıştır. On altı yıl süren Osmanlı-Venedik savaşı 1479 yılında Venedik'in barış isteğıyle sona ermiştir. Bu savaşın sonucunda Osmanlılar Ege'de önemli bir güç haline gelmişlerdir. Fatih Sultan Mehmet tarihten ders alarak Ege Denizi'nin bu önemli konumunun farkındadır. Anadolu ve Rumeli yarımadaları ile Ege Denizi'ne sahip olan devletler, devletlerini uzunca bir süre sıkıntı çekmeden ayakta tutabilmişlerdir. Ege Denizi'nin sadece tek bir kıyısına sahip olan devletler ise tarih sahnesinden kolayca silinmişlerdir. (Bizans İmparatorluğu gibi) Fatih'in de amacı işte tüm bu bölgeye birden sahip olmak ve Osmanlı Devleti'nin sorunsuz bir şekilde ayakta kalmasını sağlamaktır. Osmanlı denizciligi, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Venedik ve Ceneviz gibi önemli denizci devletlerle mücadele edebilecek bir konuma gelmiştir. Fatih Sultan Mehmet dönemi (1451-1481), Osmanlı denizciliğinin sıçrama yaptığı ve devletin önemli deniz politikalarının oluşturulduğu bir dönemdir.²⁰¹

21 yaşında İstanbul'u fetheden, gözünü hep daha da ileriye diken ve devlet için her şeyi yapabilecek kadar gözü kara olan bir padişah olan Fatih Sultan Mehmet, kendisine atfedilen "Sultan- ı berr u bahr"²⁰² sıfatının içini fazlasıyla doldurmaktadır. Bir kara devleti olarak yoluna başlayan Osmanlı Beyliği bu dönemde hem sınırlarını

²⁰¹ Bozoğlu, ss. 26- 30.

²⁰² Kara ve denizlerin sultanı

genişletmiş hem de daha öncesinde yardımları alınarak kurulmuş olan donanma gücü artık Venedik ve Ceneviz ile boy lşecek duruma gelmiştir.

4.3. MİDİLLİ ADASI'NIN FETHİ

Daha önce de belirttiğimiz gibi Cenevizli Francesco Gattilusio 1354 senesinde V. Ioannes Palailogos'a İoannes Kantakuzenos'a karşı yardım etmiş ve bunun sonucu olarak da ödül olarak İmparatorun kız kardeşi Maria ile evlenmiştir. Midilli Adası da çeyiz olarak kız kardeşi Maria'ya verilmiştir. Yani Fatih, Midilli Adası'nı fethettiğinde ada 100 yıldır Cenevizli Gattilusio ailesinin yönetimi altında bulunmaktaydı. Aile, Bizans hanedan ailesi ile yakın ilişkilere sahipti. I. Dorino Gattilusio'nun kızı Caterina son Bizans İmparatoru XI. Konstantinos'un eşidir.²⁰³ Yani siyasi ilişkiler bu dönemde her iki taraf için de evliliklerle de desteklenmiştir. Aynı durum Osmanlı ile Bizans arasında da görülmüştür. Osman Gazi'nin oğlu Orhan Bey, Hristiyanlarla evlilik yapan Osmanlı padişahıdır. Yarhisar tekfurunun kızı olan Nilüfer Hatun ile Orhan Bey evlenmişlerdir. Bu evliliğin altında yatan siyasi sebep ise Nilüfer Hatun'un babasının sahip olduğu yerlerin Osmanlı egemenliğine geçişinin bir göstergesi olmasıdır. Bu durum da Osmanlı'nın saygınlığının artmasına yol açmıştır.²⁰⁴

Fatih'in İstanbul'u fethi Anadolu sahilleri ve Anadolu'ya yakın adalarda korku yaratmıştır. Bu korkunun sonucu olarak bu adalarda yaşayan halklar daha büyük adalara g etmeye başlamış ve bununla birlikte Limni ve Taşoz gibi bazı adalar ve Enez ve Midilli Ceneviz Beyleri tabiyetlerini bildirmek üzere 1453'te padişaha gitmişler ve vergi vermeleri koşulu ile Fatih bu beylerin isteklerini kabul etmiştir. Fakat Rodos şövalyelerinin vergi vermek istemeyişi Ege Denizi'nde Hristiyanlarla Türklerin mücadeleye girmesine bir sebep olmuştur. Hatta Anadolu sahillerinde bulunan otuz kadar Türk gemisi ilk olarak Sakız Adası'nı daha sonra Rodos Adası'nda bir kısım köyleri tahrip etmiş; ancak Rodos gibi bir adanın bu kadar küçük bir kuvvet ile alınamayacağını bilen padişah, Hamza Bey komutasında ve daha büyük bir donanmayı Rodos Adası zerine sevketmeye karar vermiştir. Yirmi beş

²⁰³ Kritovulos, s. 331.

²⁰⁴ Selim PARLAZ, "Osmanlı Hanedan Evlilikleri zerine Bazı Notlar", **Tarih Okulu Dergisi**, Cilt: 6, Sayı : 15, 2013, s. 65.

adet üç sıra kürekli, 50 tane iki sıra kürekli ve yüzden fazla bir sıra kürekli gemiden oluşan bu donanma Rodos Adası'na giderken öncelikle Osmanlılara çoktandır²⁰⁵ vergi veren Midilli Adası'na uğramış ve limanın karşı tarafında gemileri demirlemiştir. Hamza Bey burada iki gün kalmış ve Midillilerden hediye olarak İpek elbise, altı bin gümüş filorin, yirmi öküz, elli koyun, sekiz yunt ölçü şarap, ekmek ve kürk, on kantar peynir ve sadece tayfalar için serinlik verecek bir çok meşrubat aldıktan sonra Sakız Adası'na geçmiştir.²⁰⁶ Hamza Bey Sakızlılardan, Galata tüccarlarından Francois Draper'in şap bedelinden alacağı olan parayı, 40.000 dukayı istemiş ve eğer bu bedel verilmezse adanın tahrip edileceğini belirtmiştir. Bundan dolayı Sakızlılar Hamza Bey'i iyi karşılamamış ve böyle bir borçları olmadığını söyleyerek Hamza Bey'in tehdidine aldırmamışlardır. Bunun sebebi ise hem kalelerinin sağlamlığına güvenmeleri hem de bu kalelerin içinde fazla sayıda İtalyan asker olması ve limanda da yirmi adet sağlam ve büyük Ceneviz gemisinin varlığıdır. Bundan dolayı Hamza Bey Sakız Adası'nda bazı tahribatlar yapsa da buradan Francois Draper'e borçları olmadığını ispatlamak üzere iki kişiyi de yanına alarak ayrılmış ve Rodos Adası'na gitmiş ancak buranın daha donanımlı bir ada olduğunu görünce burada da durmayan Hamza Bey yönünü Semadirek Adası'na çevirmiş, burayı yirmi iki gün kadar kuşatsa da alamamış ve geri dönmüştür. Hamza Bey, Rodos Adası'ndan dönüşte Sakızlılara durumun Padişaha izahı için bir heyet yollamalarını önermiştir. Bu sırada Türk gemiciler ile Sakızlılar arasında çıkan bir kavga sırasında bir adet Türk gemisi batmıştır. Sakızlılar geminin ve ölen kişilerin değerlerini fazlaca ödeseler de Fatih bu durumlardan dolayı Sakız Adası'na savaş ilan etmiştir. Sakızlılar bu durumun sonunun nereye varacağını bildikleri için batan gemiye karşılık 30.000 duka tazminat vermişler ve her yıl 10.000 altın vergi vermek şartı ile şimdilik savaşı önlemişlerdir. Bunun üzerine Fatih geri dönmüştür.²⁰⁷ Fatih bu adadaki kayıplardan dolayı Hamza Bey'i sorumlu tutarak azletmiştir.

Fatih Sırp Seferi'nden döndükten sonra Enez Kasabası ile ilgilenmiştir. Enez Adası'nın, II. Dorino ve abisi Palamede'nin eşi ve çocukları tarafından yönetilmesi gerekirken Dorino buna yanaşmıyor ve tek başına adayı yönetmeye çalışıyordu. Aynı zamanda bu prens Semadirek ve İmroz Adaları'nın da yöneticisidir. Böylece II.

²⁰⁵ Midilli Adası II. Murat döneminde vergiye bağlanmıştır.

²⁰⁶ Tansel, s. 235.

²⁰⁷ Tansel, ss. 234- 236.

Dorino'nun yengesi Fatih'e bir elçi göndererek durumu anlatmış ve hakkının korunmasını talep etmiştir. Bu elçi aynı zamanda Dorino'nun niyetleri ve İtalyanlarla olan ilişkileri konusunda da Osmanlıların dikkatini çekmiştir. Aynı zamanda Dorino sadece Osmanlılara vermeyi kabul ettiği tuzu yabancılara da satmaya başlamış ve bu da sıkıntılı bir durum oluşturmuştur. Son olarak da Firecik Kadısının İpsala ve Firecik müslümanlarının Enezlilerin saldırısına uğradığını, mallarını satmak için kasabaya gittiklerinde dayak yediklerini söylemesi Fatih'i son derece etkilemiştir. Sayılan bu nedenler Enez ve civarındaki adaların alınmasına birer sebeptir ancak hepsinden öte Fatih'in Ege'de izlemek istediği politika bu fetihlerin asıl sebebini oluşturmaktadır. Firecik Kadısının şikayeti sonrası Padişah kış mevsimi olup olmadığına bakmayarak Has Yunus Paşa komutasında on kadırgayı denizden yola çıkarmış ve kendisi de ordu ile karadan Enez Kasabası'na gelmiştir. II. Dorino ise kışı geçirmek için Semadirek Adası'na gitmiştir. Denizden ve karadan şehirlerinin üzerine gelindiğini gören Enezliler prenslerinin de kasabada olmaması sebebiyle direnmenin boşa olduğunu kabul ederek padişaha başvurmuşlar ve şehri teslim etmişlerdir.

Osmanlı'nın adalar ve Ege Denizi'ndeki bu başarısı Papa III. Callixtus'un dikkatinden kaçmamıştır ve Callixtus aynı zamanda Belgrad'ta Hristiyanların vermiş olduğu kayıplardan dolayı son derece üzgündür. Bundan dolayı kendi imkanları ile on sekiz büyük savaş gemisi yaptırmış ve Kardinal Louis Scampa önderliğinde 1457 senesinde Adalar Denizi'ne göndermiştir. Amacı Ege Denizi'nde faaliyette bulunan Türk donanmasını alaşağı etmek ve adalardaki halkları Osmanlılara karşı kıskırtmaktır. Ancak öncelikle Rodos Adası'na uğrayan donanma daha sonra Sakız ve Midilli'ye geçmiş ancak bu adalarda istediğini elde edememiştir. Osmanlılara vergi verilmemesini istemişler ancak Sakızlılar ve Midillililer bu isteği reddetmişlerdir. Bu sırada Papa donanmasına kırk kadar Katalan korsan gemisi de katılmıştır. Bunun sonucu kendisini daha da güçlü hisseden Papalık donanması yeni amiralleri Ludovico'nun idaresi altında Osmanlıların elinde bulunan adalara saldırmaya başlamıştır. İlk olarak Limni Adası'na saldırılmış ve ada, gelenleri iyi karşılamıştır. Ludovico bundan sonra Taşoz Adası'na gitmiştir.²⁰⁸ Ancak Taşoz

²⁰⁸Halil İnalcık ise bilgiyi şu şekilde verir: "1456 Belgrad savunması için büyük faaliyet gösteren papalık kendi kaynakları ile on altı kadırgalık bir donanma hazırladı. Bu donanma Ege sularına gönderildi. Rodos'ta üslenen papalık donanması Sakız ve Midilli adalarına uğradı; ardından Limni,

Adası teslim olmayı reddettiği için savaş başlamıştır. Altmış kadar muhafız savaşmış ve bir kısmı öldükten sonra ada Papa donanmasının eline geçmiştir. Daha sonra bu donanma İmroz'u da işgal etmek istemiş ancak adanın yöneticisi Kritovulos birçok hediye vererek adayı papalık kuvvetlerinin elinden kurtarmıştır.

Babalarının ölümü sonrası Midilli Adası üzerinde ortak yönetim süren prens Domenico Gattilusio ile Niccolo Gattilusio adaya uğrayan Papa donanmasının komutanı Ludovico ile anlaşarak Fatih'e karşı cephe almışlar ve ödemeleri gereken vergilerini de ödememişlerdir. Aynı zamanda bu prensler limanlarını korsanlara açmışlar ve Türk sahillerinin vurulması için onları teşvik etmişlerdir. Sonrasında kardeşini öldürerek tek başına adanın hakimi olan Niccolo Gattilusio aynı hareketlere devam etmiş ve özellikle Katalan Korsanları ile işbirliği yaparak onların Anadolu sahillerinden yağmaladıkları şeylerden hisse almaya başlamıştır. Ayrıca Papa donanmasından ayrılan on iki gemi adayı muhafaza etmek üzere adada kalmıştır. Bunlardan dolayı da Niccolo kendisini son derece güçlü hissetmektedir.²⁰⁹

Midilli Adası'nın Molivos şehri I. Murat zamanında yeniçeri subayı Yunus Bey tarafından kuşatılsa da ele geçirilememiştir.²¹⁰ Midilli Adası Sultan II. Murat zamanında Baltaoğlu Süleyman Bey tarafından yapılan baskı sonucunda senede 4.000 duka vergiyi kabul etmiştir.²¹¹ Fatih İstanbul'u fethettiği vakit, Sultana tabiyetlerini bildirmek için gelen Midillililerin vermesi gereken vergi 3.000 duka²¹² olarak belirlenirken, Adanın hakimi Dornino'nun ölümü sonucu Fatih Midilli'nin verdiği verginin bir kat artırılmasını istemiştir. Ancak bu miktar Domenico'ya fazla gelmiş ve Domenico ricacı olmuştur. Bunun üzerine verginin 4.000 duka altın olması kararı verilmiştir. Bakıldığında ada II. Murat döneminden itibaren Cenevizli bir aile yönetiminde olmakla birlikte Fatih tarafından fethine kadar sürekli vergi verir konumdadır. Ancak zamanla bu vergi Osmanlılara ödenmemeye başlamıştır.

1458 yılının sonbaharında Fatih, tarihte Atina'da yaşayanların bilgelikleri, cesaretleri, zekaları, erdemleri ve kendi dönemlerinde diğer Yunanlara karşı

Taşoz ve Semadirek adaları nı ele geçirdi (861/1457) ve kuwet bırakarak çekildi. Fatih, İsmail Bey idaresinde donanma gönderdi. Donanma Midilli hakimini tekrar padişaha baş eğmeye mecbur ettiği gibi Taşoz ve Semadirek'i fethetti." Bknz. Halil İnalcık, "Mehmed II", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 28, s. 398.

²⁰⁹ Tansel, ss. 235- 239.

²¹⁰ Joseph Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Mmp Baskı, İstanbul, 2010, s. 370.

²¹¹ Uzunçarşılı, s. 35.

²¹² Steven Runciman, **Konstantiniye Düştü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s.260. Ancak bir diğer kaynakta bu miktar 2.000 duka altın olarak belirtilir. Bknz. Yücel ve Sevim, s. 26.

savaşlarında gösterdikleri hayranlık uyandıran kahramanlıkları hakkında çok şey duyduğu için Atina'ya gitmiştir. Bu şehre ait her şeyi görmek istemiştir. Binalarını, insanların siyaset yaptığı yerleri, şehrin konumunu, denizin durumunu, limanlarını, tersanelerini... Bunları görünce şehre hayran kalmıştır. Atalarına karşı duyduğu saygıdan dolayı şehirde yaşayanlara çeşitli armağanlar sunmuş ve kendinden ne istedilerse vermiştir. Burada dört gün kalmış ve sonrasında Boiotia ve Plataies'ten geçmiş ve bütün Yunan bölgesini kontrol etmiş, incelemiş ve buradaki her şey ile ilgili bilgi toplamıştır. Özellikle yolunu uzatan sultan Eğriboz Adası'ndaki Halkida'nın karşısına gelmiş ve Eğriboz'da sıklıkla görülen medcezir olayını, akıntının döngüsünü, adanın konumunu ve üstünlüklerini, çok dar bir boğazla karaya olan bağlantısını incelemiştir. Eğriboz'da yaşayan sakinler bu ziyaretten endişelenseler de Sultana hediyeler götürmüşler ve sultanın dostça tavrını görünce bu endişe yok olmuştur. Buradan ayrılan Fatih, Makedonya'nın Feres şehrine varmış ve burada birkaç gün dinlenmiştir. Sonrasında ise sonbaharın ortalarına doğru Edirne şehrine varmıştır.²¹³

Kritovulos'tan verdiğimiz bilgiler ışığında Fatih aslında bir geziden ziyade keşif yapmaktaydı. Fatih ileri görüşlü bir hükümdardı ve fetih planlarını muhtemelen öncesinden yapmış bulunuyordu. Bundan dolayı Ege Denizi'ni ve buradaki adaları tanıyarak kendisine bir fetih güzergahı hazırlıyor olmalıydı. İşte tam da bu sırada sıra Midilli Adası'na geliyordu.

Edirne'ye varır varmaz Fatih, Gelibolu valisini ve donanmanın hakimi olan İsmail Bey'i yanına çağırtmış ve en kısa zamanda 150 gemilik bir donanma hazırlamalarını emretmiştir. Fatih'in bu donanmayı hazırlatmasındaki amacı Midilli Adası'na bir sefer düzenlemek ve bütün adayı baştan başa yağmalayarak tahrip etmek istemekteydi.²¹⁴ Adanın hükümdarı olan Dorino ölmüş ve oğulları Domenico ile Niccolo'da birbirleriyle savaşmakta ve isyan etmekteydiler. Bu iki kardeş Ludovico yönetiminde gelen otuz triremelik Papa donanmasını görünce hemen taraf değiştirmişler ve sultanla olan anlaşmalarını bozarak her yıl ödemekte oldukları 4.000 dukalık vergiyi ödemeyi reddetmişlerdir. Aynı zamanda daha önce limanlarını korsan gemilerine açmışlar ve onlara kumanya vererek güvence sağlamışlar ve böyle davranarak Anadolu sahillerine de zarar vererek Sultan'ın ticaret gemilerini

²¹³ Kritovulos, ss. 403- 407.

²¹⁴ Kritovulos'un burda tahrip etmek, yağmalamaktan kastı adayı fethetmek olmalıdır.

yağmalamışlardır. Fatih bu duruma çok sinirlenmiş ve Ada'ya saldırmak için bu donanmayı hazırlatmıştır. Donanma komutanı İsmail 150 gemilik donanmayı kısa sürede oluşturmuştur. Bu gemilere silah, top, yeterli miktarda piyade askeri ile savaş için gereken malzemeleri yüklemiştir. At taşıyan gemilere de yeterli sayıda atı yüklemiş ve Gelibolu'dan hareket ederek üç günde Midilli Adası'na varmıştır. Adanın sahilindeki Molivos şehrinin yakınlarında çıkartma yapmış ve çevresini yağmalamış, sonrasında da şehri askerleriyle ablukaya alarak toplarını kurup kuşatmaya başlamıştır. Bu sırada Midilli Adası'nda Fatih'in saldırılması ihtimaline karşılık Ludovico'nun ittifak donanmasından Sergios yönetiminde 12 trireme bulunmaktaydı. Ancak Fatih'in saldırısını haber alan bu gemiler korkmuşlar ve hemen adadan ayrılarak Sakız Adası'na çekilip orada beklemeye başlamışlardır. Donanma komutanı İsmail Bey, on günlük kuşatma sonrası bir ilerleme kaydedemeyince şehrin dışındaki evleri ateşe vermiş, Midilli Adası'nın büyük bir kısmını istila ederek köyleri yakmış, yıkmış ve yağmalamıştır. Toplayabildiği ganimeti gemilere yüklemiş ve Gelibolu'ya geri dönmüştür. Sultanın donanmasının adadan ayrıldığını duyan Sergios donanması on iki gemisiyle Midilli'ye dönmüş ancak Midilli'nin yöneticileri kaçtığı için ağır suçlamalarda bulunmuşlardır. Bunun üzerine Sergios adadan ayrılarak önce Limni'ye daha sonra ise Rodos'a Ludovico'nun yanına gitmiştir. Papa'nın donanmasının bir saldırı anında kaçıp gittiğini gören Midillililer Sultana karşı cephe aldıkları için ve yaptıklarından dolayı bir elçi göndererek özür dilemişler ve vergilerini ödeyeceklerini söyleyerek anlaşma ve barış istemişlerdir. Fatih ise bu isteklerine olumlu bir şekilde karşılık vermiştir. Bu durum diğer adalardakiler için de ibret olmuş ve Sakız ve Nakşa Adasındakiler de barış isteğinde bulunmuşlardır. Elçiler yollayarak ödemekle yükümlü oldukları vergileri ödemişler ve sultanla anlaşmalarını yenilemişlerdir. Sultan sonbaharın kalan kısmını da Edirne'de geçirmiş kış mevsiminin başında İstanbul'a gelmiştir.²¹⁵

Burda Fatih'in Midilli Adası'nın barış isteğini kabul etmesinin nedenini daha güçlü geri dönmek olarak nitelendirebiliriz. Adanın sürekli sıkıntı çıkaran yöneticileri Fatih'in zaten gözüne batmış ve bu sebeple de aslında Fatih için bu barış sadece uzatma dakikalarıdır. Bundan dört yıl sonra daha güçlü olarak Fatih geri dönmüş ve adanın hakimi olmak arzusunu gerçekleştirmiştir. Bu sırada Fatih başka

²¹⁵ Kritovulos, ss. 407- 413; Uzunçarşılı, s. 35; Tansel, s. 236.

seferlerde bulunmuştur. Amasra'daki Ceneviz kolonisi, Trabzon'daki Komnenos Devleti ve Candaroğulları Beyliği Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. Sırbistan, Mora, Bosna ve Hersek de Osmanlı egemenliğine girmiştir.

1462 yılında Sultan Eflak'ı fethetmiş ve Kazıklı Voyvoda Eflak yönetiminden alınmıştır. Yerine Vlad'ın kardeşi Radu -artık tamamen Osmanlı yönetiminde olan- Eflak'ın voyvodası olarak atanmıştır.²¹⁶ Franz Babinger de Fatih'in Eflak dönüşü İstanbul'a geldiğini belirtirken²¹⁷ Nicolae Jorga²¹⁸, John Freely²¹⁹, Aşık Paşazade²²⁰ ve Tursun Bey²²¹ ise padişahın Edirne'ye geldiğini belirtirler.

Bundan kısa bir süre sonra yabancı ülkelerle yapılan haberleşmelere ağır sınırlandırmalar getirilmiştir. Öyle ki Venedik Balyosu Domenico Balbi 1462 yılında kendi hükümetine yazdığı bir raporda, bu raporu büyük bir zorluk ve masraf sonucu gönderebildiğini bunun nedeninin ise az sayıda kişinin İstanbul'dan kara ya da deniz yoluyla ayrılmasına izin verildiğini anlatmıştır. Dışarıya Osmanlı Devleti'ndeki olaylarla ilgili haber gönderilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca bütün bakır, kurşun ve deri mallara el konulmuş ve bu da tacirler için yıkıcı olmuştur. Bütün bu durumlar, Fatih'in fetih hazırlığı içinde olduğunu ve bu hazırlığı gizli tutmak istediğini göstermektedir. Aynı zamanda bu dönemde Fatih, İstanbul Boğazı'nın Rumeli ve Anadolu Hisarları ile korunduğu gibi²²² Çanakkale Boğazı'nı da korumak ve İstanbul'a batıdan ulaşılmasını engellemek gibi amaçlarla Boğazın Avrupa ve Asya kıyılarında Kilid ül- Bahreyn²²³ ve Kal'a- i Sultaniye²²⁴yi yaptırmıştır.²²⁵ Fatih döneminde zaten gelişen donanma ve gemi yapımının 1462 senesinde daha da hızlandığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde Fatih'in tersane yaptırdığı da

²¹⁶ Atsız, **Oruç Beğ Tarihi**, Ahmedi, **Şükrullah Üç Osmanlı Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013, s. 94 - John Freely, **Büyük Türk İki Denizin Hakimi Fatih Sultan Mehmet**, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s.86.

²¹⁷ Babinger, s. 190.

²¹⁸ Nicolae Jorga, **Fatih ve Dönemi Büyük Türk**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007, s. 141

²¹⁹ John FREELY, as. 86.

²²⁰ Aşık Paşazade, **Tevarih- i Al- i Osman**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2010, s. 209.

²²¹ Tursun Bey, **Tarih- i Ebü'l- Feth**, Baha Matbaası, İstanbul, 1977, s. 118.

²²² Rumeli Hisarı ile Anadolu Hisarı da Karadeniz'den Boğaziçi'ne girilmesini önleyebilirdi.Bknz. Franz Babinger, s. 190.

²²³ İki denizin anahtarı.

²²⁴ Sultan kalesi

²²⁵ Çanakkale Boğazı'nda yapılan bu iki kalenin yapımını Johann Wilhelm Zinkeisen kitabında Midilli'nin fethinden sonra yani 1463 senesi olarak vermiştir. Bknz. Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s. 174.

bilinmektedir. Yapılan hazırlıklar Midilli Adası'nın fethi içindir. Midilli Adası'nın fethine ise Eflak Seferinden²²⁶ hemen sonra başlanmıştır.²²⁷

Midilli Adası'nın fethedilmesi gerekmektedir ve bunun için de pek çok sebep vardı. Öncelikle Midilli Adası hem zengin hem de büyük bir adadır. Bu adanın alınması Osmanlı açısından son derece önemlidir.²²⁸ Babalarının ölümü sonrası kardeşi Domenico ile birlikte babasından iktidarı devralan Niccolo, sultana vergi ödemeyi kabul etmiş ve Sultan ile bir anlaşma yapmışlardır.²²⁹ Hatta bu iki kardeş adaya gelen Papalık donanmasının komutanı Ludovico ile bir anlaşma yapmışlar, Fatih'e karşı cephe almışlar ve ödemeleri gereken vergiyi ödememişlerdir.²³⁰ Niccolo Gattilusio, Osmanlı'nın 1456'da Limni'yi fethetmesi sonrası Midilli Adası'na yerleşmiştir. Bu dönemde burada kardeşi Domenico hükümdardır. Niccolo ise 1458 yılının sonunda kardeşini "adayı Türklere teslim etmeyi planlamak" suçu ile suçlayarak kuzeni Luchino'nun yardımı ile öncelikle kardeşini hapse attırmış ve orada boğdurmuş ve adanın tek başına hakimi olmuştur.²³¹ Sonrasında Niccolo, anlaştıkları vergiyi Osmanlı Devleti'ne göndermemeye ve anlaşmalara sadık kalmamaya devam etmiştir.²³² Bu prensler limanlarını korsanlara açmışlar ve Türk sahillerini vurmaları için onları teşvik etmişlerdir.²³³ Aynı zamanda Midilli beyleri ile ittifak yapmış olan Papalık donanmasından bir kısım Latin askerleri adayı muhafaza etmek için burada kalmışlardır. Ayrıca Akdeniz'de faaliyet gösteren ve Osmanlı sahillerini tahrip eden Katalan Korsanları kaçıp Midilli'ye sığınmışlar ve Midilli beyine vurgunlarından pay vermişlerdir.²³⁴ Hatta Niccolo limanlarını korsan

²²⁶ Osmanlı yazımında "Eflak" olarak bahsedilen yer "Romanya"dır ve Eflak Seferi Kazıklı Voyvoda Vlad Drakul'un bölgede uygulamış olduğu Osmanlı karşıtı siyaset sonucu gerçekleştirilmiştir. Bknz. Levent Kayapınar, **İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis'in Anıları Chronicon Minus**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 354.

²²⁷ Babinger, s. 190.

²²⁸ Tansel, s. 237.

²²⁹ Kritovulos, s. 535.

²³⁰ Tansel, ss. 236, 237.

²³¹ Babinger, s. 191. Babinger burada şu ifadeyi de ekler: "*Tahta geçer geçmez yaptığı ilk iş kendi kardeşini boğdurtmak olan Mehmet, ilahi intikamcı rolüne soyunarak bu cinayeti duruma müdahale etmek için bahane olarak kullandı. Aslında prense düşman olmasının asıl nedeni, Niccolo'nun Katalan prensleriyle suç ortaklığı yapmış olmasıydı. Mehmet'e karşı kıyılarını korsanlardan temizlemek ve civardakilerin Anadolu kıyısına gelmelerini engellemekle yükümlü olmasına karşın bu korsanlara Midilli Limanı'nı açmış, karşılığında ise ganimetlerin büyük bir kısmını istemişti. Üstelik Kiklad Adaları korsanları da Katalan korsanlara katılmıştı. Birlikte Anadolu kıyısını yağlamamaya, yöre halkını kaçırp köle yaparak Midilli'ye götürmeye başlamışlardı.*"

²³² Kritovulos, s. 535.

²³³ Tansel, ss. 236- 237.

²³⁴ Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt: II, s. 35.

gemilerine açarak, kendisi de korsan gemileri donatıp onlara çevredeki şehirleri ve limanları tanıyan kılavuzlar vermiştir. Fatih, sadece yönetimi altındaki Midilli'ye yakın sahillere değil; Hersonisos, Trakya ve Makedonya sahillerine de gizlice saldırılar düzenlemeye başlamıştır.

Bu olayların Fatih'e birkaç kez iletilmesi üzerine Fatih elçiler göndererek "Yaptığı kötülüklerin gizli kalmayacağı, anlaşmalar geçerliken barış zamanında böyle davranmaması, anlaşmalara sadık kalması ve vergisini aksatmadan ödemesi aksi takdirde ona savaş açacağı" yönünde Niccolo'yu uyarmıştır. Ancak Niccolo her şeyi inkar etmiş ve İtalyanlara güvenerek Fatih'i önemsememeye devam etmiştir.²³⁵

Bakıldığında çok neden sıralanmış olsa da aslında savaşların en önemli nedeni tabiki de ekonomiktir. Midilli Adası'nın ürettiği önemli miktarda tuz vardır. Aynı zamanda ada, zeytinciliği ve şarapçılığı ile de meşhurdur. Aynı zamanda jeopolitik konumu Osmanlı'ya önemli şeyler kazandırabilecek şekildedir. Askeri bir üs olarak, gemilerin konulanması olarak ve ticaret yolları arasında uğrak bir yer olarak fayda sağlayabilirdi. Aynı zamanda Midilli Adası'nın Anadolu Yarımadası'na yakınlığı da adayı önemli kılmaktadır.

Bunların üstüne zaten daha öncesinde vergilerini düzenli olarak ödememiş ve bulduğu her fırsatta başka devletlere güvenerek Osmanlı'ya cephe almış bir yönetici profili mevcuttur. Bunlar da bu adanın fethedilmesi için zaten yeterli sebepler olarak gözükmetedir.

Fatih Sultan Mehmet, Midilli Adası'nın fethi için bazı hazırlıklar yaptırmıştır. Edirne'de bulunan Fatih doğruca Gelibolu'ya geçmiştir ve :

"Tez elden İstanbul'un ve Gelibolu'nun gemilerini gazilerle donatın, Midilli'ye gidiyoruz." demiştir.²³⁶

Fatih Sultan Mehmet, donanmanın komutanlarını çağırarak Midilli Adası'na gönderilmek üzere 200 savaş gemisi hazırlamalarını emretmiştir.²³⁷ Gemilere çok

²³⁵ Kritovulos, s. 535

²³⁶ Aşıkpaşazade, s.209.

²³⁷ Kritovulos, s. 533. Donanmanın sayısı hakkında çeşitli görüşler vardır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu sayıyı 200 gemi olarak verir. Bknz. Uzunçarşılı, s. 36. Hammer bu sayıyı 60 kadırga ve yedi gemi olarak verir. Bknz. Hammer, s. 370., Doukas ise bu sayıyı 60 tane iki dizi kürekli ve üç dizi kürekli gemiyle dokuz kalyondan oluşan bir donanma olarak verir. Bknz. Doukas, s. 307, Mehmet NEŞRİ ise "Gelibolu ve İstanbul'un ne kadar gemisi varsa hepsini donatmalarını emretti" olarak belirtmiştir. Bknz. Mehmed NEŞRİ, **Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi 1288- 1485**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 300., Johann Wilhelm Zinkeisen ise bu sayıyı büyük ve küçük 125 gemi olarak verir. Bknz. Zinkeisen, s.171.

sayıda asker, toplar ve mancınıklar dahil her türlü silah yüklenmiştir. Donanma komutanlığına Mahmut Paşa getirilmiştir.²³⁸ Aynı zamanda gemilerde 2.000 kadar taş gülle vardır.²³⁹ Fatih ise amiralinin işini kolaylaştırmak için kara birliklerinin²⁴⁰ başına bizzat kendisi geçmiştir ve bunun için de gerekli tedbirleri almıştır.²⁴¹

Görüldüğü üzere ve daha öncesinde de değindiğimiz üzere, denizlerde ilerleyebilmek için donanma şarttır. Fatih de tahta çıktığından beri bunun bilincinde olan bir hükümdar olarak hazırlıkları başlatmıştır. Fatih'in Ege Denizi'nde gerçekleştirdiği seferlerinde -Midilli'nin fethi de dahil olmak üzere- bu donanmaya ihtiyaç duyulmuş ve Osmanlı kara ordusunun yanısıra bu deniz kuvvetleri ile fetihlerdeki başarı şansı daha da artmıştır.

Fatih, kısa sürede donanmasını hazırlayarak iyi bir şekilde donatmış ve gemilere çok sayıda asker, top ve mancınık da dahil her türlü silahı yüklemiş ve donanma komutanlığına da Mahmut Paşa'yı getirerek Midilli'ye doğru yola çıkmasını söylemiştir. Fatih, kendisi de kara ordusuyla Hellespontos'u²⁴² geçerek Aşağı Frigya boyunca ilerlemiştir. Sultan Truva'ya geldiğinde harabeleri ve eski Troia şehrinden kalan izleri incelemiş, şehrin büyüklüğüne ve konumuna bakmış, bölgenin diğer üstünlüklerini de görerek şehrin deniz ile karanın uygun bir noktasında kurulmuş olmasına dikkat etmiştir.²⁴³

Fatih, ayrıca antik dönem kahramanlarının -yani Aşil, Ajax ve diğerlerinin- mezarlarını incelemiş ve onlara övgüler yağdırmış, şöhretlerine, kahramanlıklarına ve Homeros gibi bir ozan tarafından yüceltilme onuruna sahip olduklarından dolayı onlara özenmiştir. O sırada başını hafifçe sallayarak şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

“Geçen bunca yıldan sonra, bu şehirle insanların intikamını almayı Allah bana nasip etti. Düşmanlarına boyun eğdirdim, şehirlerini fethettim ve ülkelerini Mysialıların²⁴⁴ yağmasına çevirdim. Şehri kuşatanlar Helen, Makedon, Teselyalı ve Peoloponezliydi. Onların soyundan gelenleri bunca

²³⁸ Kritovulos, s.537.

²³⁹ Babinger, s. 23.

²⁴⁰ Johann Wilhelm Zinkeisen bu birlikleri “küçük bir yeniçeri birliği” olarak verir. Bknz. Zinkeisen, s. 171.

²⁴¹ Jorga, s. 141.

²⁴² Çanakkale Boğazı

²⁴³ Kritovulos, s.537

²⁴⁴ Günümüzde Balıkesir ilinin tümü, Manisa ve İzmir illerinin kuzey bölümleri, Kütahya ilinin batısını kapsar. Bknz. Arkeoloji Dünyası, **Mysia**, <http://www.arkeolojidunyasi.com/bolgeler/mysia.html>, 01.06.2016

*yıldan sonra o dönemde ve daha sonraki yıllarda biz Asyalılara küstahça davrandıkları için cezalandırdım.”*²⁴⁵

Sultan oradan hareket ederek Edremit’e varmış ve devamında Midilli Adasının Midilli şehrinin tam karşısına –Ayvalık’ın güneyindeki Ayazment’e²⁴⁶- gelerek karargahını kurmuştur. Mahmut Paşa da 200 gemiden oluşan donanmasıyla Gelibolu’dan üç günde – 1 Eylül’de²⁴⁷- Midilli Adası’na gelmiştir. Askerlerini karaya çıkararak şehre yakın bir yerde karargah kurmuştur. Midillililer, şehirden çıkarak bir saldırı hareketi denemişlerse de askerler tarafından şiddetle püskürtülüp yeniden şehre geri dönmüşler ve şehrin kapılarını kapatarak beklemeye başlamışlardır.²⁴⁸ Ancak Franz Babinger burda farklı bir bilgi daha aktarır. Fatih’in askerlerini adaya gönderdiğini ve askerlerin bölgeyi yakıp yıktığını ve orada yaşayan az sayıda halkı St. George Limanı’nda demirlenmiş gemilere götürdüklerini belirtir. Bunda amaç Niccolo’nun gözünün korkup şehri teslim etmesini sağlamaktır. Bunun üzerine Niccolo bekleneni yapmayınca, ona “*eğer adayı hemen teslim ederse kendisine uygun başka bir yer verileceği*” belirtilmiştir. Bunun üzerine prens surlarının sağlamlığına, adamlarının cesaretine ve halkın Türklere köle olma korkusuna güvendiğinden “Midilli şehrini düşmanlarına teslim etmektense, halkıyla birlikte savaşarak onurlu bir biçimde yenilmeyi tercih edeceği” karşılığını vermiştir.²⁴⁹ Her iki durum da akla yatkın gibi görünmektedir.

Mahmut Paşa, şehrin hükümdarına ve sakinlerine teslim olmalarını ve sultanla antlaşma imzalamalarını –adet olduğu üzere- teklif etmiştir.²⁵⁰ Hatta Niccolo’ya eğer kaleyi teslim ederse, ona başka bir yerde bir malikane verileceği bildirilmişse de Niccolo kalesinin donanımına, 5.000 kadar askerine²⁵¹, büyük toplarına ve 20.000 kişilik şehir nüfusuna güvenerek bu teklifi reddetmiştir.²⁵² Bunlara ek olarak Niccolo, çok sayıda silahla, hendekle ve kazıp siperler yaptırarak

²⁴⁵ Kritovulos, s. 539.

²⁴⁶ Aşıkpaşazade, , s. 209., Uzunçarşılı, s. 36,

²⁴⁷ Babinger, s. 191.

²⁴⁸ Kritovulos, s.539.

²⁴⁹ Babinger, s. 191.

²⁵⁰ Kritovulos, s.539.

²⁵¹ Aralarında 70 Rodos Şövalyesi, 110 Katalan paralı askeri de bulunuyordu. Bknz. Babinger, s. 191.

²⁵² Tansel, s. 238.

güvenlik sağlamıştır.²⁵³ Karşı taraftan olumsuz cevap gelmesi üzerine savaş başlamıştır.

Teslim olmayı kabul etmeyen ada yönetimi ve halkından dolayı Mahmut Paşa şehrin etrafındaki bölgeyi boşaltıp tamamen tahrip ettikten sonra şehrin çevresini sarmış ve topraklarını yerleştirerek kuşatmaya başlamıştır. Altı- yedi gün sonra atılan toprak sonucu surların büyük bir kısmı hasar görmüştür. Şehrin içinde olanlar ise surların yıkıldığını görünce büyük direkler getirmişler, surları içeriden ve dışarıdan çevirerek ve içini toprak ve başka malzemelerle doldurdurup, üzerine çıkarak savaşıma devam etmişlerdir. Bu sırada karargahından kuşatmayı izleyen Fatih, en kısa zamanda hazırlanarak tüm kuvvetleriyle şehre girmesi gerektiğine ve ilk çarpışmada şehri ele geçirebileceğine kanaat getirmiştir. Bunun üzerine Fatih, ordu ile mühimmatın en kısa zamanda adaya nakledilmesini emretmiştir. Kendisi de bir gemiye binerek adaya geçen Fatih, Mahmut Paşa ile bir araya gelmiş ve ondan olan biten her şeyi öğrenmiş ve sonra atına binerek şehri incelemiştir. Karadan ve denizden saldırıya uygun yerleri tespit ederek bütün ordunun saf düzenine geçmesini ve liman tarafından ve denizden de saldırmak üzere savaş gemilerinin hazırlanmasını emretmiştir.²⁵⁴ Bu sırada Niccolo ile adada yaşayan halk Fatih'in adaya geldiğini ve ordunun da karadan ve denizden saldırmaya hazırlandığını görünce kısa zamanda adanın ele geçirilmesinden ve esir düşmekten dolayı korkmuşlardır.²⁵⁵

Adanın yöneticisi Niccolo ve Midilli halkı surlarının toplardan hasar gördüğünü, güçlü ve kalabalık Osmanlı ordu ve donanmasını ve sultanın bütün adayı ele geçirmeden buradan ayrılmayacak kadar hırslı olduğunu görünce²⁵⁶ –on beş günlük bir savaş sonunda²⁵⁷ - Midilli tekfurı Mahmut Paşa'ya gelerek:

“İşte bir başıma devletli hanın ayağı toprağına yüz sürmeye geldim. Oğlum, kızım, karım ve mallarım hepsini hisarda bıraktım. Padişahın muradından başka muradım kalmadı” demiştir. Mahmut Paşa da bu tekfurun sözlerini Fatih'e iletmiş ve Fatih de:

²⁵³ Doukas, s. 307.

²⁵⁴ Kritovulos, s.541.

²⁵⁵ Kritovulos, s.541.

²⁵⁶ Kritovulos, s.543.

²⁵⁷ Tansel, s. 239, Hammer ise şehrin toplamda 27 gün topa tutulduğundan bahsetmiştir. Bknz. Hammer, s. 370.

“Hemen o tekfur bana getir.” demiştir.

Mahmut Paşa tekfur Fatih’in yanına getirmiş, tekfur padişahın tahtının ayağına baş koymuş ve padişah da bu tekfura hilat giydirerek Mahmut Paşa’nın çadırının yanında bir çadır kurdurmuştur. Sonrasında Padişah Mahmut Paşa’ya:

*“Git, bu hisarın malını ele geçir ve halkını kayda geçir. Askerini, şehirlisini ve köylüsünü ve her kişinin elindeki parayı, altını ve kumaş gibi değerli şeylerini de kayda geçir.”*²⁵⁸ demiştir.

Çadırına gelen Mahmut Paşa, yazıcılar göndererek padişahın emrini yerine getirmiş ve Padişaha bunları sunmuştur. Padişah ise kendisine uygun gördüğü mal, esir ve eşyalardan ne varsa almış, geri kalanını ise gazilere, fakirlere bağışlamış, şehrin askerlerini dağıtmış, şehrin halkından dışarı çıkarılması gerekenleri çıkarmış ve güvendiklerini şehirde bırakmıştır. Şehre kadı tayin etmiş ve boş kalan gayrimüslimlerin evlerini isteyerek gelen müslümanlara mülk olarak vermiştir. Kiliseleri mescide çevirmiş ve bir kuluna da sancakbeyliğini vermiştir.²⁵⁹ Bu bölüm Aşık Paşazade’nin ve Mehmed Neşri’nin kaleme aldığı şekilde verilmiştir. Ancak Kritovulos ve bazı araştırmacılar²⁶⁰ olayı biraz daha farklı aktarır.

Adanın yöneticisi Niccolo ve Midilli halkı surlarının toplardan hasar gördüğünü, güçlü ve kalabalık Osmanlı ordu ve donanmasını ve sultanın bütün adayı ele geçirmeden buradan ayrılmayacak kadar hırslı olduğunu görünce²⁶¹ –on beş günlük bir savaş sonunda²⁶²– bir elçi göndererek kendilerini ve şehri teslim edeceklerini bildirmişlerdir. Sultan gönderilen heyeti kabul ederek gerekli güvenceleri vermiş ve ardından Niccolo ve Midilli halkı şehirden çıkarak ve sultana boyun eğerek şehri teslim etmişlerdir. Sultan ise onları alçak gönüllülükle kabul etmiş, cömertce hediyeler sunmuş ve şehre girerek büyük bir dikkatle şehri teftiş etmiştir. Fatih Midilli şehrini mükemmel derecede güzel bulmuştur. Adanın diğer kale ve kasabalarından da heyetler gelerek kalelerini teslim etmişlerdir. Adada toplam dört gün kalan Fatih, her tarafı gezmiş ve adanın büyüleyici güzelliğine, topraklarının verimliliğine ve diğer özelliklerine hayran kalmıştır. Ardından adanın

²⁵⁸ Aşıkpaşazade, s. 209.

²⁵⁹ Aşıkpaşazade, s. 209., Neşri, s. 300.

²⁶⁰ Hammer, s. 370, Uzunçarşılı, s. 37.,

²⁶¹ Kritovulos, s.543.

²⁶² Tansel, s. 239., Hammer ise şehrin toplamda 27 gün topa tutulduğundan bahsetmiştir. Bknz. Hammer, s. 370.

idari yapısını emirlerine göre düzenlemek üzere Mahmut Paşa'yı görevlendirmiş ve adadan ayrılarak karargahına dönmüştür.²⁶³ Franz Babinger ise buradan sonrasını şu şekil anlatır:

“Dört gün süren önemsiz çatışmalardan sonra, altı dev top şehir surlarını on gün boyunca dövdü. Surlar büyük taş güllelere dayanıyordu, ama sonunda dış surlar yıkılmaya başlayınca , savunucular iç kaleye çekilmek zorunda kaldı. Şehirde panik çıktı. Çatlayan surların tamir edilmesi, bu iş için büyük paralar teklif edilmesine karşın olanaksız hale geldi. Askerler büyük şarap mahzenlerini ve yiyecek ambarlarını yağmaladı. Yeniçeriler en sonunda şehre girdiklerinde ciddi bir direnişle karşılaşmadılar. Niccolo Gattilusio yenildiğini kabul etmek zorunda kaldı. Adadaki düşmanları Mahmut Paşa'ya surların zayıf noktalarını göstererek şehri hızla ele geçirmesine yardım etmişlerdi anlaşılan. Niccolo tek bir teslim olma koşulu öne sürdü. Adanın geliri kadar gelir getirecek bir başka yer istiyordu. Kuşatmayı ve saldırıyı yakındaki anakaradan izlemiş olan Mehmet adaya geçip orada dört gün kaldı. Prens peşinde şehrin ileri gelenleriyle birlikte sultana şehrin anahtarlarını getirdi. Ayaklarına kapanıp ağlamaya başladı. Osmanlıların yüce efendisinin kendisini bağışlamasını diledi. Hükümdarlığı süresince Osmanlılarla yaptığı anlaşmalara hep uymuş olduğunu söyledi. Anadolu'dan köle getirildiğinde onları hep asıl sahiplerine teslim etmişti. Bazen Katalanların limanına girmesine izin verseyse, bunu korsanların adasını yağmalamasını engellemek için yapmıştı. Korsanların anakaraya saldırmasına yardım ettiği ise kesinlikle yalandı. Sultanın ilk teslim ol çağrısında şehri teslim etmediyse bunun sorumlusu cahil danışmanlarıydı. Çünkü kendisine teslim olmamasını tavsiye etmişlerdi. İşte şimdi sultana yalnızca başkentini değil bütün adayı sunuyordu. Mehmet o sefil yaratığı budalalığın dolayısı fena halde azarladıktan sonra onunla bir antlaşma imzaladı. Niccolo'ya şehri teslim etmekte aptalca gecikmesine karşın ne kendisinin ne de bir başkasının canına ya da malına zarar gelmeyeceğini söyledi. Niccolo'ya adadaki diğer şehirleri de teslim etmesini emretti. Bunun üzerine Niccolo, Türk kumandanlarla birlikte adayı gezerek onlara tahkimatları gösterdi ve gittiği her yerdeki halka teslim olmalarını söyledi.”²⁶⁴

Mahmut Paşa şehirde bulunan erkek, kadın ve çocuk herkesi toplayarak üç kısma²⁶⁵ ayırmıştır:

1. Birinci gruptakilere; yıllık vergilerini ödemek koşuluyla mal ve mülklerini bağışlamış ve onların, gelirlerinden yararlanmalarına ve şehirde kalmalarına izin vermiştir.
2. İkinci grubu İstanbul'a göndererek iskan ettirmiştir.
3. Üçüncü grubu da köleleştirerek askerlerine dağıtmıştır.²⁶⁶

²⁶³ Kritovulos, s. 543.

²⁶⁴ Babinger, s. 192.

²⁶⁵ Franz Babinger bu 3 gurubu ise şöyle tanımlar: “1. Sıradan halkın, yani en yoksul ve işe yaramaz olanların, surların içinde kalmasına izin verdi. 2. Daha güçlü ve işe yarar olanları ise yeniçerilere verdi. 3. Şehrin en zengin ve soylu sakinleriyse İstanbul'a yerleştirilmek üzere gönderilmiştir.” Bknz. Babinger, s. 192.

300 İtalyan tutsak ikiye biçilmiştir. Fatih'in bunu iki nedenle yaptığını söylediği iddia edilir. Birincisi en acı verici ölüm şekli olduğu için, ikincisi ise - alayla söylediği gibi Mahmut Paşa'nın verdiği ve kendisinin de onayladığı sözü-yenilenlerin canına ve malına saygı gösterme sözünü tutmanın en iyi yolu bu olduğu için.²⁶⁷ Mahmut Paşa, adanın diğer kale ve kasabalarını geçici olarak oldukları gibi bırakmıştır. Daha sonra ise aralarından bazılarını yıkmış ve buradaki erkek, kadın ve çocukları İstanbul'da iskan ettirmiştir. Mahmut Midilli Adası'nda Fatih'in yapmasını söylediği işleri bu şekilde hallettikten sonra; şehre ve diğer kalelere yeterli sayıda muhafız²⁶⁸ yerleştirmiştir. Bünyesindeki adamları arasından yiğitliği, askeri yetenekleri ve çeşitli meziyetleri ile ün salmış "Ali" adında Sisamlı bir adamını satrap olarak atamış ve sultanın yanına gitmek üzere adadan ayrılmıştır.²⁶⁹ Fatih, kendisine hizmet etmesi için 800 oğlan ve kız seçmiştir. Dönemin en güzel kadını olarak kabul edilen Niccolo Gattilusio'nun kızkardeşi ve Alexander Komnenos'un - dul- eşi Maria'yı haremine almıştır. Maria'nın oğlu Aleksios'un ise sarayında iç oğlanlığı yapmasına karar vermiştir.²⁷⁰ Donanmanın komutanları İstanbul'u iskan etmek üzere Midilli'nin hükümdarını, mahiyetinde bulunan kişileri ve onların eşleriyle çocuklarını yanlarına alarak gemilere yükleyebildikleri kadar ganimet yüklemişlerdir. Denize açılarak Gelibolu'ya oradan da İstanbul'a gelmişler ve donanmayı dağıtmışlardır. Sultan da ordusunu dağıtarak hassa alayıyla sonbahar sonlarına doğru İstanbul'a gelmiştir.²⁷¹ Fatih, İstanbul'a gelince Midillilileri şehrin bir bölgesine yerleştirmiş; bazılarını ev, bazılarını ev yapmaları için arsa, bazılarını da ne ihtiyaçları varsa onu vermiştir.²⁷²

Fatih Niccolo'ya vaat etmiş olduğu tazminatı kısa sürede unutmuş ve 16 Ekim 1462 senesinde İstanbul'a getirilen²⁷³ Niccolo ve Enez varisi Luchino birçok suçlama ile kadı önüne çıkarılmıştır.²⁷⁴ Ancak müslüman ve sünnet olup, sarık takıp, kaftan giymeye başlayınca serbest bırakılmışlardır. Ancak Fatih'in yendiği prensleri ortadan

²⁶⁶ Kritovulos, s.545.

²⁶⁷ Babinger, s. 192.

²⁶⁸ Joseph Von Hammer bu sayıyı 200 yeniçeri muhafız olarak verir.Bknz. Hammer, s. 371., Franz Babinger ise bu sayıyı "Türkler her yerde garnizonlar oluşturdu. Başkente 500 yeniçeri ve azap yerleştirildi." Olarak belirtir. Bknz. Babinger, s. 192.

²⁶⁹ Kritovulos, s.545.

²⁷⁰ Babinger, s. 193.

²⁷¹ Kritovulos, s.547.

²⁷² Kritovulos, s.549.

²⁷³ Babinger, s. 193.

²⁷⁴ Jorga, s.142.

kaldırmayı ilke edinmesinden dolayı tekrar Niccolo'yu ve Luchino'yu tutuklatmış ve ikisini de yay kırışlarla boğdurtmuştur. Ancak bu idamın nedeni farklı bir nedene de bağlanmaktadır. Fatih'in bir dönem iç oğlanlığını yapan bir gencin Fatih'in tacizine uğraması sonucu Midilli'ye kaçtığı ve orada öncelikle Hristiyan sonra da Niccolo'nun gözdesi olduğu, Midilli'nin fethi sonrası bu gencin İstanbul'a gönderilen oğlanlar arasında olduğu görülünce bu durum Fatih'e bildirilmiştir. Bu durum bu ikilinin idamının asıl nedeni midir bilinmez.²⁷⁵

Fatih'in saltanatının on ikinci yılı bitmek üzeredir. Sultan 150 yıl boyunca zengin bir yaşam süren, görkem, güç ve gönencin doruklarına ulaşan Midilli Adası'nı 1462 senesinde bu şekil fethetmiştir.²⁷⁶ Böylece Ege Denizi'nde yer alan adaların en güzellerinden birisi olan ve bahçeler, bağlar, asmalar, sevimli koylar ve şirin köylerle dolu olan Midilli Adası Osmanlı Devleti'nin egemenliğine geçmiştir.²⁷⁷ Eskiçağda Midilli Adası doğal güzellikleri kadar burda yaşayanların zekası ile de şöhret kazanmıştır. Midilli şarapları ve Midilli şarkıları Grek şenliklerinde bütün şarapların ve şarkıların önüne geçmiştir. Sappho, Alcee, Terpandre ve Arion gibi isimler Grek Tanrılarının Midillilere iltifatının işareti olarak günümüze kadar duyulmuştur. Midilli Adası, sadece şairler ve müzisyenler değil, hakimler ve siyasilere de yetiştirmiştir. Grek'in meşhur Yedi Akillerinden birisi olan Lesboslu Pittakos memleketini zalimlerin elinden kurtarmış, Epikür ve Aristo Midilli'de felsefelerini öğretmişlerdir. Jül Sezar ilk silahşörlüğünü Midilli şehri muhasarasında göstermiş ve orada bir askerin hayatını kurtarmakla "Medenilik Tacı"²⁷⁸ nı kazanmıştır. Eskiçağ tarihinin bu hatıralarından şimdi Türkler'de kalan şey, Lesbos kızarının aşk serüvenlerine dair haremelerde anlatılan hikayelerdir. Ancak adanın toprağının verimliliği, şarapları, zeytin yağı, buğdayı ve incirleri eski şöhretlerini korumaktadır.²⁷⁹

Midilli Adası'nın fethinden bir yıl sonra başlayacak olan Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasında on altı yıl sürecek olan savaş yaklaşmaktadır. Midilli Adası'nın Osmanlı Devleti'ne katılması²⁸⁰ İstanbul'da büyük şenliklerle kutlanmıştır. Fatih, Pera ve Galata'daki Floransalılar'ı yani "iyi dostlarını" şenliklere

²⁷⁵ Babinger, s. 193.

²⁷⁶ Kritovulos, s.547.

²⁷⁷ Alphonse De Lamartine, **Osmanlı Tarihi**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 278.

²⁷⁸ Couronne civique

²⁷⁹ Hammer, s. 371- 372.

²⁸⁰ Ki Franz Babinger bu durumu çok kolay bir zafer olarak ifade eder. Bknz. Babinger, s. 193.

katılmaya, şenlik ateşini yakmaya ve eğlenceleri düzenlemeye davet etmiş ve hatta Haliç'te demir atmış olan üç adet Floransalı geminin tayfalarına dahi kutlamalara katılmalarını emretmiştir. Sadrazam Mahmut Paşa'nın ailesi Floransalıların kesesinden giydirilmiştir. Benedetto Dei'nin söylediğine göre Pera ile “*Romanya*”nın başka yerlerinde yaşayan Venediklilerle Cenevizliler, Floransalıların bu şekilde el üstünde tutulmalarına –ki her ne kadar bu el üstünde tutulma Floransalılara epey pahalıya mal olmuş olsa da- oldukça bozulmuşlardır.

Gelibolu Sancak Beyi Kapudan- ı Derya Yakup Paşa 1463 baharında Çanakkale Boğazı'ndaki iki kalenin inşasını tamamlamıştır. Fatih kışı İstanbul'daki sarayında geçirmiştir. Bu sırada çok sayıda büyük kadirga inşa edilmiştir. Bu gemilerden özellikle Batı ve Trabzon modellerine dayanılarak yapılan bir tanesi son derece etkileyicidir. Fatih kış boyunca ve bahar boyunca şehir dışında etkileyici inşa projeleriyle ilgilenmiştir.²⁸¹ Hatta Fatih, Midilli Seferi sona erer ermez, İstanbul'daki limanda Osmanlı İmparatorluğu'nun ana savaş limanı haline getirilmesi yolundaki değişikliklerin yapılmasını emretmiştir. İmparator Justinian zamanından kalan eski yıkık liman çok işine yaramıştır. “*Kadirga Limanı*” olarak anılan bu yeni liman özellikle kış ayları boyunca burada inşa edilen ve denize indirilenler gibi daha büyük savaş gemilerini barındıracaktır. Bu sırada Çanakkale Boğazı'nı güçlendirme çalışmaları da başlamıştır. 1463 yılının ilkbahar aylarında Çanakkale Boğazı'nın iki yakasında, Rumeli kıyısında Kilidülbahr ve Anadolu kıyısında Kal'a- i Sultaniye kaleleri ateş topları ile birlikte yükselmeye başlamıştır. Bu kıyı kalelerinin her birine en büyük çapta olan otuz adet top ve uygun sayıda daha küçük toplar yerleştirilmiştir. Bundan sonra Çanakkale'den geçecek gemilerin komutanları kalelerden birinin komutanından şahsen izin almadan, gemilerinin geçmesine izin verilmeyecektir. Bu amaçla da buraya topların koruması altında olan özel bir gemi istasyonu kurulmuştur.²⁸²

Bunlara ek olarak Üsküp civarında, Vardar'da tahkimatlı bir kulenin inşa edildiği de söylenmektedir. Mehmet daha önce de Silivri'nin kuzeyinde -hala Fenerköy olarak bilinen kasabada- bir gözcü kulesi yaptırmıştır. Bu kuledekilerin

²⁸¹ Babinger, s. 193- 194.

²⁸² Zinkeisen, s. 174.

görevi haydutlar gelirse ya da Rum halkı isyan ederse, ateş yakarak Silivri'deki garnizonu uyarmaktır.²⁸³

Midilli Adası'nın kayı, Batı'da, Osmanlı'nın denizdeki artan gücüne karşı bir duvar gibi görülmüş ve Batılı devletler büyük dehşet içine düşmüştür. Hatta, Hristiyanlığın tamamını etkileyen bu durumun suçunu da Venediklilere yüklemek istemişlerdir; çünkü o dönemde yakınlarda tam donanımlı 24 adet üç kürekiden oluşan bir filoları hazır bulunmaktadır ve komutanları Venedik'in özel izni olmadan Osmanlı ile yapılan barışı tehlikeye atmaya cesaret edemediği için, adanın kurtarılamadığı düşünülmektedir. Bir başka deyişle; eğer Osmanlı ile olan barışı tehlikeyi göze alarak ihlal etselerdi adanın kurtarılabileceğini düşünmekteydiler. Ege Denizi'ndeki diğer önemli adalar olan Sakız Adası, Rodos ve Eğriboz'un da her an Midilli ile aynı kaderi paylaşabileceği bu dönemde, bu barışın uzun süre sağlanabilmesi zaten güçtür.²⁸⁴

Sultanın 1462- 1463 kışını hızla gemiler ve tahkimatlar yaptırarak geçirmesi muhtemelen Ege Denizi'ndeki Venedik adalarını ele geçirmeyi planladığı anlamına gelmekteydi. Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki barış uzun süredir sallantıdaydı.²⁸⁵ Tüm bu hazırlıklar denizlerde daha büyük girişimleri işaret etmekteydi ve genel görüşe göre de bu fetihler öncelikle Venedik'in Ege Denizi'ndeki mülklerine yönelik olacağı benziyordu. Her iki devlet arasındaki barış zaten uzun zamandır muhafaza edilemez hale gelmişti. Aradaki anlaşmanın ihlali için küçük bir kıvılcım yeterli olmaktadır. Zaten çok geçmeden 1463 yılının ikinci yarısında iki devlet arasında bir savaş çıkmıştır.²⁸⁶ 16 yıl sürecek olan bu savaş içerisinde konumuz açısından en önemli kısım Midilli'nin fethinden iki yıl sonra yani 1464 yılının nisan ve mayıs aylarında Venedikliler tarafından iki ay kadar kuşatılmasıdır. Venedik Amirali Orsato Giustiniano'nun emrinde otuz iki kadirga bulunmaktaydı.²⁸⁷ Bu sırada Mora Seferi'nde bulunan Mahmut Paşa'nın Gelibolu'ya gelerek Midilli Adası'na gitmesi emredilmiştir. Bunun üzerine Gelibolu'ya gelen

²⁸³ Babinger, s. 194.

²⁸⁴ Zinkeisen, s. 173., Aynı zamanda Franz BABİNGER de bu duruma değinmiş ancak gemi sayısını 29 olarak belirtmiştir. Bknz. Babinger, s. 193.

²⁸⁵ Babinger, s. 194.

²⁸⁶ Zinkeisen, ss. 174- 175.

²⁸⁷ Zinkeisen, s. 219.

Mahmut Paşa 110 gemi²⁸⁸ ile Gelibolu'dan Midilli Adası'na hareket etmiş zaten Osmanlı donanmasının geldiğini haber alan Venedik amirali Orsato Giustiniano, Mahmut Paşa'nın gelmesinden sekiz saat önce kaçmıştır.²⁸⁹

Kritovulos ise olayı şöyle nakleder:

"1463 yazı süresince Venedikliler 70 titreme, büyük nakliye gemileri ve güvertelerinde taşıdıkları 3.000 ağır teçhizatlı piyadeyle Midilli'ye sefer düzenlediler. Yanlarında büyük miktarda silah, mancınk, top, merdiven ve kuşatmalarda kullanılan teçhizat taşıyorlardı. Midilli'ye vardıklarında Midilli Limanı'nda demir atıp karaya çıktılar. Şehrin yakınlarında karargah kurup şehrin ve sakinlerinin teslim olması için müzakerelere başladılar. Ancak onlar şehirde sultanın hassa alaylarından 400 seçkin muhafız bulunduğu için teslim olmayı kabul etmediler. Venedikliler ekili arazinin bir kısmını tahrip ettikten sonra bütün şehri karadan askerler ve denizden gemilerle çevirdiler. Toplarını yerleştirip kuşatmaya başladılar. Gündüzleri toplarıyla surun küçük bir kısmını yerle bir ediyorlardı ancak geceleri şehir halkı, taş, kereste ve toprak taşıyarak suru tamir ediyordu. Bunların dışında büyük kalaslar getirerek surların önünde çepeçevre bir set inşa ettiler. Bazı kalasları da zincirlerle bağlayıp sarkıttılar. Bu şekilde gelen taşların hızı kesilerek büyük zarar vermeleri önleniyordu. Her gün çatışmalar oluyor ve Sultan'ın askerleri surlardan çıkarak karşı saldırıya geçiyordu. Kimse ölmedi ancak yaralananlar çok oldu. Venedikliler bazı yerlerde surun altını kazarak lağımlar açmaya, merdiven yerleştirmeye ve her türden kuşatma düzenekleri kurmaya çalıştılar. Diğer şehirlerden ikisi Venediklilere katılmıştı ve Midilli'nin düşeceğine, bütün Midilli'yi ele geçireceklerine dair umutlandılar. Sultan Venediklilerin seferini, Midilli'nin kuşatıldığını ve hemen yardım gönderilmezse onlar tarafından ele geçirilme tehlikesi altında olduğunu öğreninceşimşek hızıyla 110 trireme hazırlattı. Bunlara çok sayıda ağır teçhizatlı piyade, her türlü silahlar ve mancınklar yükledi. En iyi şekilde donattı. Mahmut Paşa'ya ola'ilecek en hızlı şekilde hareket etmesini ve düşman gemilerini gördüğü anda onlara saldırmasını emretti. Mahmut İstanbul'dan Çanakkale Boğazı'na doğru hareket ederek iki günde Gelibolu'ya vardı. Orada dört düşman gemisinin casusluk yapmak üzere Tenedos Limanı'nda demirlenmiş olduğunu, devriye gezerek boğazın önlerine kadar gelip yolu denetlediklerini öğrendi. Hiç tereddüt etmeden, düşmanlara görünmemek için bütün donanmasıyla gece vakti Gelibolu'dan hareket etti ve uygun rüzgar bularak şafağa doğru Tenedos'a vardı. Triremeleri limanda demirlenmiş buldu. Hareket etmeye fırsat bulamayan ikisini limanın girişinde tayfalarıyla birlikte teslim aldı. Diğer ikisi demir alarak kıl payı kaçabildi. Çok süratliyidiler ve büyük bir süratle Midilli'ye giderek Sultan'ın donanmasının saldırısını ve iki geminin alındığını komutanlarına haber verdiler. Haberi alırmaz, yıldırım çarpmış gibi her şeylerini, savaş teçhizatlarını, silahlarını ve her türden mühimmatlarını orada terk ederek düzensiz bir şekilde triremelerine bindiler. Kendilerine katılan iki şehrin erkek, kadın ve çocuklarını da yanlarında götürerek rivayete göre Sultan'ın donanmasının gelişinden sekiz saat önce adadan ayrıldılar. Mahmut Midilli'ye vardığında, düşmanların adadan az önce ayrıldıklarını öğrenince büyük bir azimle peşlerine takıldı. Açık denize açılarak onlara Limni Adası'na demir atmak üzereyken yetişti. Bu

²⁸⁸ Johann Wilhelm Zinkeisen bu sayıyı 45 adet üç küreklinin bulunduğu 150 gemilik bir Osmanlı filosu olarak belirtir. Bknz. Zinkeisen, s. 219.

²⁸⁹ Uzunçarşılı, s. 37.; Kayapınar, s. 364.; Tansel, s. 201.

*yüzden düşmanları takip etmekten vazgeçerek Midilli'ye geri döndü. Orada 14 gün kalarak her şeyi düzene soktu. Hatırı sayılır sayıda muhafız, silah, erzak ve şehrin ihtiyaç duyabileceği başka her şeyi bıraktı. Sonbahar sonlarına doğru İstanbul'a dönerek donanmayı terhis etti. Sultan'ın saltanatının 14. Yılı 1463/64 bitmek üzereydi.*²⁹⁰

Midilli Adası, fethedildiği 1462 tarihinden 1912 yılında Yunanlar'ın eline geçişine kadar 450 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Osmanlı Devleti, fethettiği her yerde olduğu gibi burada da kendi idari- hukuki sistemini kurmuştur. Midilli Adası, devletin ordusu ve donanması için hem bir askeri üs hem de sığınacak bir liman olmuştur. Midilli Adası'nın fethi ve Fatih'in Ege'deki diğer kuşatmaları, Batılı devletlerin gözünü giderek korkutmuş ve Osmanlı Devleti kendisini uzun yıllar süren savaşların içerisinde bulmuştur. Giderek artan donanma gücü zaten güçlü olan kara ordusu ile de desteklenmiş ve Fatih döneminde denizcilik ve donanmada önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Fatih döneminde, Osmanlı Donanması akın donanması olmaktan çıkıp bir savaş donanması şeklini almaya başlamıştır.²⁹¹

Midilli Adası'nın fethi ile Osmanlı Devleti önemli bir deniz üssüne sahip olmuş ve böylece, Anadolu sahillerinin de dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı kısmen korunması sağlanmıştır.²⁹²

4.4. MİDİLLİ ADASI'NDA OSMANLI HAKİMİYETİNİN KURULUŞU

Bizans İmparatorluğu'nun yıkılışı sonrası Osmanlılar, İstanbul'un bir başkent olarak denizlere bağlı olduğunun farkına varmışlar ve denizlere doğru genişleme çabası içerisine girmişlerdir. Ege Denizi'nde Venedik ile başlayan savaş dönemi ile birlikte Osmanlı Devleti yavaş yavaş Venedik'in kolonilerini ele geçirmeye başlamıştır. İstanbul'un korunabilmesinin yolunun Çanakkale Boğazı'ndan başladığını anlayan II. Mehmet, daha önce de değindiğimiz gibi hem denizlerde ilerleyebilmek hem de başkenti ve boğazları koruyabilmek için girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden en önemlisi de 1456 yılında başlayan Ege Adaları'nın Osmanlı topraklarına katılması aşamasıdır. Fatih ve sonrasında gelen padişahlar da

²⁹⁰ Kritovulos, ss. 599- 607.

²⁹¹ Aybars Pamir, "Kaptan Paşa ve Hukuki Statüsü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 53, Sayı: 3, s. 41.

²⁹² Oğuz, s.66- 67.

Ege Denizi'ndeki egemenliği kuvvetlendirmek istemişler ve 1669 yılında Girit Adası'nın fethiyle Ege Denizi tam anlamıyla Osmanlı iç denizi haline gelmiştir. İki asırı geçen süre boyunca devam etmiş olan bu mücadele, Osmanlı Devleti'nin Ege Denizi hakimiyeti ile sonuçlanmıştır.²⁹³ Midilli Adasının da 1462 yılındaki fethi, Ege Denizi'nde egemenlik kurulması yolunda atılan adımlardan bir tanesi olmuştur. Bu aşamadan sonra Osmanlı Devleti'nin fethettiği her yerde yaptığı gibi Midilli Adası'nda da geleneksel teşkilatlanma süreci başlayacaktır.

Eskiçağlardan beri pek çok tarihi olaya sahne olan Midilli Adası, II. Murat döneminde vergiye bağlanmış ve sonrasında da Fatih Sultan Mehmet tarafından 16 Eylül 1462 tarihinde Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. Midilli Adası, 450 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Ada, fethedildikten sonra bir Türk yurdu haline getirilmiş ve XX. yy'ın başlarına kadar adada Türk nüfusu artmış ve Midilli Adası'ndaki varlığını devam ettirmiştir.²⁹⁴ Fethedilen bazı adalara, Osmanlı tarafından iskan amaçlı Anadolu'dan göçler yaptırılmış ve adalara yerleştirilen Türklere toprak verilmiş ve bu kişilere ayrıca askerlikten ve vergiden muaf olma gibi bazı imkanlar tanınmıştır. İstimalet politikası gereğince de adalarda yaşayan gayrimüslim halkın da din ve vicdan özgürlüğü güvence altına alınmış ve bu politikanın bir getirisi olarak da, 400 yılı aşkın süre bu adalarda Müslümanlar ve gayrimüslimler bir arada rahatça yaşayabilmişlerdir.²⁹⁵ Midilli Adası, fethi sonrası bir sancak olarak örgütlenmiş ve adada timar sistemi uygulanmıştır.²⁹⁶

Midilli Adası'nın fethi sonrası Fatih Sultan Mehmet'in Mahmut Paşa'ya: *"Git, bu hisarın malını ele geçir ve halkını kayda geçir. Askerini, şehirlisini ve köylüsünü ve her kişinin elindeki parayı, altını ve kumaş gibi değerli şeylerini de kayda geçir."*²⁹⁷ Demiştir.

Belirtmekte fayda görüyoruz ki, ada merkezli ilk sancak olan Midilli Adası'nda 1462 yılında, fethinin ardından bir sayım yapıldığını bu konuşmadan

²⁹³ Küçük, Egemenlik Devri, ss. 3- 6.

²⁹⁴ Mehmet Turgut Berbercan, "Yunan Adalarındaki Eski Türk Varlığının Edebi İzleri I: Midilli", **Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi(KAREFAD)**, Sayı: 4, s. 14.

²⁹⁵ Fatih Özçelik, "19 yy. ve 20 yy. Başlarında Ege Adalarının İdari Yapısı ve M. 1903 (H. 1321) Tarihli Salnamaya Göre Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetine Genel İdari Birimleri", **Düzce Üniversitesi Yönetim ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2012, s. 4.

²⁹⁶ Midilli Adası'nın 1478 tarihinde Gelibolu Sancağına bağlandığını söyleyebiliriz. Bknz. Küçük, Egemenlik Devri, s. 17.

²⁹⁷ Zeki Arıkan, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Midilli", **XV. Türk Tarih Kongresi**, Cilt: 4, Ayırbasım, Ankara, 2010, 11- 15.09.2006, s. 1046.

²⁹⁸ Aşıkpaşazade, s. 209.

kolaylıkla çıkarabilmekteyiz fakat böyle bir defter bugüne ulaşmamıştır. Ancak adaya dair ulaşabildiğimiz en eski tahrirler 261 defter numaralı tahrir defteridir.²⁹⁸ Ki bu defter de 264 numaralı tahrir defterinin özetidir. Tarihleme olarak bu defter 1548 yılına aittir. Bundan sonraki tahrir defteri 1581 yılına aittir.²⁹⁹

4.4.1. İdari Yapı

Midilli Adası 1462 yılında Osmanlı egemenliğine girdiği tarihten itibaren Osmanlı idari sistemine dahil edilmiştir. 1534 yılında -Rodos'un 1522 yılında Osmanlı topraklarına katılması ile- *Cezayir- i Bahr- i Sefid Eyaleti* kurulmuş ve Midilli Adası da bu sistemin içine dahil edilmiştir. Hatta 1864 yılında Midilli Adası bir süreliğine bu eyaletin merkezi olmuş fakat 1867 yılındaki büyük deprem sonucu bu durumunu koruyamamıştır.

Üç kıtaya yayılmış olan Osmanlı Devleti'nin Avrupa Kıtası'ndaki parçası "Rumeli", Asya Kıtası'ndaki parçası ise "Anadolu" adını taşımaktadır. Bunlardan her biri, bir beylerbeyinin idaresindedir. Hem Rumeli hem de Anadolu Beylerbeyliği "üç tuğlu paşalar"ın idaresinde "eyalet"lere ayrılmış; eyaletler de "iki tuğlu paşalar"ın idaresinde "sancak"lara ya da "liva"lara ayrılmıştır.³⁰⁰

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılın ortalarına kadar Avrupa Kıtası'ndaki eyaletleri, Budin, Temeşvar ve Rumeli'dir. Asya Kıtası'ndaki eyaletleri ise Anadolu, Karaman(Konya), Eyalet- i Rum(merkezi Sivas), Erzurum, Kahramanmaraş, Van, Diyarbakır, Bağdat, Yemen, Şam ve Halep'tir. Afrika Kıtası'nda ise Mısır, Habeş, Trablusgarp ve Cezayir Eyaletleri'dir. Aynı zamanda Kaptan Paşa Eyaleti – ki sonradan burası için kullanılan isim Cezair- i Bahr- i Sefid'dir- de vardır.³⁰¹

Osmanlı Devleti'nde kuruluş yıllarından itibaren, -merkezi idare hariç- hizmeti yaygınlaştırmanın ilk aşaması Beylerbeyi kanalıyla olmaktadır. Beylerbeyilik bölgesi, livaya denilen sancaklara ayrılmıştır ve idaresinden de *Beylerbeyi*(Mirimiran) sorumludur. Paşa rütbeli ve iki tuğlu olan bu beylerbeyiler

²⁹⁸ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul, 2010, s. 124.

²⁹⁹ Ünal, XVI. Yüzyıl, ss. 21- 23.

³⁰⁰ Ünal, XVI. Yüzyıl, s. 30.

³⁰¹ A. Afşin Ünal, "XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir- i Bahr- i Sefid(Akdeniz, Ege Adaları ya da Kaptan Paşa Eyaleti)", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı : 12, Yıl: 2012, (Ege Adaları), s. 252.

“paşa sancağı” adı verilen beylerbeyilik merkezinde oturmaktaydılar. Beylerbeyi, XIV. yüzyıl boyunca taşra kuvvetlerinin başkumandanı ve çeşitli sancakların yöneticisi olan beylerin amiri konumundadır. Osmanlı sultanları, bir bölgeyi idare etmek için iki kişiyi görevlendirmişlerdir. Bunlardan ilki yürütme kuvvetini barındıran “beylerbeyi”; diğeri ise yargı kuvvetini barındıran “kadı” dır. Beylerbeyi, kadının hükmü olmaksızın kimseye cezai bir hüküm veremezdi. Kadı ise hükümlerinde serbest olmakla birlikte, doğrudan padişahın emri altındaydı. I. Murat döneminde Balkanlardaki fetihlerin devamı ile elde edilen toprakların idari kontrolü zorlaşınca, Lala Şahin Paşa Rumeli Beylerbeyi olarak atanmış ve Beylerbeyilik sayısı Anadolu ve Rumeli olmak üzere ikiye çıkmıştır. Eyaletleri oluşturan sancakların en yüksek idarecisi ise “sancakbeyi”dir. Sancakbeyinin başlıca görevi, bölgesinde güvenliğı sağlamak ve sipahi ile reaya arasındaki ilişkilerin kanuna uygun bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır.³⁰² Midilli Adası’nın ilk sancakbeyi ise Sisamlı Ali’dir.³⁰³ 1542 yılında Sancakbeyi Hüseyin Bey iken, 1546 yılında Mustafa Bey bin Cafer Bey ve 1550 yılında ise Süleyman Bey Sancakbeyi olmuştur. Bu sancakbeyleri, Midilli Adası bir ada sancağı olduğu için daha çok “derya beyi” de denilen deniz ümerası arasından arasından seçilmekteydiler. Bu kişilerin deniz tecrübeleri vardır ve gerektiğinde bahar aylarında sefere çıkılacağı zaman, vakit kaybetmeden emirlerinde bulunan sipahilerle gemiye binip, donanmaya istedikleri yerde eşlik edebilmekteydiler. Kaptan- ı Derya, Osmanlı merkez teşkilatının yöneticilerinden birisidir. Görevi ise, önemli denizaşırı eyaletleri ve adaları yönetmek, ve ayrıca donanmanın her an güçlü tutulmasını sağlamaktır. Kaptan- ı Derya aynı zamanda, Osmanlı deniz teşkilatının en büyük amiri ve donanmanın başkomutanıydı. “Kaptan- ı Derya” unvanı, XVI. yüzyıldan itibaren Türkler'deki "Derya Beyi" unvanının yerine kullanılmaya başlanmıştır. Yıldırım Bayezit döneminde Gelibolu Tersanesi’nin kurulmasından sonra derya beyleri, Çanakkale Boğazı’nın korunması ve Anadolu ile Rumeli arasında irtibatın sağlanması gibi görevleri yürütmüşlerdir. Zamanla Osmanlı Devleti’nin topraklarının genişlemeye başlaması ile birlikte donanma ile ilgili işler de çoğalmış ve bu makama daha yüksek rütbe ve yetkiye sahip kişilerin atanması gerekli olmuştur. Böylelikle Kaptan- ı Deryalık, denizciliğın gelişmesiyle ortaya çıkan ve oldukça geç gelişen bir yüksek

³⁰² Ünal, XVI. Yüzyıl, ss. 37- 40.

³⁰³ Kritovulos, s. 545.

memurluk olarak Osmanlı Devlet Teşkilatı içindeki yerini almıştır.³⁰⁴ Sancakbeyinin görevlerine geldiğimizde ise, idari ve askeri olmak üzere görevleri vardır. İdari görevi, idaresi altındaki reayanın rahat ve huzur içinde yaşamasını sağlayarak, sancağın düzenini sağlamak; askeri görevi ise kendi kapı halkı ve cebelüleri ile birlikte sefere katılmaktır. Sancaklarda, yargı görevi de sancakbeyine verilmiştir. Bu görevlere karşılık olarak sancakbeyleri idaresinde bulunan sancakta işlenen cürümlerin –yani timar topraklarında suç işleyen kişilerden alınan vergi- vergilerinin hepsini ya da yarısını almaktadır.³⁰⁵ Sancakbeyleri, sefer zamanlarında kendi has ve salyanelerine göre birer, ikişer ya da üçer kadırga ile donanmaya destek vermişlerdir ve kendi eyaletine bağlı her bir sancak, düzenli bir hiyerarşi içinde Kaptan- ı Derya'nın sıkı denetimine tabi tutulmuştur. Kaptan Paşa Eyaleti'ne bağlı her bir sancağın sefer sırasında belli sayıda gemi ve asker sağlama zorunluluğu, Osmanlı Donanması'nın tıpkı kara ordusu gibi oldukça düzenli bir şekilde işlediğini göstermektedir.³⁰⁶

Osmanlı Devleti'nin yönetiminde denizlerle ilgili olan idari birim Cezayir- i Bahr- i Sefid olarak bilinen Kaptanpaşa Eyaleti'dir. Kaptanpaşa Eyaleti ayrıca bu bölgedeki tek taşra birimidir. Osmanlı Devleti'nin denizcilik ile ilgili politikalarının yönlendirilmesinde ve uygulamasında önemli görevler üstlenen Kaptanpaşa Eyaleti, temelde Ege Adaları ve sahil sancaklarından oluşmaktadır. Kaptanpaşa Eyaleti'nin merkezi (Paşa Sancağı) kesin olmamakla beraber Saruca Paşa'dan itibaren Gelibolu Sancağı olarak kabul edilmektedir. Yavaş yavaş Osmanlı egemenliğine katılan Ege Adaları, diğer Osmanlı egemenlik alanlarında olduğu gibi zamanla gelişen ve bazı uygulamaları bu bölgeye ait olan bir idari yapı ile teşkilatlandırılmıştır. İlk fethedilen Limni, Taşoz, Semadirek ve Gökçeada, Osmanlı deniz kuvvetlerinin komutanı sıfatıyla “kaptan- ı derya” nın yönetimini üstlenmiş olduğu Gelibolu Sancağı'na bağlanmıştır.³⁰⁷

Kaptan Paşa Eyaleti'ne “*Cezayir Eyaleti*” adı da verilmiştir. “*Cezair*” “*adalar*” anlamına gelmektedir.³⁰⁸ Daha çok adaları ve sahil yerlerini kapsadığı için bu ad verilmiş olabilir. Bir diğer görüş de önceden Cezayir Sultanı olan Barbaros

³⁰⁴ Pamir, ss. 39- 40.

³⁰⁵ Ünal, XVI. Yüzyıl, s. 42.

³⁰⁶ Pamir, ss. 51- 52.

³⁰⁷ Küçük, Türk Hakimiyeti, s. 22.

³⁰⁸ Develioğlu, s. 139.

Hayrettin Paşa, Osmanlı hizmetine girdikten sonra Cezayir tekrar onun yönetimine bırakılmış ve Kaptanpaşa Eyaleti dağıtılmıştır. Yerine Cezayir- i Bahr- i Sefid Eyaleti'nin kurulması da tam olarak Barbaros Hayrettin Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmesiyle başlamıştır. Bu sebeple de eyalete bu isim verilmiş olabilir.

Kaptan Paşa Eyaleti de diğer eyaletlerde olduğu gibi çeşitli sancaklardan oluşmaktadır ve bu sancaklar devletin sınırlarının genişlemesine paralel olarak XVII. yüzyılda haslı ve salyaneli olarak iki bölüme ayrılmıştır. Bunlardan Gelibolu, Eğriboz, İnebahtı, Midilli, Sığacık, Kocaeli, Karlıeli, Rodos, Biga ve Mezistre sancakları salyanesiz(haslı, yıllıksız); Sakız, Nakşa ve Mehdiye sancakları ise salyaneli (yani yıllıklı) sancaklardır. Kaptan Paşa Eyaleti'nin sınırları ve bu eyalete bağlanan sancaklar devletin sonraki dönemlerinde çeşitli toprak kayıpları ya da yapılan kanuni düzenlemeler sonucunda değişikliklere uğramıştır.³⁰⁹

Bakıldığında Gelibolu, bu eyaletin ilk yönetim merkezidir ve bu statü XIX. yy ortalarına kadar da devam edecektir. Gelibolu Sancağı, coğrafi açıdan bağımsız bir şekilde ele alınsa da ilk dönemlerde Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlıdır. Fetih sonrasında ilk sancak haline getirilen yer Midilli Adası diğer adalara göre daha farklı bir tarzda örgütlenmeye sahiptir. Bu ada uzun süre boyunca sancak olma durumunu devam ettirmiştir. Midilli Adası'nın 1534 yılında Cezayir- i Bahr- i Sefid Eyaleti kurulmadan önce hangi beylerbeyliğine bağlı olduğu açıklık kazanmamıştır. Yavuz Sultan Selim dönemine ait bir kaynakta Midilli Adası'nın, Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlı bulunduğu yazmaktadır. Aynı zamanda Midilli Adası bir adadan ibaret olan ilk Osmanlı Sancağı olma özelliğine de sahiptir.³¹⁰

Midilli Adası'nın hangi eyalete bağlı olduğuna dair görüşlerden biri Midilli Adası'nın Kaptanpaşa³¹¹ Eyaleti'ne bağlı olduğu yönündeyken; bir diğer görüş ise adanın Rumeli Eyaleti³¹², ne bağlı olduğu yönündedir. Bu bilgiler ışığında denilebilir ki, fethedildiğinde diğer adalardan farklı bir şekilde idari olarak teşkilatlandırılan Midilli Adası'nın başlangıçta hangi beylerbeyliğine bağlı olduğu kesin olarak

³⁰⁹ Pamir, ss. 51- 52.

³¹⁰ Küçük, Türk Hakimiyeti, ss. 22, 23., Mahmut Şakiroğlu, “Cezayir- i Bahr- i Sefid”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 7, 1993, s. 500.

³¹¹ Özçelik, s. 4., Pamir, s. 47.

³¹² M. Tayyib Gökbilgin, “Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları”, Şehir ve Kasabaları, **Belleten**, Cilt: 20, Sayı: 78, s. 251; Küçük, Türk Hakimiyeti, s. 23; Küçük, Egemenlik Devri, s. 22. , Oğuz, Osmanlı Vakıfları, s. 79.

bilinmese de, 1534 senesinde Cezayir- i Bahr- i Sefid kurulduğunda bu Beylerbeyliği'ne dahil edilmiştir. Hatta sonrasında 1864 senesinde Midilli Adası bu eyaletin merkezi olmuş, 1867'de meydana gelen büyük depreme kadar da bu durumunu devam ettirmiştir.³¹³ 1522 yılında Rodos Adası'nın fethi ile, bu ada merkezli olmak üzere çevredeki adaların aynı idari teşkilatta yer alması söz konusu olmuştur. Rodos Adası fethedilince hemen bir sancak haline getirilmiş ve dönemin Midilli Sancakbeyi Dizdarzade Mehmet Çelebi'nin idaresine bırakılmıştır. Böylelikle Midilli ve Rodos Adası birlikte zikredilen bir sancak olmuştur. Bakıldığında bu durum, bu iki adanın yetersiz mali koşullarından dolayı ortaya çıkmıştır. Rodos'un ekonomik kapasitesinin tespiti henüz yapılmadığı ve Rodos'un zorlu savaş sonrası kalkındırılması ve askeri olarak güçlendirilmesi için de geçici olarak bu yola başvurulmuş olunabilir. Midilli'nin ve Rodos'un bu birlikteliği belli bir süre devam etmiş ve Kanuni Sultan Süleyman dönemi başlarına ait sancak tayin listelerinde bu iki adanın birlikte anıldığı ve İsfendiyaroğlu Celil Bey'e verilmiş olduğu bilinmektedir. 1528 tarihli olduğu tahmin edilen bir defterde ise Midilli adı geçmez ve "Liva- i Rodos ve Cezair" tabirine rastlanır. Bu kayıt, Rodos merkezli olmak üzere Midilli Adası da dahil civardaki adalar grubunun bir idari teşkilatlanmada olduğunu belirtir. Bu adaların birlikteliği Cezayir- i Bahr- i Sefid Beylerbeyliği'nin kuruluşuna kadar devam etmiş olmalıdır.³¹⁴ Şubat 1534 yılında Barbaros Hayrettin Paşa'nın beylerbeyliğe getirilip Cezayir- i Bahr- i Sefid Eyaleti'nin oluşturulması, Ege Adaları'nın durumlarında belirleyici bir etken olmuştur. Eyalet, kaptanpaşanın sorumluluğundaydı dolayısıyla belirli bir düzen içerisine alınanlar dışında kalan daha küçük adalar topluluğu merkezi hükümet tarafından doğrudan onların mali ve idari tasarrufuna bırakılmıştı. Eyalet, yapısı dolayısıyla kıyılarla irtibatını sürdürmekteydi. İlk kurulduğunda, Midilli ve Rodos dışında ada merkezli sancak yoktur. Eyaletin ilk merkezi Rodos olmuştur.³¹⁵ Midilli Adası da 1864 yılında kısa bir süreliğine bu eyalete merkezlik yapmıştır.

Midilli Adası, savaş ile Osmanlı topraklarına dahil edildiği için bütün tasarruf hakkı Osmanlı Devleti'ne aittir. Bu demektir ki savaş olmadan yani anlaşma

³¹³ Ünver, s. 3.

³¹⁴ Feridun Emecen, "Ege Adaları'nın İdari Yapısı", **Ege Adaları'nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, (Ed. İdris Bostan), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2003, (İdari), ss. 10- 11.

³¹⁵ Emecen, idari, ss. 14- 15.

ile Osmanlı Devleti'ne dahil olan yerlerin durumu daha farklı olmaktadır. Teslim olmayıp, direnen yerler için ise bu durum kazanan tarafın belirleyiciliğinde olmuştur. Midilli Adası'na nüfus nakli için harekete geçilmiş, hemen emlak, arazi ve nüfus sayımı yapılmıştır. Ada bir sancak haline getirilmiştir. Hemen ardından adaya sancakbeyi, kadı, dizdar, subaşılar ve muhafızlar atanmıştır. Adada timar sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Şehirli ve köylü yerli halka dokunulmamış, bu kişilerin istedikleri yerde oturmasına izin verilmiştir.³¹⁶ XVI. Yüzyılın ortalarına doğru Midilli Sancağı 8 idari bölüme ayrılmaktaydı. Bunlardan iki tanesi –Midilli merkez şehri ile Molova- adli yargıyı temsil eden “Kadı” ve şer’i mahkemenin buralarda bulunmasından dolayı birer kaza merkeziydiler. Geriye kalan 6 idari bölüm ise; Kalonya, Herse, Kelemye, Yera, Fesleke ve Köreke'dir. XVI. Yüzyılda Midilli merkez kazası son derece gelişmiş bir yapıdadır. Merkezde 1548 yılında 15 adet mahalle bulunmaktadır.Şehirdeki 6 mahalle Müslümanlar; 8 mahalle ise Hristiyanlar tarafından iskan edilmiştir. Bir mahallede ise –İpşiferye- hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar beraber yaşamaktaydılar.³¹⁷

Midilli Adası'nın korunması sancakbeyinin sorumluluğunda olmakla birlikte, sancakbeyinin deryabeylerinden seçilmesi sebebiyle, her yıl bahar döneminde kaptan paşanın emrindeki merkezi donanmaya katılır veya merkezden görevlendirilirse derya beylerinden birisinin öncülüğünde Ege Denizi'ndeki ve Akdeniz'deki Osmanlı Devleti'ne ait sahildeki yerleşim yerlerini ve ticaret gemilerini düşman donanmalarından ve korsanlarından korurlar ve denizlerdeki asayişî sağlarlardı. Bu sebeplerle, sancakbeyi ve askerler Midilli Adası'nın güveliği ile ilgili geri planda kalmışlardır. Çünkü bir savaş durumunda Osmanlı donanmasına eklenmiş ve adayı korumak için kalan askerlerin sayısı azalmıştır. Bu durumu korumak için devlet tarafından bazı düzenlemeler yapılmış ve hükümler oluşturulmuştur. Örneğin Kıbrıs'ın fethinde, Midilli Sancakbeyi 3. 000 akçeden fazla timara tasarruf eden cebelüleri ile –eğer bunlar yetmez ise kalelerde görevli azap ve hisar erlerinden tamamlamak suretiyle- donanmaya katılmıştır. Ada muhafazasında da 3. 000 akçeden az timar tasarruf eden süpahiler, alaybeyinin kumandasında kalmışlardır. Osmanlı Devleti'nin ada ve denizaşırı bölgelerde fetih faaliyetlerinde bulunduğu dönemlerde, donanmaya katılacak askerlerin sayısı artmakta ve böylece adada daha

³¹⁶ Küçük, Egemenlik Devri, ss. 17, 18.

³¹⁷ Ünal, XVI. Yüzyıl, ss. 104- 105.

az sayıda asker kalmaktadır. Midilli Adası'nın korunması için görevli olan askerler ile denizde korsanlarla mücadele eden askerler farklı olup, gerekmedikçe kalenin korunmasında görevli olan askerler gemilere alınmamışlardır. Midilli'de istihdam edilen askerler, dört bölük olup (sipahi, topçu, hisar erleri ve azablar) üçer ay adanın korunması için denizde ve gemide hizmet ederler; senenin geri kalanında ise kalede bulunurlardı.³¹⁸

Midilli Sancakbeyi'nin merkeze karşı belli başlı görevleri mevcuttur. Bunlardan ilki; Osmanlı Devleti, iç huzuru sağlamak, kıyı semtlerini ve adaları korumak, ticaret gemilerinin denizlerdeki güvenliğini sağlamak için Osmanlı donanması ile birlikte derya beyleri her yıl bahar döneminde denize açılmaktaydılar. Osmanlı merkezi bunun için her yıl derya beylerine hükümler göndermişler ve saydığımız konularda hazır olmaları ve kaptan- ı derya donanmasına dahil olmaları emredilmekteydi. Bir diğeri; Midilli Sancakbeyi'nin Osmanlı donanmasına katılarak sefere çıkmasıdır. Başka bir görevi ise; Akdeniz'de var olan korsanlık faaliyetleri ile mücadele etmesidir. Bir diğer görevi; ihracatı yasak olan malların kontrolünü yapmak da sancakbeyinin görevidir. Sancakbeyleri aynı zamanda; İstanbul'a gelip giden devlet görevlilerinin gkendi bölgelerindeki güvenliğinden sorumluydular. Gerekirse bu kişilerin güvenliğini sağlamak için refakatçi olarak asker verirler, iâşelerini sağlarlar ve hatta görevlerinin büyüklüğüne göre bazı zamanlarda bu görevlilere gidecekleri yere kadar eşlik etmekteydiler. İstanbul'a gelecek malların naklinin yapılmasında ve gemi yapımı ve bakımı için tersaneye malzeme ve usta sağlanması da sancakbeyinin görevleri arasındadır.³¹⁹

Görüldüğü üzere Midilli Adası, Fatih Sultan Mehmet tarafından 1462 yılında fethedilir edilmez, Osmanlı idari teşkilatlanması içerisine alınmış ve bir sancak olarak örgütlenmiştir. Midilli Adası'nın en önemli özelliği ise bir adadan ibaret olan ilk sancaktır. Yönetimine atanan sancakbeyleri adanın her türlü görevinden sorumlu olmuşlardır. Rodos Adası'nın 1522 yılında fethedilmesinin ardından, bu iki ada aynı sancakbeyinin idaresi altına girmiş; 1545 yılında bu adalar tekrar ayrılarak müstakil birer sancak haline getirilseler de³²⁰ her ikisi de 1534 yılında oluşturulan Cezayir- i Bahr- i Sefid Eyaleti'ne dahil edilmiştir.

³¹⁸ Ünal, XVI. Yüzyıl, ss. 133- 135.

³¹⁹ Ünal, XVI. Yüzyıl, ss. 150- 167.

³²⁰ Küçük, Türk Hakimiyeti, s. 23.

4.4.2. Ekonomik Yapı

Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinin ilk aşaması, özel şartlar dışında, fethedilen yerlerde genellikle o yerin ekonomik ve demografik yapısını tespit edici bir şekilde sayımlarını yapmak ve böylelikle vergiye tabi tutulacak kapasiteyi ölçmek olmuştur. Aynı zamanda timar sisteminin de temelini oluşturan bu sayım işlemi, sancak adı verilen idari birimin veya belirli bir bölgenin bütün iktisadi temel öğelerinin kapsamlı dökümünü içermektedir. Bu çeşit geniş kapsamlı sayımlar, belirli sürelerde veya ihtiyaca göre yapılır ve elde edilen rakamlar, vergi değerlerinin anlaşılmasında önem arz ederlerdi. Osmanlı yöneticilerinin adaların yetersiz olan insan kaynaklarını yerinde tutma ve böylelikle buraları aynı zamanda bir iktisadi bütün içine alma sebebiyle hareket ettiği ve uygulamalarında da bu durumu esas aldıkları anlaşılmaktadır. Doğrudan şahıslardan alınacak vergileri toplu ve ölçülü bir tutar içerisinde düşünceleri bile (maktu sistem) bu durumun açıkça yansımasıdır. İmparatorluk topraklarında bölgesel özellikler daima göz önünde bulundurulmuştur. Ancak bu durum merkezi idarenin etkisinin zayıf olduğu düşüncesini ya da bölgenin özerk bir yapıya sahip olduğu fikrini akla getirmemelidir.³²¹

Ege Adaları'nın iktisadi yapısı tarih boyunca sınırlı olmuştur. Bazı adalar hariç çoğu ada zirai bakımdan çok fakir bir yapıya sahiptir ve üzerlerinde yaşayan halk da hayatını denize borçlu olarak sürdürmektedir.³²² Osmanlı devleti iase konusunda çağdaş devletlerden farklı bir tavır sergilemiştir. Osmanlı Devleti'ne göre iktisadi faaliyetin asıl amacı, insanların ihtiyacını karşılamaktır. Bununla birlikte üretilen ürünlerin ve hizmetlerin olabildiğince bol, kaliteli ve ucuz olması asıl hedeftir. Bu da ancak tutarlı bir politika ile mümkündür. Bu dönemde teknolojinin gelişmemiş oluşundan dolayı üretimde verim düşük ve üretimde tamamıyla tabiata bağımlılık söz konusudur. Aynı zamanda üretilen ürünlerin ulaşımı çok zor ve pahalıdır. Böyle bir durumda Osmanlı Devleti, ekonomide mal talebini bollaştırmak, kalitesini yükseltmek ve fiyatını düşürmek için üretim ve ticaret üzerine sıkı bir müdahaleciliği benimsemiştir. Ziraatte, olabildiğince çok verim alabilmek için toprağın verimine

³²¹Feridun Emecen, "Ege Adaları'nda Mali Yapı", **Ege Adaları'nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, (Ed. İdris Bostan), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2003, (Mali), ss. 58- 59.

³²² Ünal, XVI. Yüzyıl, s. 168.

göre 60 ile 150 dönüm arası bir arazi tesis edilmiştir. Bu toprak parçasının bölünmesini önlemek için mülkiyet hakkı fertlere değil fertlere babadan oğula geçecek şekilde kiralanmış sayılmaktadır. Bu toprakların alım satımına ve vakfedilmesine izin verilmemiştir. Aynı zamanda çiftçilerin üretimi düşürmeye sebep olacak şekilde toprağı terketmeleri, göç etmeleri ve toprağı işletmeden bırakmaları da yasaklanmıştır. Bu zirai alanlardan gelen gıda maddeleri ile ham maddeleri kaza merkezinde satın almak, işlemek ve tüketiciye satmak kasaba esnafının sorumluluğundaydı. Devlet dengeyi sağlamak için bu esnafları, belli ortalama büyüklükleri aşmayacak kapasitedeki işyerlerine veya dükkanlarına sahip ustalardan oluşan, eşitlikçi bir cemaat şeklinde faaliyette bulunmalarını sağlayacak şekilde bir düzenlemeye tabi tutmuştur. Bu şekilde örgütlenen esnafların faaliyeti ile kazanın ihtiyacı karşılandıktan sonra fazla kalan üretim; ordu ve sarayın ihtiyaçlarını gidermek için kullanılmaktaydı. Geri kalan kısım da devletin merkezi olan ve nüfusun 500.000'i aştığı İstanbul'a gönderilmek üzere tüccarlara teslim edilirdi. 1581 yılında İzmir, Aydın, Midilli, Foça, Menemen, Ayazment ve Tuzla gibi Akdeniz kıyılarındaki kadılara gönderilen hükümde, bu bölgelerde fazlaca yetişen üzüm ve incir gibi yaş ve kuru meyveyi, pekmezi ve turşuyu semtlerinin ihtiyaçları görüldükten sonra gayrimüslümlere, Selanik ve Mısır'a vermemeleri; artan tüm meyvelerini İstanbul'a göndermeleri ve başka hiçbir yere yaş ve kuru meyve göndermemeleri ve bu yerlere hariçten meyve almak için gelen gemilerin yakalanması konuları yer almıştır.³²³

Osmanlı Devleti, zirai topraklarda ilke olarak devlet mülkiyetini benimsemiştir. Timar sistemi de bunun uygulamasıdır. Timar en genel anlamıyla *“geçimlerini veya hizmetlerine ait masraflarını karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, belirli bölgelerden kendilerine ödenen vergi kaynaklarına”* verilen isimdir. Timar sistemi önceki İslam devletlerinden Selçuklular'daki ikta sisteminden miras kalmıştır. Timar sistemi Osmanlı Devleti'nde üç kısma ayrılmaktadır. Senelik geliri 20.000 akçeye kadar olan topraklar “timar”, 20.000- 100.000 akçe geliri olan topraklar “zeamet” ve geliri 100.000 akçeden fazla olan topraklar da “has” adını

³²³ Nihat Karaduman, **XVI. Yüzyılda Midilli Adası (Arşiv Kaynaklarına Göre)(MD: I- LXXIII) Transkripsiyon**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 1999, ss. 26-27.

almaktadırlar. Tımar, sipahi denilen eyalet askerlerine tahsis edilmektedir. Tımarlar nitelik olarak üçe ayrılmaktadır. Sistemde en büyük yeri teşkil eden tımar, “eşkinici(mülk) tımarı”dır. Bunu elinde bulunduran sipahiler *alaybeyi* bayrağı altında sefere eşlik ederler ve sefere giderlerken yanlarında *cebelü* götürmek zorundadırlar. Bir diğeri ise kale muhafızlarına verilen “müstahfiz tımarı”dır. Sınır boylarında bulunan bazı camilerin imamlarına ve bazı saray hizmetlisine özel olan tımar ise “hizmet tımarı”dır. Aynı zamanda İslam hukukuna göre de arazi üç kısma ayrılmıştır. Birincisi “arazi- i öşriyye”dir, ki bu toprakların sahipleri “müslim”dir, ikincisi “arazi- i haraciyye”dir ve bu toprakların sahipleri zımmi ve sonuncusu da “arazi- i miriyye”dir ki bu topraklar fetih yoluya ele geçen topraklardır ve bu toprakların sahipleri de fetihle ele geçirilerek idare edilen toprakların sahipleridir ve “*tegallübi*”olarak adlandırılır. Midilli Adası da Cenevizli Gattilusiolardan fetih yoluyla alındığı için toprak idaresi açısından arazi- i miriyye sınıfındadır.³²⁴ Midilli Adası(Rodos da dahil) kendisi bir sancak olduğu için, bir Osmanlı sancağının sahip olduğu tüm idari personele sahip durumdadır. Tımar sistemi Midilli Adası’nda da uygulanmış ve padişah, beylerbeyi, sancakbeyi hasları, zeamet ve tımarlar mevcuttur. Vergilerin toplanmasında muhassıl, mültezim gibi özel ya da resmi görevliler yer almaktadır. Midilli Adası (tıpkı Rodos, Limni, Boğazönü Adaları gibi) alışılmış Osmanlı uygulamalarına muhatap olmuştur.³²⁵ Midilli Adası’nda 1548 yılında 64 adet tımarın toplam tutarı 578. 385 akçedir. Bu da, bu tarihte adanın toplam geliri olan 1. 375. 979 akçe içerisinde %42’lik önemli bir payı oluşturmaktadır.³²⁶

Bir sancağa ait gelirler, genel olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Bunlardan ilki padişah hasları olarak merkeze alınmakta; diğeri ise dirlik sahipleri arasında bölüşdürölmektedir. En fazla payı alan dirlik sahibi ise sancakbeyidir. Zeamet ve tımar sahipleri de sancakbeyini takip etmektedir.³²⁷ Midilli Adası’nda 1548 yılında padişah hassına ayrılan gelirler toplam 569. 708 akçedir. Adada, 1548 yılında sancakbeyi haslarının toplamı ise 166. 286 akçedir.³²⁸

Alaybeyi, bir sancakta ya da eyalette bulunan tımarlı sipahilerin amiri olup serbest timara sahiptir. Her sancağa, o sancağın sancakbeyinin teklifiyle bir adet

³²⁴ Karaduman, ss. 10- 12.

³²⁵ Emecen, İdari, s. 20.

³²⁶ Ünal, XVI. Yüzyıl, s. 85.

³²⁷ Ünal, XVI. Yüzyıl, s. 53.

³²⁸ Ünal, XVI. Yüzyıl, s. 56, 58.

alaybeyi tayin edilebilmekteydi. Sancakbeyinden sonra, sancaktaki en yetkili kişi alaybeyidir. 1548 tarihinde Midilli’de Alaybeyi olarak Hüseyin Bin Ahmet bulunmaktadır. Bu kişi Yera Nahiyesi’nin Oskoplo Karyesi’nin timarını İbrahim bin Hacı Nasuh ile paylaşmaktadır ve bu timarın miktarı 11. 020 akçedir.³²⁹

Ege Adaları’nın ticari faaliyetlerinin denize bağımlı olduğu ve kısıtlı bir ekonomik yapıya sahip oldukları bilinmektedir. Genel itibariyle tarıma dayalı ekonomik değerleri dikkate alan Osmanlı sistemi, adalarla ilgili mali düzenlemeleri yaparken, bu adaları sürekli “*sengistan*” yani “*taşlık, tarıma elverişsiz*” olarak tanımlamış ve hemen hemen tüm düzenlemelerini buna göre yapmışlardır.³³⁰ Midilli Adası’nın ticari hayatı Anadolu Yarımadası’nda bulunan Ayazmend(Altınova) ve Edremit kazalarına bağlı bulunmaktadır. Bu üç yer, ticari bağlarla birbirine kenetlenmiş durumdadır.³³¹ Midilli Adası’nda yetiştirilen ürünler, özellikle hububat ve bakliyattan oluşmaktadır. Bu tarım ürünleri buğday başta olmak üzere, arpa, darı, çavdar, çeltik, bakla, incir, zeytin, zeytinyağı, pamuk, keten, şıra, burçak, badem, ceviz, nohut, börülce, susam, ipek kozası, hayvan yemi ve mercimektir. Bu ürünler ada halkının ekonomik yaşantısında önemli bir paya sahiptir. Bunlardan başka ada halkının arıcılık ve hayvancılıkla uğraştıklarını onlardan alınan “adet- i ağnam”, “resm- i ağıl” ve “resm- i kovan” vergilerinden anlamaktayız. Ayrıca “bid’at- i hınzır” vergisinden de gayrimüslim halkın domuz besiciliği yaptığını anlamaktayız. XVI. Yüzyılda Midilli Adası’nda buğdaydan sonra ikinci sırayı bağcılık almaktadır. Şarap yapımı, diğer ürünlere oranla daha fazladır. İstanbul’un kuru üzüm, pekmez, turşu ihtiyacının bir kısmı Midilli Adası’ndan karşılanmaktadır. XVI. Yüzyılda Midilli’nin en önemli gelir kaynaklarından birisi de zeytin ve zeytinyağı üretimidir. Midilli Adası’nın diğer bir sanayi faaliyeti ise tuz ocaklarıdır. Midilli ve Kalonya’da tuz ocakları bulunmaktadır. Bir diğer sanayi kolu olan zift üretimi ise adadaki hemen hemen her kazada mevcuttur.³³²

Genel olarak Ege Adaları’nın narenciyeleri, zeytin ürünleri ve bağlarından elde edilmiş olan mahsulleri çoğunlukla Osmanlı sarayına yönelik bir özelliğe sahiptir.³³³ Bağ bozumu mevsiminde bazı Hristiyan ve Yahudi tüccarlar adaya gidip ada

³²⁹ Ünal, XV. Yüzyıl, ss. 49- 50.

³³⁰ Emecen, Mali, s.57.

³³¹ Emecen, Mali, s. 62.

³³² Ünal, XVI. Yüzyıl, ss. 210, 211.

³³³ Emecen, Mali, s. 68.

halkından üzüm satın almayı istemekte; zaman zaman da henüz üzümler yetişmeden parasını ödeyip, üzüm yetiştirenleri kendilerine bağlamaktaydılar. Fakat, İstanbul'un kuru üzüm, pekmez ve üzüm turşusuna ihtiyacı olduğu için ve orada şarap üretiminin yasak olmasından dolayı Ege sahillerindeki adaların ve kazaların kadılarına “üzümün dışarıya verilmemesi ve şarap yaptırılmaması” konularında hükümler gönderilmiştir.³³⁴

Osmanlı döneminde Midilli Adası, üretilen sebze ve meyve miktarının bolluğu sebebiyle “*Osmanlının bahçesi*” olarak adlandırılmıştır. Midilli Adası'nın toprakları oldukça verimlidir ve sahip olduğu orman arazisinin bolluğundan dolayı ada “*yeşil ada*”, “*zümrüt ada*” olarak adlandırılmıştır. Midilli Adası'nda hatta özellikle Kaloni Körfezi'nde sardalya balıkçılığı, tuzlu balık konservesi ve salamura su ürünleri üretimi, hayvancılık ve bunlardan elde edilen beyaz peynir –ki ada beyaz peyniri ile meşhurdur-, kaymak, manda yoğurdu üretimi ve tarım çok gelişmiştir. Doğal zenginlikleri ve tabiat güzellikleriyle Midilli Adası:

“Nasıl ki Rodos Bahr-i Sefid'in kıymetli taşlarla bezenmiş bir tablosu, Sakız kokulu bir buketi ise Midilli de, cennet gibi temiz bir havanın, verimli bir toprağın, yetiştirdiği feyz ile dolu olan çiçekler ve çeşitli meyvalardan oluşan mükemmel ve eşsiz çelenkeler içinde o levhanın altın çerçevesi, o demetin gümüş vazosu”

olarak tanımlanmaktadır.³³⁵

Midilli Adası'nda ticaret dışında doğrudan kendi kaynaklarından oluşan ve mali kaynak yani mukataa haline getirilen ürünlere bakıldığında özellikle zeytinyağı üretimi ön plana çıkmaktadır. Zeytinyağının daha çok XVII. yüzyıldan sonra ön plana çıktığı söylenebilir. Bunun öncesinde devlet işletmesi olarak Midilli Tuzlası ön plana çıkmıştır. Doğrudan merkeze giden bu vergi ürününün yanısıra gümrük gelirleri, mum imalatı, balık avcılığı, pazar vergi kaynakları mültezimler aracılığıyla toplanmaktadır.³³⁶

Osmanlı Devleti, idaresi altına aldığı yerlerde o bölgenin özelliklerini dikkate alarak, o özelliklere uygun bir idare şekli oluşturmuştur. Bundaki amaç ise orada yaşayan halkı rahatlatmak ve onların devlete olan bağlılığını artırmaktır. Bu

³³⁴ Karaduman, ss. 29- 30.

³³⁵ Berbercan, s. 15.

³³⁶ Emecen, Mali, s. 64.

uygulamanın da en belirgin örneklerine adalarda rastlayabiliriz. Fethedilmelerinden sonra adalara göçü teşvik eden politikalar izlenmiş, buralara yerleşecek olan kişilere vergi muafiyeti uygulanmış, yine buralarda yaşayanlara din ve mezhep özgürlüğü sağlanmıştır. “*Demogerondia*” denilen ve halkın seçtiği on iki üyeden oluşan “*Mahalli Meclis*” bir bakıma belediye görevi görmektedir. Osmanlı yönetimi, son derece sınırlı görevlere sahip bu meclisin varlığını daha ekonomik ve pratik bulmuştur. Tabiki bu sistem her yerde uygulanmamıştır. Bununla birlikte fetihlerinden itibaren bu adalarda uygulanan mali bir sistem vardır. Adaların dağılımı ve gelir seviyeleri dikkate alınarak, her ada için yıllık bir vergi belirlenmiştir. Bu toplam vergi de belli taksitlere ayrılmıştır. Adanın nüfus sahibi kişileri “*maktu*” adı verilen bu vergileri toplayarak devletin yetkililerine teslim etmektedirler. Kanunla belirlenmiş olan bu vergiler dışında halktan ek olarak vergi alınması konusunda devlet büyük hassasiyet göstermektedir. Hükümdarlar, halkın vergilerin altında ezilmesini önlemek için ağır cezaları barındıran emirnameler çıkarmışlardır. Bu uygulamanın bir muhtariyet olduğu anlaşılmamalıdır, çünkü eğer kanun dışı bir şey olursa merkez hemen duruma müdahale etmektedir.³³⁷ Maktu vergi denilen sistem, belirli bir bölgeye ait bütün vergi birimlerini topluca niteleyebileceği gibi kararlaştırılan miktardaki bir vergiyi de belirtebilmektedir. Özellikle toplu bir rakam üzerinden alınan bu vergi, vasal devletler, haraçgüzar statüdeki beyler ve idaresi bölgesel yöneticilere bırakılmış olan bölgeler belirlenen bir rakam üzerinden yıllık olarak vergilerini öderlerdi. Başlangıçta Osmanlı idaresine alınan ve sonrasında iç işlerinde serbest bırakılan Midilli Adası, bu anlaşma şartlarıyla belirlenmiş toplu vergi ödemekteydi. İslami bir uygulama olan şer’i vergilerin başında gelen cizye, adalardaki Hristiyan unsurların da vermekle yükümlü olduğu temel vergiydi. Bu vergi onların tebaa olarak statülerini belirlemektedir. Cizye alınmak suretiyle, gayrimüslim halkın Osmanlı Devleti içerisindeki statüsü resmen tescil edilmiş olurdu. Cizyenin belirlenmesinde önc tahrirler esas alınmıştırsonra ise dadece cizyeleri tespit emeye yönelik müstakil sayımlar yapılmıştır. Devlet şar’i bir yönü olduğu için bu vergiye büyük önem vermiştir. Bu verginin özellikle askeri harcamalarda kullanılması için de bir bürokrasi

³³⁷ Yasemin Demircan, “Ege Adalarında Osmanlı Hakimiyeti”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 9, (Osmanlı Hakimiyeti), s. 678.

oluşturmuştur.³³⁸ Bu verginin Semadirek, Bozcaada, Taşoz gibi adalarda olduğu gibi Midilli Adası'nda da halkın refah seviyesine göre alınacağı kanunlarla belirlenmiştir.³³⁹

Osmanlı Devletinde vergiler şer'i ve örfi olarak iki başlık altında toplanmıştır. Ancak devletin reayadan aldığı vergiler üç büyük bölüme ayrılmaktadır.

1. Rüşum-ı Şer'îye (Zekât, Haraç, Öşür, Cizye vb.)
2. Rüşum-ı Örfîye (Çift, İспенç, Arus, Cürüm, Cinayet vb.)
3. Avarız-ı Divaniye ve Tekâlif-i Örfîye (Avarız Akçesi, Nüzul Bedeli, Sürsat vb.)³⁴⁰

Bakıldığında Aslında Hz. Peygamber devrinden Tanzimatın ilanına kadar bütün Müslüman ve Türk devletlerinde benimsenen vergi sistemi hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Osmanlı Devleti, ilk kuruluşunda vergilerini fethettiği yerlerdeki örf ve adetlere göre almış, fakat zamanla bütün kanunlarında olduğu gibi şer'i esasların etkisi altında kalmıştır. Şer'i vergiler, zekat, öşür, haraç, cizye gibi yaklaşık seksen adet vergiden meydana gelmektedir. Örfi vergilere gelince ise, Osmanlı vergi sisteminin merkezini oluşturmaktadır. Bu vergilerin, ilk defa II. Bayezit zamanında “*avarız vergisi*” adı altında, olağanüstü zamanlarda toplanan ve hükümdarın emriyle toplanan bir vergi olduğu görülmektedir. Örfi vergiler, geleneklere göre konmuş ve din ayrımı yapılmaksızın tüm reayadan alınan yerel ve olağanüstü harcamaları karşılamak için toplanan vergilerdir. Zamanla bu vergiler daimi vergiler içerisinde yer almıştır. Bu tür vergiler arasında harbe yardım için alınan “*imdadîye-i seferîye*” ve harp ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla “*iane-i cihadiye*” gibi vergi çeşitleri yer almaktadır. Ne kadar geçmişe gidilirse gidilsin ve ne amaçla konmuş olunursa olunsun, örfi vergiler savaş harcamalarının finansmanını sağlamaya yönelik toplanmıştır.³⁴¹

Öşür ya da aşar vergisi, 1/10 anlamına gelmektedir. Genel anlamıyla Müslüman olan tebaanın tasarrufundaki bir araziden 1/10 oranında alınan bir vergi türüdür. Aynı olarak alınan bu verginin oranları toprağın verimliliğine, iklimin

³³⁸ Emecen, Mali, ss. 72- 73.

³³⁹ Emecen, Mali, s. 75.

³⁴⁰ Ünal Taşkın, “Rüşûm-ı Örfîye”, **Tarih Okulu Dergisi**, İlkbahar-Yaz 2013, Sayı: XIV, s. 56.

³⁴¹ Ersan Öz, Tarihi Perspektiften Osmanlı'da Vergi, <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/12a/08.htm>, 14. 06. 2016.

uygunluğuna ve arazinin sulanabilirliğine göre değişmektedir. Haraç vergisi de fetihten sonra gayrimüslimlerin elinde bırakılan arazilerden 1/10 ile 1/2 arasında değişen oranlarda alınan bir vergi türüdür.³⁴² Cizye vergisi ise; Şer'i bir vergidir ve İslam devletlerinde gayrimüslim halktan toplanan vergiyi ifade etmektedir. İslam hukukunda gayrimüslimlere tanınan haklara karşın; onlardan istenen en önemli yükümlülük, yılda kişi başına belirli miktar cizye vergisi vermektir. Osmanlı Devleti'nde cizye vergisi veren gayrimüslimlerde, İslam hukuku gereğince bazı şartlar aranmaktaydı. Buna göre ; balığ olmuş, vücut ve akıl yönünden sağlam, işi olan ve en az 300 akçelik menkul mala sahip olan her gayrimüslim erkekten cizye vergisi alınmaktaydı. Kadınlardan, çocuklardan ve malullerden cizye alınmazdı. Aynı zamanda, voynuk, martalos ve eflak gibi özel askeri sorumluluklara sahip olanlar da yaptıkları iş karşılığı cizye vergisinden muaf tutulmuşlardır.³⁴³

Midilli Adası, Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girdiğinde bu adada da Osmanlı'daki sistem uygulanmaya başlanmıştır ve vergi de bunlardan birisidir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi alınacak vergiler o yerin ekonomik özellikleri göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

4.4.3. Sosyal Yapı

Ege Adaları'ndan yüzölçümü büyük, ana kıyılara yakın, ticari ve askeri açıdan önemli olanlar, tarihi süreç içerisinde yerleşim açısından birer çekim merkezi olmuşlardır. İstanbul'un fethinden sonra, uzun süren mücadeleler sonucu Osmanlı egemenliğine giren Ege Adaları'nda yerleşim olduğunu söyleyebilmek güçtür. İskan olan adalar genellikle yüzölçümü büyük, ana karanın kıyı şeridinde yakın, askeri ve ticari olarak güçlü olan adalardır. Osmanlı öncesinde burada yaşayan insanlar genellikle gayrimüslimdir. Osmanlı idaresine geçtikten sonra ise bu adalarda yaşayan halkın yapısı doğal olarak değişmiştir. En azından Osmanlı Devleti'nin bu adalardaki yönetici gücünü temsil eden azımsanmayacak bir idari kadro mevcuttur. Tabiki Osmanlı fethi sonrasında bu adalara Türk ve Müslüman nüfus da yerleşecek ve

³⁴² Levent Payzın, **XVIII. Yüzyılda Midilli Adası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aydın, 2008, s. 67.

³⁴³ İbrahim Özcoşar ve Hüseyin Haşimi Güneş, "Osmanlı Devleti'nde Cizye ve 19. Yüzyıla Ait Bir Cizye Defteri: Cizre Sancağı'nın Cizye Defteri (Cizye Defter Numarası:375)", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış 2006, Cilt: 5 S.15, ss. 160- 161.

adanın nüfus yapısı çeşitlenecektir. Bunun yanısıra bazı adalarda Çingener ve Yahudiler de mevcuttur. Hristiyan halkta da çeşitlenmeler vardır. Bu grupların en önemlisini Ortodoks olanlar oluşturmaktadır. Bu gruba Osmanlı'da Doğu Roma'ya yani Bizans Kilisesi'ne bağlı olanlar anlamında Rum veya Rumiyan adı verilmektedir. Ortodoksların yanısıra adalarda, Katolik unsurlar da vardır. Osmanlı egemenliğine girdikten sonra bir sancak olarak olarak teşkilatlanan ada, Midilli ve Molova olmak üzere iki önemli kazaya sahiptir. Buralarda tarihi süreç içerisinde adanın yerleşiminde önemli rol oynayan Midilli ve Molova Kaleleri mevcuttur. Osmanlı döneminde adaya Anadolu'dan gelip yerleşen sivil halkın yanısıra bu kalelerde Osmanlı askeri zümresi ve hizmetlileri de bulunmaktadır.³⁴⁴

Tablo 1: 1488- 1887 Yılları Arasında Midilli'nin Nüfusu

Yıl	Hristiyan Hane	Müslüman Hane	Tahmini Nüfus	Müslüman Oranı
1488	4. 952	400	26. 200	% 7, 4
1492	5. 287	440	26. 900	% 7 3
1521	6. 327	659	36. 730	% 8, 25
1548	7. 690	807	39. 000	% 9, 5
1581	8. 850	1. 331	46. 808	% 13
1602	9. 785	1. 715	52. 900	% 13
1644	7. 510	1. 650	39. 400	% 18
1671	8. 500	1. 660	32. 900	% 18
1709	9. 700	1. 690	33. 000	% 18
1831	49. 270 (kişi)	11. 894 (kişi)	61. 164	% 19, 45
1874	16. 400 (hane)	3. 560 (hane)	81. 830	% 17, 8
1887	80. 751 (kişi)	13. 697 (kişi)	94. 448	% 14, 5

Kaynak: Kiel, s. 12.

³⁴⁴ İlhan Şahin, “Osmanlı Klasik Döneminde Ege Adaları'nda Nüfus ve Nüfus Hareketleri”, **Ege Adaları'nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, (Ed. İdris Bostan), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2003, ss. 135- 143.

Tabloya baktığımızda her iki nüfusun da arttığını görmekteyiz. Müslüman nüfusun oranının artmasının sebebi olarak, fetih sonrası adaya yapılan planlı iskan politikası gösterilebilir.

Midilli Adası'nda sosyal hayat, Osmanlı Devleti'nin her yerinde olduğu gibi kanunlarla düzenlenmekteydi. Osmanlı Devleti bir yeri fethettiğinde ilk önce bölgenin ekonomik yapısını anlamak için nüfusunun, toprağının ve gelirlerinin tahririni yaptırır ayrıca o yerin mevcut hukuk kayıtlarını incelerdi. Bu aşamadan sonra mevcut kanunun Osmanlı kanunlarına uyan kısımları aynen bırakılır ya da kısmen değiştirilerek o bölgenin yeni kanunnamesi hazırlanırdı. Midilli Adası'nın kanunnameleri de bu sıralama takip edilerek oluşturulmuştur. Midilli Adası'nın bilinen ilk kanunnamesi 1488 yılına aittir. Kanunnamenin niteliği ve nasıl hazırlandığı ilk maddesinde açıklanmıştır:

“Daha evvel Edremit, Midilli ve Ayazment kadılarına hüküm gönderilerek Midilli Adası gümrüğü, bacı ve diğer hususlarda diğer Osmanlı ülkelerine aykırı şekilde bid'atler ihdas olunduğu ve böylece yoksullara zulmedildiği öğrenildi. Teftiş edip bu hususlarda darül İslam olan Midilli'de uyulması icaben eseslar şöyle tespit olundu”

denilmiştir. Bu kanunname, bazı aksayan durumların şikayet edilmesiyle düzenlenmiştir bu sebeple tam teşekküllü bir kanunname özelliği göstermemektedir. Midilli Adası ile ilgili ikinci kanunname 1548 tarihli kanunnamedir. Bu kanunname, bir önceki kanunnameye kıyasla daha kapsamlı ve düzenlidir. Bu defterin başında yer alan önsözünde ise şu bilgiler yer almaktadır:

“Midilli Adası'nın Defter- i Atik'indeki adalet- şiarı bozulmuş ve anlaşılmaz hale geldiğinden yeniden tahririnin yapılması gerekmiştir. Ferman neticesinde gerekli olan tahrir yapılmış kanunname hazırlanmıştır.”³⁴⁵

Osmanlı hakimiyeti sonrası, adaların nüfus yapılarıyla ilgili yeni gelişmeler olmuştur. XVI. Yüzyıla ait tahrir defterlerine ait veriler, genel olarak az sayıda insanın yaşadığı adalarda bir iki kale, kasabaya sahip birkaç köyden oluşan bir yapıdan bahsedilmektedir. Taşoz, Semadirek, Gökçeada ve Midilli gibi adalarda yaşayan halkın, Osmanlı idaresine girdikten sonra adalarda tutunması için tedbirler alındığı bilinmektedir. Savaşlar ve ekonomik bozulmalar, adalardaki göçleri ve hareketliliği etkileyen en önemli unsurlar olarak kabul edilebilir. Örneğin Kıbrıs'ta 7-8 yıldır süren kıtlık, oradaki halkı Midilli, Sakız, İstanköy ve Rodos gibi adalara göç etmeye zorlamıştır.

³⁴⁵ Karaduman, ss. 17- 18.

Adalardaki nüfus yapısı genellikle Ortodoks- Rum kişilerin yoğunlukta olduğu bir özellik göstermektedir. Ayrıca, Latin hakimiyetinden kalan ve Osmanlı kaynaklarında Frenk olarak geçen Katolik bir zümre de vardır. Özellikle zamanında Ceneviz hakimiyetinde olan Midilli Adası'nda Latin iskanının izlerine kaynaklarda rastlanmaktadır. Osmanlı fethi sonrası bu gruplara Anadolu kökenli Türk göçmenler de katılmıştır. Daha ilk ele geçirilen adalarda zamanla önce muhafız grupları, sonra sivil Müslüman aileler artarak yerleşmeye başlamışlardır. İskan hareketinin özellikle XVI. yüzyıldan itibaren hızlandığı söylenebilir. Midilli Adası –tıpkı Limni gibi- ilk sivil Türk yerleşimine sahne olan yerlerdendir.³⁴⁶

Midilli Adası'nın merkezi olan Midilli şehrinde, en önemli mimari yapı Cenevizlilerden kalan kaledir. Bu nedenle, Midilli şehri için kullanılan bir diğer yaygın isim de “*kale*” anlamına gelen “*castro*” olmuştur. Midilli Kalesi adanın önemli bir yerleşim yeri olarak çeşitli dini ve sosyal yapıları da barındırmaktadır. Midilli Adası'nı fetheden II. Mehmet'e ithafen yaptırılmış Fatih Camisi bunlardan birisidir. Molova şehri uzun yıllar boyunca Midilli Adası'nın en önemli ikinci şehri konumunda olmuştur. Bir yerleşim yeri olarak Molova, zamanla Midilli, Pilmar, Ayasu ve Polihnit karşısında gerilemiş olsa da burası Müslümanlar için giderek önem kazanan ve tercih edilen bir kasaba haline gelmiştir. Tıpkı Midilli şehrindeki gibi burada da Cenevizliler tarafından yaptırılan bir kale bulunmaktadır ve yerleşim bu kalenin etrafında şekillenmiştir. Bir diğer şehir Sigri ise Müslümanlar tarafından kurulmuş olan bir yerleşim yeridir ve bu özelliği, barındırdığı yapılardan da anlaşılmaktadır. Sigri'de ise Osmanlılar tarafından yaptırılmış olan bir kale bulunmaktadır. Pilmar Kazası, XIX. yüzyılın sonlarına doğru yakaladığı ekonomik büyüme sonucu giderek önem kazanan bir yerleşim yeri haline gelmiştir.³⁴⁷ Midilli Adası'nın batısında bulunan Sigri Limanı ise, büyüklüğü ve tehlikeli havalarda çok güzel bir korunak sağlaması bakımından korsanların uğrak yeri haline gelmiştir.³⁴⁸

³⁴⁶ Küçük, Egemenlik Devri, ss. 53- 55.

³⁴⁷ Metin Ünver, **Midilli Adası'nın İdari ve Sosyo- Ekonomik Yapısı(1876- 1914)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2012, ss. 222- 224.

³⁴⁸ Ünver, s. 94.

4.4.4. Dini Hayat

Osmanlı hakimiyetine girinceye dek Midilli Adası'nda, Hristiyan unsurların çoğunlukta olduğunu bilmekteyiz. Adaya Hristiyanlığın ise MS 53 yılında Aziz Pavlos tarafından öğretildiği bilinmektedir.³⁴⁹ Pavlos ise, önceden şiddetli bir Hristiyan düşmanı olmasına rağmen, sonradan havariler arasına katılmış ve Yahudi şeriatına uymayı, Hristiyanlığın Putperestler arasında yayılmasının en büyük engeli olarak görmüştür. Hristiyan olduktan sonra, dinin kurallarına gösterilen titizlikten ziyade, dinin yayılmasına önem vermiş ve misyonerlik faaliyetine başlamıştır. Bu amaçla ilk seyahatini Antakya'ya yapmış, daha sonra da Anadolu'daki sinagoglarda vaaz etmiştir. Misyonerlik çalışmalarını daha çok Putperestler arasında yoğunlaştırmıştır. Bu sebeple, Putperestler arasında Hristiyanlığı yaydığı için Pavlos'a, "*Yabancılar Havarisi*" adı verilmiştir.³⁵⁰

Hristiyanlık'ın da en fazla bilinen iki mezhebi ortodoksluk ve katolikliktir. Midilli Adası'na bakıldığında çok sayıda Manastır ve kilise görülmektedir. Bunun yanı sıra çok eski çağlarda da görülen tanrıların imgelerinin yapılması geleneği Bizans dünyasında da vardır. Midilli Adası, Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Bizans'ın payına düşmüştür ve bu demektir ki ikona hareketi Midilli Adası'nı da etkilemiştir. İkona en geniş anlamıyla, kutsal bir şahsiyetin herhangi bir şekilde tasvir edilmesidir. Bu tasvir herhangi taşınabilir bir nesne üzerine yapılabilir ve hatta anıt şeklinde de olabilmektedir. Bizans dünyasında ikonası yapılan kutsal kişilerin başında Hz. İsa gelmektedir. Aynı zamanda onun annesi Meryem, havariler, din şehitleri ve azizler de tasvirleri yapılan diğer kişilerdir. Aynı zamanda Tevrat'taki ve İncil'deki bazı olaylar da tasvir edilmiştir. Hristiyanlık'ın doğduğu ilk yüzyıllardan itibaren ikona geleneğinin doğup yayılmaya başladığı bilinmektedir ancak ikona hareketinin VI. ve VII. yüzyıllarda daha da yaygınlaştığını görmekteyiz.³⁵¹ Midilli Adası'ndaki en önemli ikonalarından birisi "Meryem Ana ve Çocuk" adlı ikonadır. Bu ikona Panagia Agiassos Kilisesi'nde yer almaktadır. Bu ikonanın Midilli Adası'na 803 yılında, Efesli Agathon tarafından getirildiğine

³⁴⁹ Ş. Levent Deniz ve Işıl Büyükkal, Midilli Ege'nin Huzur Köşesi, Aya Kitap, İstanbul, 2005, s. 14.

³⁵⁰ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cit: 41, Sayı: 1, 2000, s. 310.

³⁵¹ Turan Kaçar, "İmgenin Transformasyonu: Bizans Dünyasında İkona Tartışması", **Eskiye Dergisi**, Sayı: 11, 2008, Sonbahar, ss. 69- 71.

inanılmaktadır. Agathon, İstanbul'daki saray şapelinde rahiptir ve imparator I. Leo ile anlaşmazlığa düşünce kendisini Kudüs'e sürgün ettirmiştir. Bu sırada İmparatoriçe İrene'nin Midilli'de sürgünde olduğunu öğrenir ve bunun üzerine hem İrene ile tanışmak hem de İstanbul'a yakın olmak için Midilli Adası'na gelmiştir. Gelirken de "Meryem Ana ve Çocuk" ikonasını da yanında getirdiği bilinmektedir.³⁵²

Adalardaki Hristiyan halk, Osmanlı hakimiyeti döneminde dini ayinlerini diğer Osmanlı bölgelerinde olduğu gibi rahatlıkla yapabilmekteydi. Aynı zamanda din adamlarının cemaatleri içerisindeki yetkilerine karışılmamıştır. Ancak kilise ve manastırlarda toplanan rahipler ve cemaatleri arasında ortaya çıkan problemleri halletmek ise genellikle devletin göreviydi. Genel olarak adalardaki Hristiyan topluluğun çoğunluğu Ortodoks olduğu için bunlar İstanbul'daki Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıydılar. Aynı tip bir durumun Katolikler için var olup olmadığına dair herhangi bir ipucu yoktur. Daha çok mahalli bir özelliğe sahip olan Latin Cemaati, Batılı devletler sayesinde resmi bir nitelik kazanmış görünmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi adalardaki Ortodokslar İstanbul Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlıydılar. Osmanlı Devleti'nin anlayışına göre Patrik aynı zamanda Osmanlı padişahının memurudur ve imparatorluk gelirlerine katkıda bulunan bir mültezimdir. Yani Osmanlı hükümeti patriği bu özellikleriyle tanımaktaydı. Patriklik, piskoposluk, metropolitli gibi makamlar, Osmanlı padişahının gözünde kendisi tarafından tayin edilmiş, Ortodoks din adamlarına verilmiş bir görev niteliği taşımaktadır. Bu kişiler Osmanlı tebaasının bir kısmının dini işlerine bakan kişiler olarak düşünülmektedir. Patriklik makamı, idari ve mali yapıyla bir bütün olmuştur. Kilisenin başı olma gibi bir idari görevin verilmesi adayın bu vazife için bağışta bulunarak belli bir miktarı hazineye her yıl düzenli ödemesi şartına bağlıydı ve onun mültezimlik sıfatı ile yakından ilgiliydi. Patriklik gelirlerinin bir şekil açık artırmaya çıkarılması, İstanbul Fener Rum Ortodoks Patrikliği'nin mukataasının en çok verene bırakılması devletin patriklik ile olan ilişkisinin ne boyutta olduğunu ortaya koymaktadır. Yani devlet kilisenin denetimini tam olarak elinde tutuyor ve gelirlerin hazineye girmesini sağlarken buna karşı olarak patrikde devletin bu yaptırım gücünden faydalanarak kendi otoritesini güçlendirmeye çalışıyordu. Bütün bunlar dikkate alındığında adalardaki Ortodoksların gerek dini gerek maddi bağları ile bağlı

³⁵² Deniz ve Büyükkal, s. 119.

bulunduğu İstanbul Patriği'nin bir devlet memuru olma niteliğinin ön plana çıktığı ve bundan dolayı Ortodoks zümlerin devlet gücünü bu yönden de üzerlerinde hissettikleri ve devletin denetiminin bu liderler vasıtasıyla –müslüman tebaaya kıyasla- daha da kuvvetlenmiş olduğu söylenebilmektedir.³⁵³

XVI. yüzyılda Midilli Adası'nda yaşayanların büyük çoğunluğu Ortodoks olduğu için adada çok sayıda manastır bulunmaktadır. Bu manastırlar Herse, Kalonya ve Molova Kazalarında sayıca fazladır. Bu manastırlarla ilgili önemli bir husus ise, manastır nerde olursa olsun manastır içerisinde bulunan ekili- dikili arazi, bağ, bostan vb. Gelir getirecek ne varsa hepsinin öşrü, vergisi o manastırın papazına emanet edilmiştir. Yani senelik, belirli bir tutarı, manastır hangi sipahinin timarına aitse, o sipahi vasıtasıyla devlete vereceklerdir. Bu yeni bir uygulama değildir; manastır topraklarından alınan öşürler, XV. Yüzyıldan itibaren hem has hem de timar olarak yüksek rütbeli Osmanlı memurlarına verilmekteydi.³⁵⁴ 1548 ve 1581 tarihli tahrir kayıtlarında tespit edildiği üzere adada 28 adet manastır bulunmaktadır.

1. Papa Yorgi Manastırı
2. Papa Karal Manastırı
3. Metropolit Manastırı
4. Torkuyoli Mastırı
5. Zotol Manastırı
6. Ayasataniya Manastırı
7. Voynukalı Manastırı
8. Astratko Manastırı
9. Nikola Manastırı
10. Meryem Manastırı
11. Ayayorgi Manastırı(Kelemye)
12. Perivoli Manastırı
13. Ayolaş Manastırı
14. Aya Andon Manastırı
15. Ayo Andriye Manastırı
16. Kalameno Manastırı
17. Yenaye Manastırı

³⁵³ Küçük, Egemenlik Devri, ss. 59- 60.

³⁵⁴ Ünal, XVI. Yüzyıl, ss. 298- 300.

18. Vankolar Manastırı
19. Kalilankara Manastırı
20. Papa Peter Manastırı
21. Kamaça Manastırı
22. Ayayorgi Manastırı(Sivastre)
23. Çelya Manastırı
24. Ayoyani Manastırı
25. Limone Manastırı
26. Senton Manastırı
27. Esteratko Manastırı
28. Aleksandro Manastırı³⁵⁵

Fetihten hemen sonra adada vakıfların da oluşturulmaya başlandığı görülmektedir. Vakıf, menkul ya da gayrimenkul bir malın dini ya da sosyal sebeplerle kamunun yararlanması için oluşturulan yapılardır. Vakıf kurumu, Osmanlı fetih siyaseti ile yakından ilgilidir çünkü vakıflar fethedilen bölgenin Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında büyük öneme sahiptir. Osmanlı topraklarına yeni katılan yerlerde, cami başta olmak üzere, imarethane zaviye gibi dini ve sosyal amaçlı yerler kurulur ve buraların etrafına da müslüman nüfus yerleşmeye başladılar. Aynı zamanda bir bölgede eğer vakıf kurumu varsa, artık orada tam anlamıyla Osmanlı hakimiyetinin sağlandığı da söylenebilmektedir. Diğer Osmanlı topraklarında olduğu gibi, fetihlerinden itibaren Ege Adaları'nda da kısa sürede vakıfların oluşturulduğu görülmektedir. Adalardaki vakıflara padişahlar ve adaların fethinde katkısı bulunan devlet adamları öncülük etmiştir. Vakıfların bir kısmı direkt adaladaki yaşayanların yararına sunulmuşken bir kısmı da hane, dükkan, han ve menzil gibi kira gelirleri ise, başka yerlerde kurulacak vakıflar için ayrılmıştır. Padişah, valide sultan, hanım sultan ve padişahın kızları, devlet adamları ve reaya tarafından yaptırılan vakıflar sayesinde adalar kısa sürede birer Türk ve İslam şehri olabilmişlerdir. Vakıfların çok olması sebebiyle Midilli Adası(aynı zamanda Rodos, Sakız, İstanköy) özellikle

³⁵⁵ Ünal, XVI. Yüzyıl, ss. 301- 306.

dikkat çekmektedir.³⁵⁶ Adada Osmanlı dönemine ait 607 adet vakıf vardır. Bu vakıflardan 336 tanesi gayrimenkul sermayeli vakıf iken 171 tanesi de menkul sermayeli vakıftır. Geriye kalan 100 adet vakıf ise hem menkul hem de gayrimenkul sermayeli vakıflardandır.³⁵⁷ Midilli Adası'nda Osmanlı döneminde kurulduğu anlaşılan vakıflardan 427 tanesi Midilli ve köylerinde, 117 tanesi Molova ve köylerinde, 54 tanesi ise Kalonya kazası ve köylerinde kurulmuştur. En çok vakıf oluşumuna rastlanılan yerleşim yerleri ise Midilli kasabası(151) ve Midili kazasına bağlı Uskublo Köyü'dür(99). Midilli adasındaki Osmanlı vakıflarından, kayıtlarda görülebilen en erken tarihlisi 1522 yılına denk gelirken, en geç tarihlisi ise 1922 yıllarına aittir.³⁵⁸ 1462 yılında Midilli Mahmut Paşa tarafından alındığında, oradaki bir kilise Fatih adına mahalle mescidine çevrilmiştir. Midilli'deki Katrinoz, Sadu, Monasadu, Vasilika Köyleri, Ayayani Manastırı ve Kilimye'ye bağlı Ilıca mezraasındaki 3.000 akçelik hisse, cami ve mescidin tamiri için vakfedilmiştir.³⁵⁹

1548 ve 1581 yıllarında oluşturulan tahrir defterlerinin son bölümlerinde “evkaf- ı cezire- i Midilli” başlığı altında adada bu tarihlerde var olan vakıflara yer verilmiştir. Bunlardan bir tanesi Mahmut Bey Muallimhanesi Vakfı, diğeri ise Midilli şehrinde bulunan Mahmut Ağa Mescidi ile Malkaralı Musluhiddin Bey Mescidi ve son olarak da Mahmut Paşa Bahçesi Vakfı'dır.³⁶⁰ Mahmut Paşa, İstanbul'da bugün kendi ismiyle anılan semtte cami, türbe, hamam, medrese ve handan oluşan bir külliye yaptırmış (1462- 1473) ve Midilli Adası'nda yine kendi adıyla anılan Mahmut Paşa Bahçesi Vakfı'ndan gelen yılda 1.000 akçe geliri de bu külliye tahsis etmiştir.³⁶¹

Midilli Adası, Osmanlı tarafından fethedildiği döneme kadar gayrimüslim halkın oluşturduğu bir yapıya sahiptir. 1462 yılından sonra, adaya yaptırılan Türk ve Müslüman iskanı nedeniyle adadaki gayrimüslim nüfusun yanısıra ortaya bir Türk ve Müslüman nüfus da çıkmıştır. Bu etki sebebiyle ve Osmanlı Devleti'nin fethettiği

³⁵⁶ Ömer İşbilir, “Ege Adaları'nda Sosyal Yapı”, **Ege Adaları'nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, (Ed. İdris Bostan), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2003, (Sosyal), ss. 115- 116.

³⁵⁷ Oğuz, Şahıs Vakıfları, s. 267.

³⁵⁸ İbrahim Oğuz, “Osmanlı Vakıflarında İstibdal Problemi (Midilli Örneği)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cit: 34, Sayı: 58, (Midilli Örneği), s. 594.

³⁵⁹ İşbilir, Sosyal, s. 124.

³⁶⁰ Ünal, XVI. Yüzyıl, ss. 292- 293.

³⁶¹ İşbilir, Sosyal, s. 130.

yerlerdeki politikaları sebebiyle Midilli Adası'ndaki sosyal ve dini yapı da değişiklik göstermiştir. Adada İslami yapılar ve Müslüman nüfus artış göstermeye başlamıştır.



SONUÇ

Midilli Adası'nın Osmanlı egemenliğine geçişi Fatih Sultan Mehmet'in Batıya dönük siyasetinin bir sonucudur. İstanbul'un fethedilmesi sonrası Osmanlı Devleti'nin toprakları arasındaki bütünlük sağlanmış olsa da bundan daha önemlisi İstanbul'un her türlü saldırı ve tehlikeden korunması olmuştur. Bu doğrultuda Fatih, denizlerde etkin olmanın ve Ege Denizi'ndeki adalara sahip olmanın önemini kavrayarak bu yönde adımlar atmıştır.

Başlangıçta bir kara devleti olarak kurulan Osmanlı Devleti, zamanla Balkanlar yönünde ilerlemiş ve daha da ilerleyebilmek için güçlü bir deniz gücüne sahip olması gerekliliğini kavramıştır. Diğer yandan Anadolu'daki denizci beyliklerden olan Karesioğlu Beyliği'nin de Osmanlı Devleti'ne katılması ile denizciliğin tohumları bu dönemden itibaren atılmıştır. Daha sonra Anadolu'da Menteşeoğlu ve Aydınöğlu Beylikleri gibi denizci beyliklerin de Osmanlı topraklarına katılması ile denizcilik gelişme göstermiştir. İyi bir donanmaya sahip olmaktan daha önemlisi ise bu donanmaların iyi komutanlar ile yönlendirilmesidir. Bu aşamada da; bu beyliklerin ünlü komutanlarından yararlanılmıştır.

Fatih Sultan Mehmet döneminde ise denizcilik giderek gelişmiş ve denizlerdeki zaferler giderek artmıştır. Midilli Adası'nın fethi sırasında da hem deniz gücünden ve Mahmut Paşa'nın komutanlık yeteneğinden hem de kara ordusunun gücünden yararlanılmış ve adanın fethi zaferle sonuçlanmıştır. Midilli Adası'nın fethi ile 100 yıldır Ceneviz kökenli olan Gattilusio Ailesi'nin yönetimine son verilmiş ve Midilli Adası Osmanlı Devleti için “arka bahçe” olmuştur.

Midilli Adası Eskiçağlarda da önemli bir yere sahiptir. Midilli Adası şairleri ve şairleri ile ünlüdür. Midilli Adası'nın yöneticilerinden Pittakos Antik dönemin “yedi piri”nden biri olarak bilinir. Midillili Benjamin, adanın Osmanlılar tarafından fethedilmesinden önceki dönemdeki en önemli bilim adamıdır. Çağdaş dönemde mirası sürdüren diğerleri ise Nobel ödüllü edebiyatçı Odysseas Elytis, Venezis, Stratis Myrivilis, Kostas Kontos, Kostas Friliggos, Kostas Makistos, Pepi Daraki, Stratis Paschalis, Dimitrios Vernadakis, Miltiades Kountouras bazılarıdır. Roma dönemi tarihçilerinden Theophanes da Midilli Adası'nda doğmuştur. Midillililer Theophanes ile gurur duymuşlardır; o kadar ki paralarının üstüne “Midillililerin

Tanrısı Theophanes” yazdırmışlardır. Sappho önemli bir kadın lirik şairdir. Afrodit onuruna bir okul kurmuş ve çeşitli yerlerden, adalardan ve Anadolu’dan gelen genç kızlara bu okulda dans ve müzik öğretmiştir.

MÖ 492- 479 yılları arasında kısa süren bir Pers istilası döneminden sonra ada Atina Birliği’ne katılmışlardır daha sonra Pelopennesos Savaşları sırasında ada ayaklanmış ve Sıparta tarafında savaşmıştır. MÖ 427 senesinde Midilli Adası Atinalıların büyük öfkesine maruz kalmışlar ve MÖ 405 yılından, Midillilerin İskender ile anlaşma yaptığı MÖ 334 yılına kadar, Sıpartalılar Midilli Adası’nı işgal etmişlerdir. İskender’in ölümü sonrası Ptolemaios yönetimine giren ada, MÖ 88 senesinde Romalıların egemenliği altına girmiştir.

MS 395 senesinde Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılması ile birlikte Midilli Adası Bizans İmparatorluğu’nun payına düşecektir. Bu da Ptolemaeus hanedanından sonra Roma imparatorluğuna dahil edilmesi demektir. Bizans egemenliğinin başlamasıyla birlikte ada, Doğu Akdeniz ticaretinde söz sahibi olmak isteyen Venedik ve Ceneviz gibi dönemin denizci İtalyan Cumhuriyetlerinin rekabet alanı içine girmiştir.

Midilli Adası 821, 881 ve 1055 yıllarında Arap korsanlarının saldırılarına maruz kalmıştır. 1089 yılında ise Midilli Adası Çaka Bey tarafından alında da, ada kısa bir süre sonra tekrar Bizans egemenliğine geçmiştir. 1336 yılında ise Midilli Adası Foça Valisi Dominique tarafından ele geçirilmiş, adanın Bizans’a geri kazandırılmasında ise Gazi Umur Bey’in de Bizans ile ittifakı etkili olmuştur. Sonrasında 1355 yılında çeyiz olarak Gattilusio ailesinin eline geçen Midilli Adası, 1462 yılında Osmanlı tarafından fethine kadar bir Ceneviz kolonisi olarak varlığını sürdürmüştür.

Midilli Adası doğal güzellikleri, yetiştirdiği üzümleri, inciri, zeytini ve zeytinlerinden elde edilen zeytinyağı ile ünlüdür. Midilli Adası, Osmanlı Devleti’ne geçişi sonrasında Osmanlı devletinin yönetimi doğrultusunda şekillenmiştir. Anadolu’dan iskan amaçlı nüfus nakli yapılan adada müslüman nüfus artırılmaya çalışılmıştır. Midilli Adası Osmanlı tarafından hem bir sebze ve meyve bahçesi iken, limanları ve Anadolu Yarımadası’na yakın konumu ile de askeri bir üstür.

Midilli Adası 1462 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildikten hemen sonra ada ile ilgili her şeyin dökümünü isteyen Fatih, bu verilere göre ada ile

ilgili bir düzen kurmuş ve adanın başına da sancakbeyi olarak Sisamlı Ali atanmıştır. Adada Osmanlı eyalet sistemi uygulanmış ve ada timar sistemi içerisine dahil edilmiştir. Bir sancak olarak Midilli Adası ilk olarak Rumeli Eyaleti'ne bağlanmış ve bu sırası ile, Kaptanpaşa ve 1534 yılında Rodos Adası'nın Fethi ile Cezayir- i Bahr- i Sefid Eyaleti'ne dönüşmüştür. Ada, Osmanlı'nın zeytinyağı ihtiyacının çoğunu karşılamakta ve tuz üretiminde de önemli bir yere sahiptir. Adanın korunaklı limanları, burasının askeri bir üs olarak kullanılmasını sağlamıştır. Tüm bu özellikleriyle Midilli Adası Osmanlı Devleti'nin önemli sancaklarından biri olmuştur.

Midilli Adası, Kaptanpaşa Eyaleti'ne dahil edilmiş ve daha sonra Rodos'un 1522 yılında alınması ile birlikte 1534 yılında Cezayir- i Bahr- i Sefid Eyaleti'ne bağlanmıştır. Midilli Adası 1864 yılından 1867 yılına kadar bu eyaletin merkez sabcağı olmuştur. Midilli Adası Osmanlı'dan 1912 yılında ayrılmış ve bu tarihe kadar 450 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalarak idare edilmiştir.

Kaynaklarda Midilli Adası çoğunlukla Antik dönem ve Bizans zamanıyla ön plana çıkartılmaktadır. Çalışmamızda ise Midilli'nin Osmanlı tarafından fethi ve adadaki Osmanlı hakimiyeti sürecine yer verilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda aynı zamanda, adanın Osmanlı hakimiyeti öncesi özellikle Ceneviz dönemine de önemli ölçüde yer verilmiştir. Bu dönemde adada hakim olan Gattilusio ailesi ile ilgili bilgiler tezimizde yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Afyoncu, Erhan. **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2006.

Ak, Gökhan. “Ege’deki Hayalet: Türk Yunan Deniz Sınırı, Durum ve Etkiler”, **Modern Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 20, 2014, ss. 255- 288.

Akis, Metin. “Osmanlı Denizcilik Tarihi Açısından Ahidname”, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu**, Cilt: 4, İstanbul, 2014, 26- 29. 09. 2013.

Akşin, Sina. **Türkiye Tarihi II Osmanlı Devleti 1300- 1600**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005.

Akurgal, Ekrem. **Anadolu Kültür Tarihi**, Tubitak Yayınları, Ankara, 2005.

Alphonse De Lamartine. **Osmanlı Tarihi**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008.

Arıkan, Zeki. “Midilli- İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti, **Anakara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 40, 2006, ss. 1- 28.

Arıkan, Zeki. “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Midilli”, **XV. Türk Tarih Kongresi**, Cilt: 4, Ayırıbasım, Ankara, 2010, 11- 15.09.2006

Arkeoloji Dünyası. **Mysia**, <http://www.arkeolojidunyasi.com/bolgeler/mysia.html>, 01.06.2016

Aşık Paşazade, **Tevarih- i Al- i Osman**, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2010.

Atsız, **Oruç Beğ Tarihi**, Ahmedî, Şükrullah Üç Osmanlı Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.

Ayönü, Yusuf. “Dördüncü Haçlı Seferi’nin Batı Anadolu’nun Türkleşme Sürecine Etkisi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 1, Temmuz 2009, ss. 5- 20.

Babinger, Franz. **Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı**, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Bal, Faruk. “XVI. Yüzyılda Osmanlı -İspanya İktisadi İlişkileri: Akdeniz’de Rekabet”, **Öneri Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 36, Temmuz, 2011, ss. 201- 211.

Balard, Michel. **La Romanie Genoise**, 1978.

Baş, Ersan. “İlk Türk Amiralı Çaka Bey Ve Türk Deniz Tarihindeki Yeri”, **Deniz Magazin Dergisi**, Sayı: 42, 2000, ss. 92- 95.

Başeren, Sertaç Hami. **Ege Sorunları**, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları No: 25, Ankara, 2006

Baştav, Şerif. **Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir 1261- 1461 Osmanlı-Türk- Bizans Münasebetleri**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015.

Baykal, Bekir Sıdkı. “Fatih Sultan Mehmet’in Muhidi ve Şahsiyeti Üzerinde Bir Deneme”, **Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, S. 3-4, 1956, ss. 69- 82.

Belen, Necdet. **Ege Denizi ve Ege Adaları**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1995

Berbercan, Mehmet Turgut. “Yunan Adalarındaki Eski Türk Varlığının Edebi İzleri I: Midilli”, **Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi(KAREFAD)**, Sayı: 4, 2014, ss. 13- 32.

Bertele, Tommaso. **Venedik ve Constantiniyye Tarihinde Osmanlı- Venedik İlişkileri**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.

Bilgin, Feridun. “Mekan ve İnsan: Gelibolu ve Barbaros Hayreddin Paşa (Osmanlı Devleti’nin Akdeniz Hâkimiyeti)”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, Cilt: 11, Sayı: 14, 2013, ss. 17-31.

Bostan, İdris. **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.

Bozoğlu, Onur. **Tüm Yönleriyle Adalar Denizi Sorunu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı, Kocaeli, 2006.

Bulunur, K. İlker. “II. Mehmed Tarafından Galatalılara Verilen 1453 Ahidnamesi ve Buna Yapılan Eklemeler Hakkında Yeni Bilgiler”, **Tarih Dergisi**, Sayı 50 (2009/2), İstanbul 2010, ss. 59- 85.

Çelebi, Evliya. **Evliya Çelebi Seyahatnamesi Anadolu, Suriye, Hicaz 1671- 1672**, Cilt: 9, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.

Darkot, Besim. “Midilli”, **MEB İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, İstanbul, 1993, ss. 282- 284.

Daş, Mustafa. **Bizans’ın Düşüşü**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2006.

Demircan, Yasemin. “Ege Adalarında Osmanlı Hakimiyeti”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: 9, Ankara, 2002, ss. 670- 688.

Demircan, Yasemin. **Osmanlı İdaresinde Limni Adası**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Deniz, Ş. Levent; Büyükkal, Işıl. **Midilli Ege’nin Huzur Köşesi**, Aya Kitap, İstanbul, 2005,

Develioğlu, Ferit. **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.

Doğan, Cabir. “Fethinden Kaybına Rodos (1522-1912)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:30, Aralık 2013, ss. 67- 88.

Doğan, Güner. **İngiliz ve Fransız Seyyahlara Göre 17. Ve 18. Yüzyıllarda Ege Adaları (Midilli, Sakız, Sisam, Rodos) ve Çevresi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2008.

Doukas, Mikhael **Tarih Anadolu ve Rumeli 1326- 1462**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

E. Carretto, Giacomo. **Akdenizde Türkler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

Emecen, Feridun M. **Aydınöğlu Umur Bey: Kısa Bir Biyografi Denemesi, Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyet Sempozyumu- I Aydınöğulları Tarihi**, TTK Yayınları, Ankara, 2013.

Emecen, Feridun M. “Ege Adaları’nın İdari Yapısı”, **Ege Adaları’nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, (Ed. İdris Bostan), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2003, ss. 7- 56.

Emecen, Feridun M. “Ege Adaları’nın Mali Yapısı”, **Ege Adaları’nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, (Ed. İdris Bostan), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2003, ss. 57- 114.

Eroğlu, Ahmet Hikmet. “Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cit: 41, Sayı: 1, 2000, ss. 309- 325.

Erinç Sırrı ve Talip Yücel, **Ege Denizi Türkiye ile Komşu Ege Adaları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1978.

Felsefe, **Machiavelli İlk Laik Devlet Kuramı**, http://www.felsefe.gen.tr/siyaset_felsefesi/niccolo_machiavelli_ilk_laik_devlet_kurami.asp, 25.04.2016.

Fleet, Kate. **Erken Osmanlı Döneminde Türk Ceneviz Ticareti**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Freely, John. **Büyük Türk İki Denizin Hakimi Fatih Sultan Mehmet**, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.

Gallotta, Aldo. “Ceneviz” **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 7, İstanbul, 1993, ss. 363- 365.

Gökbilgin, M. Tayyib. “Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları”, **Belleten**, Cilt: 20, Sayı: 78, 1956, ss. 247- 306.

Hammer, Joseph Von. **Büyük Osmanlı Tarihi**, Mmp Baskı, İstanbul, 2010.

Herrin, Judith. **Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğu’nun Şaşırtıcı Yaşamı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300- 1600)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

İnalcık, Halil. **Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

Ömer İşbilir, “Ege Adaları’nda Sosyal Yapı”, **Ege Adaları’nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, (Ed. İdris Bostan), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2003, ss. 115- 134.

Jorga, Nicolae. **Fatih ve Dönemi Büyük Türk**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2007.

Kaçar, Turan. “İmgenin Transformasyonu: Bizans Dünyasında İkona Tartışması”, **Eskiye Dergisi**, Sayı: 11, 2008, Sonbahar, ss. 68- 75.

Karaduman, Nihat. **XVI. Yüzyılda Midilli Adası (Arşiv Kaynaklarına Göre)(MD: I- LXXIII) Transkripsiyon**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 1999.

Kayapınar, Levent. **İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis'in Anıları Chronicon Minus**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.

Kiel, Machiel. "Midilli", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 30, İstanbul, 1993, ss. 11- 14.

Komnena Anna. **Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komnenos Dönemi'nin tarihi Malazgirt'in Sonrası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996.

Kritovulos, **Kritovulos Tarihi 1451- 1467**, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2013.

Kurat, Akdes Nimet. **Çaka Bey İzmir ve civarındaki adaların ilk Türk Beyi MS. 1081 – 1096**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1966.

Kurumahmut Ali ve Sertaç Hami Başeren. **Ege'de Gri Bölgeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.

Küçük, Cevdet. **Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi**, SAEMK Yayınları, Ankara, 2001.

Küçük, Cevdet. **Türk Hakimiyetinde Ege Adaları'nın Yönetimi**, SAEMK Yayınları, Ankara, 2002.

Mansel, Arif Müfid. **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Miller, William. **Essays On The Latin Orient**, Cambridge At The University Press, London, 1921.

Miroğlu, Ahmet. **Osmanlı'nın Bahçesi Midilli**, <http://www.ilimdunyasi.com/digeryazilar/osmanlinin-bahcesi-midilli/?wap2>, 25.04.2016.

Neşri, Mehmed. **Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi 1288- 1485**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Nicol, Donald M. **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261- 1453**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

Nicol, Donald M. **Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine**, Sabancı Üniversitesi Yayinevi, İstanbul, 2000.

Norwich, John Julius. **Bizans Yükseliş Dönemi (MS 803-1081)**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2015.

Oğuz, İbrahim. **Midillide Osmanlı Vakıfları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Mersin, 2014.

Oğuz, İbrahim. “Osmanlı Midillisindeki Şahıs Vakıflarının Amaçlarına Dair”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, Sayı:21, 2015, ss. 263- 300.

George Ostrogrosky, **Bizans Devletleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumları Yayınları, Ankara, 2015.

Oğuz, İbrahim. “Osmanlı Vakıflarında İstibdal Problemi (Midilli Örneği)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 34, Sayı: 58, 2015, ss. 583- 601.

Önder, Adnan. **Türk Yunan İlişkileri (Kıta Sahaneliği Meselesi)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2008.

Özcoşar, İbrahim ve Güneş, Hüseyin Haşimi. “Osmanlı Devleti'nde Cizye ve 19. Yüzyıla Ait Bir Cizye Defteri: Cizre Sancağı'nın Cizye Defteri (Cizye Defter Numarası:375)”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış 2006, Cilt: 5 S.15, ss. 159-179.

Özçelik, Fatih. “19 yy. ve 20 yy. Başlarında Ege Adalarının İdari Yapısı ve M. 1903 (H. 1321) Tarihli Salnamaya Göre Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinin Genel İdari Birimleri”, **Düzce Üniversitesi Yönetim ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2012, ss. 1- 17.

Özey, Ramazan. “Adalar Denizi ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:3, İstanbul, 2001, ss. 27- 36.

Özman, Aydoğan. “Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Hukuki Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 63, No. 3-4, Temmuz- Aralık 1988, ss. 197- 206.

Parlaz, Selim “Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar”, **Tarih Okulu Dergisi**, Cilt: 6, Sayı : 15, 2013.

Pamir, Aybars. “Kaptan Paşa ve Hukuki Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 53, Sayı: 3, 2004, ss. 39- 60.

Payzın Levent, **XVIII. Yüzyılda Midilli Adası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aydın, 2008.

Reis, Piri. **Kitab- ı Bahriye Denizcilik Kitabı Birinci Cilt**, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1973.

Runciman, Steven. **Konstantiniye Düştü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.

Sessiz Tarih, **Amanname Nedir?**, <http://www.sessiztarih.net/2014/09/amanname-nedir.html>, 20.05.2016.

Sevim, Ali. **Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Stamatakis, M., H. Drinia, H. Taxeidis ve TH. Tsourou. **Exploring Lesvos**, University of Athens - Department of Geology Natural History Collection of Vrissa, s. 1. <http://users.uoa.gr/~cntrinia/CV%20pdf/EXPLORING%20LESVOS.pdf>, 03.07.2016.

İlhan Şahin, “Osmanlı Klasik Döneminde Ege Adaları’nda Nüfus ve Nüfus Hareketleri”, **Ege Adaları’nın İdari, Mali ve Sosyal Yapısı**, (Ed. İdris Bostan), Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yayınları, Ankara, 2003, ss. 135- 151.

Şakiroğlu, Mahmut H. “Cezayir- i Bahr- i Sefid”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cit: 7, İstanbul, 1993, ss. 500- 501.

Tansel, Selahattin. **Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Taşkın Ünal, “Rüsûm-ı Örfiye”, **Tarih Okulu Dergisi**, İlkbahar-Yaz 2013, Sayı: XIV, ss. 55-73.

Tekinoğlu, Hüseyin. **Fatih Sultan Mehmet Han ve Liderlik Sırları**, Kamer Yayınları, İstanbul, 2015.

Tournefort, Joseph de. **Tournefort Seyahatnamesi**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

Törel, Türkmen. “Midilli Ve Kiblesi Mekke’ye Bakan Bir Kilise Hakkında Bazı Tarihi Tespitler”, **Tarih Okulu Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 22, 2015, ss. 463- 473.

Tunç Gürsu, Sevil. **Tarihte Batı Anadolu, Ege ve Ege Adaları, VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler I. Cilt**, TTK Basımevi, Ankara, 1979.

Turan, Şerafettin. “Levant”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 27, İstanbul, 1993, ss. 145- 147.

Turan, Şerafettin. **Türkiye İtalya İlişkileri I**, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.

Tursun Bey, **Tarih- i Ebü'l- Feth**, Baha Matbaası, İstanbul, 1977.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi**, Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Ünal, A. Afşin. **XVI. Yüzyılda Cezair- i Bahr- i Sefid Eyaleti'nde Midilli Sancağı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri, 2002.

Ünal, A. Afşin. "XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir- i Bahr- i Sefid(Akdeniz, Ege Adaları ya da Kaptan Paşa Eyaleti)", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı : 12, Yıl: 2012, ss. 251- 261.

Ünver, Metin. **Midilli Adası'nın İdari ve Sosyo- Ekonomik Yapısı(1876- 1914)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2012.

Yannakas, V. **İstoria tis Lesvou**, Midilli, 2006.

Yeneroğlu Kutbay, Elif. **Doğu Ege Adalarının Osmanlı Egemenliği'nden çıkışı ve bunun Aydın Vilayeti'ne Etkileri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2005.

Yücel Yaşar ve Ali Sevim. **Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1991.

Zinkeisen, Johann Wilhelm. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.